

Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapauttamista koskevaksi lainsäädännöksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Vankien ehdonalaisen vapauttamisen nykyiset pääsäännöt ehdotetaan säilytettäväksi. Pääsääntöisesti vangit pääsisivät ehdonalaiseen vapauteen suorittuaan kaksi kolmasosaa tai puolet rangaistuksestaan.

Nuorten rikoksenteekijöiden ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmästä, jossa vapauttaminen tapahtuu vangin suorittua kolmasosan rangaistuksestaan, ehdotetaan luovuttavaksi. Rikoksensa alle 21-vuotiaana tehneet voitaisiin vapauttaa heidän suorittuaan puolet rangaistuksestaan.

Osana vangin asteittaista vapauttamista vanki voitaisiin sijoittaa vankilan ulkopuolelle valvottuun koevapauteen. Valvottuun koevapauteen sijoittaminen edellyttäisi vangin sitoutumista hänelle asetettuihin ehtoihin. Koevapautta voitaisiin valvoa teknisin laittein.

Elinkautisvanki voitaisiin ehdotuksen mukaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan hänen suorittuaan rangaistuksesta kaksitoista vuotta. Rikoksensa alle 21-vuotiaana tehneet voitaisiin vapauttaa elinkautisesta ehdonalaisesti aikaisintaan heidän suorittuaan rangaistuksesta kymmenen vuotta.

Ehdonalaiseen vapauteen päästämistä päättäisi Helsingin hovioikeus. Jos elinkautisvankia ei päästetä ehdonalaiseen vapauteen, asia voitaisiin saattaa hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi kahden vuoden väliajoin. Ehdotuksella ei puututa tasavallan presidentin armahdusoikeutta koskevaan sääntelyyn.

Nykyinen pakkolaitosjärjestelmä ehdotetaan muutettavaksi koko rangaistuksen suorittamiseksi vankilassa. Koko rangaistusta vankilassa suorittava voisi kuitenkin päästä Helsingin hovioikeuden päätöksellä ehdonalaiseen vapauteen suorittuaan rangaistuksesta viisi kuudesosaa, jos häntä ei enää olisi pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Uudistuksen myötä vankilaoikeus ehdotetaan lakkautettavaksi.

Edelleen ehdotetaan, että tuomioistuimien määräisi täytäntöön pantavasta jäännösrangaistuksesta. Jäännösrangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittavasta rangaistuksesta määrättäisiin yhteinen vankeusrangaistus.

Lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2006.

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
YLEISPERUSTELUT.....	4
1. Johdanto	4
2. Lainsäädäntö ja käytäntö	7
2.1. Ehdonalaista vapauttamista koskevat säännökset.....	7
2.2. Kansainväliset velvoitteet ja ulkomaiden lainsäädäntö	13
Kansainväliset sopimukset ja suositukset.....	13
Lainsäädäntö muissa pohjoismaissa.....	13
Ruotsi	13
Norja	14
Tanska	15
3. Nykytilan arviointi	16
3.1. Keskustelu reaalityösuhteesta	16
3.2. Ehdonalaista vapauttamista kansainvälinen vertailu	19
3.3. Ehdonalaista vapauttamista pääsääntöjen soveltaminen Suomessa	20
3.4. Pääsääntöjen 2/3 ja 1/2 muutosten vaikutus vankilukuun.....	21
3.5. Yhteenveto ehdonalaista vapauttamista pääsääntöjä koskevasta tarkastelusta	22
3.6. Ehdonalaista vapauttamista päättäminen.....	23
3.7. Ehdonalaista vapauttamista koeaika.....	23
3.8. Ehdonalaista vapauttamista valvontamääräysten rikkominen	24
3.9. Rikoksen johdosta tapahtuva jäännösrangaistuksen suorittaminen	25
3.10. Nuorisovankuus ja pakkolaitosjärjestelmä	25
Nuorisovangit.....	26
Pakkolaitosvangit.....	27
3.11. Elinkautisvangit	30
4. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	32
5. Esityksen taloudelliset ja organisatoriset vaikutukset	36
6. Asian valmistelu.....	37
7. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja.....	37
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	38
1. Lakiehdotusten perustelut.....	38
1.1. Rikoslaki.....	38
2 luku. Rangaistuksista.....	38
2 c luku. Vankeudesta.....	38
Yleissäännökset.....	38
Ehdonalaista vapauttamista.....	40
6 luku. Rangaistuksen määräämisestä.....	52
1.2. Laki pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä.....	53
1.3. Laki ehdonalaista vapauttamista valvonnasta.....	58
1.4. Oikeudenkäymiskaari	61

17 luku. Todistelusta.....	61
1.5. Laki rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturma- korvauksesta.....	62
2. Tarkemmat säännökset ja määräykset.....	62
3. Voimaantulo.....	62
4. Säättämisjärjestys	62
LAKIEHDOTUKSET	63
rikoslain muuttamisesta.....	63
pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä.....	68
ehdonalaisen vapauden valvonnasta.....	70
oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n muuttamisesta	73
eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturma- korvauksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta	74
nuorista rikoksenteijöistä annetun lain eräiden säännösten kumoamisesta.....	75
vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetun lain kumoamisesta.....	76
LIITE	77
RINNAKKAISTEKSTIT	77
rikoslain muuttamisesta.....	77
oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n muuttamisesta	79
eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturma- korvauksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta.....	80

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

Ehdonalaisen vapauttamisen pääsäännöt. Ehdonalainen vapaus oli jo alun perin osa Länsi-Euroopassa 1800-luvulla käyttöön otettua progressiivista rangaistusjärjestelmää. Tarkoitus oli parantaa rikoksenteikijä asteittain lievenevän täytäntöönpanon avulla. Rangaistuksen alku vankilassa oli ankara, rikoksenteikijä eristettiin muista ja hänelle asetettiin tiukkoja käyttäytymisrajoituksia. Tästä täytäntöönpano vähitellen lieveni. Ehdonalainen vapaus oli rangaistuksen viimeinen, vapaudessa täytäntöön pantava vaihe, jonka ajaksi rikoksenteikijä asetettiin valvontaan. Valvonta-aikana tapahtuneet uudet rikokset ja käyttäytymisrikkomukset johtivat suorittamatta jääneen rangaistuksen osan, jäänösrangaistuksen täytäntöönpanoon.

Ehdonalainen vapaus oli alun alkaen osa Suomen vuoden 1889 rangaistusjärjestelmää. Ensi vaiheessa se koski vain pitkäaikaisvankeja. Rangaistusten täytäntöönpanoasetuksen mukaan edellytyksenä ehdonalaisen vapautteen pääsemiseksi oli, että rikoksenteikijä oli tuomittu vähintään kolmen vuoden rangaistukseen ja rangaistuksesta oli suoritettu kolme neljäsosaa.

Ehdonalaisen vapauden soveltamisala laajeni vuoden 1918 sisällissodan jälkeisessä kriisitilanteessa. Punavankileirien purkamiseen käytettiin armahdusten ohella ehdonalaista vapauttamista. Valtiorikosvankeja vapautettiin heidän suoritettuaan puolet rangaistuksestaan erillislain mukaisilla edellytyksillä.

Vuonna 1931 ehdonalaisen vapauttamisen aikaisin ajankohta aleni tavallisilla vangeilla kahteen kolmasosaan rangaistuksesta (278/1931). Vuonna 1944 ehdonalaista vapautta laajennettiin edelleen niin, että ensikertaiseen vankiin voitiin soveltaa 1/2 määrää osaa (339/1944). Ensikertaisiin laskettiin myös aikaisemmin vankilassa ollut rikoksenteikijä, joka rikosta edeltäneen viiden vuoden aikana ei ollut suorittanut rangaistuslaitok-

ssa kuritushuone- tai vankeusrangaistusta.

Vuosina 1931 ja 1944 omaksutut määrääosat 2/3 ja 1/2 ovat Suomessa edelleen ehdonalaisen vapauttamisen pääsääntöinä. Suomessa otettiin käyttöön niin kutsuttu ranskalais-belgialainen järjestelmä. Mallina olleen Ranskan lain mukaan ensikertaisen vangin ehdonalainen vapauttaminen voi tapahtua, kun 1/2 rangaistuksesta on suoritettu. Rikoksen uusijoihin sovelletaan 2/3 määrää osaa. Ranskassa uusijana pidetään rikoksenteikijää, jonka aikaisemmasta rikoksesta tuomittu vankeusrangaistuksen päättymisestä on kulunut alle viisi vuotta. Jos uusittu rikos on poikkeuksellisen törkeä, josta Ranskan rikoslain mukainen rangaistusuhka on kymmenen vuotta vankeutta tai enemmän, uusijana pidetään rikoksenteikijää, joka syyllistyy uuteen tekoon kymmenen vuoden kuluessa edellisestä vapauttamisestaan.

Suomessa ehdonalaisen vapauttamisen pääsäännöt 2/3 ja 1/2 ovat rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 13 §:n 1 momentissa (521/2003).

Ehdonalaisen vapauden aikaisin ajankohta. Vuoden 1889 rangaistusten täytäntöönpanoasetuksen mukaan ehdonalainen vapauttaminen oli mahdollista vain, jos rikoksenteikijä oli tuomittu vähintään kolmen vuoden rangaistukseen ja rangaistuksesta oli suoritettu 3/4. Vuoden 1921 lainmuutoksella ehdonalaisen vapauden soveltamisalaa laajennettiin. Vanki voitiin laskea ehdonalaiseen vapautteen vähintään kaksi vuotta rangaistusta suoritettuaan. Vuoden 1931 lainmuutoksen jälkeen ehdonalainen vapaus voitiin myöntää vangin suoritettua rangaistusta vähintään kuusi kuukautta. Vuonna 1966 ehdonalaisen vapautumisen vähimmäisaika laskettiin neljään kuukauteen (203/1966), vuonna 1975 kolmeen kuukauteen (1036/1975) ja vuonna 1988 nykyiseen 14 päivään (506/1988).

Pakollinen ehdonalainen vapaus. Pakollinen ehdonalainen vapaus merkitsi vuoden 1889 rangaistusten täytäntöönpanojärjestelmän periaatteellista muuttamista. Alkuperä-

nen järjestelmä lähti siitä, että tuomittu rangaistus suoritettiin kokonaan. Poikkeuksena oli vain tilanne, jossa rikoksenteikijä vapautui harkinnanvaraisesti ehdonalaiseen vapauteen.

Vuoden 1931 lainmuutoksella pakolliseksi vapauttamisen ajankohdaksi määrättiin aika, jolloin rangaistuksesta oli suoritettu 11/12. Vähimmäisaika oli tässäkin tapauksessa kuusi kuukautta, joten kuuden kuukauden pituiseen tai sitä lyhyempään rangaistukseen tuomittu ei kuulunut pakollisen ehdonalaisen vapauttamisen piiriin (278/1931).

Vuonna 1944 pakollisen ehdonalaisen vapauttamisen ajankohdaksi tuli 5/6 rangaistuksesta (339/1944). Pakollinen ehdonalainen vapaus poistettiin laista vuonna 1988 (506/1988). Tuolloin todettiin, että pakollinen ehdonalainen vapauttaminen oli menettänyt käytännössä merkityksensä, koska vangit lähes poikkeuksetta vapautuivat ennen tätä ajankohtaa (HE 155/1987 vp).

Ehdonalaisen vapauttamisen harkinta. Vuoden 1889 rangaistusten täytäntöönpanoasetuksen mukaan ehdonalaista vapauttamista harkittaessa tarkasteltiin ensisijaisesti vangin rangaistusajasta käyttäytymistä. Käytöksen vankilassa tuli olla sellaista, että vangin voitiin vapauduttuaan toivoa viettävän nuhteetonta elämää. Lisäksi edellytettiin, että rehellinen toimeentulo vapaudessa oli varma.

Vuonna 1931 rangaistusten täytäntöönpanoasetuksen 2 luvun 13 §:n 2 momentin edellytyksiä muutettiin muotoon, joka pääosin vastaa yhä voimassa olevaa lain kirjainta. Harkittaessa kysymystä ehdonalaiseen vapauteen päästämistä on otettava huomioon muun muassa rikoksen laatu ja syyt, vangin aikaisempi elämä, hänen käyttäytymisensä rangaistuslaitoksessa, olosuhteet joihin hän vapaaksi päästyään joutuu sekä se, onko hänellä rehellinen toimeentulo.

Lainmuutosten jälkeen ehdonalaisen vapauttaminen tapahtui yleensä harkinnanvaraisen määräosan ja pakollisen vapauttamisen välisenä aikana. Niitä perusteita, jotka vaikuttivat ehdonalaisen vapauttamisen lykkäytymiseen yli harkinnanvaraisen määräosan, olivat muun muassa nopea rikoksen uusiminen edellisen vapautumisen jälkeen, poistumislupaehtojen rikkominen, pitkä jäljellä oleva jäännösrangaistus, huono käytös rangaistuslaitoksessa, rikoksen laatu, rikosten moni-

lukuisuus, keskeneräiset oikeusasiat ja uuden rangaistuksen tulo täytäntöönpanoon.

1980-luvulle tultaessa harkinnanvaraisuus kuitenkin menetti merkitystään ja pääsääntöksi muodostui se, että ehdonalaista vapauttamista ei lykätty harkinnanvaraisesta määräosasta. Lykkäyspäätöksiä tehtiin alle kymmenelle prosentille ehdonalaisesti vapautettavista vangeista. 1990-luvulla lykkäämiset jäivät lähes kokonaan pois käytöstä. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston vuonna 1995 antaman määräyksen (9/011/95) jälkeen lykkäyksiä on tapahtunut vähän ja ne lähes poikkeuksetta perustuvat vangin suostumukseen.

Nuoret rikoksenteikijät. Nuoriin rikoksenteikijöihin sovelletaan edellä mainittuja pääsääntöjä alempaa, ehdonalaisen vapauttamisen 1/3 määräosaa. Tämä otettiin käyttöön nuorista rikoksenteikijöistä vuonna 1940 annetussa, 1943 voimaan tulleessa laissa (262/1940). Lain mukaan nuorella rikoksenteikijällä tarkoitetaan henkilöä, joka tehdessään rangaistavan teon on ollut 15, mutta ei 21 vuotta täyttänyt.

Nuoria rikoksenteikijöitä koskeva laki oli tarkoitettu nuorisovankilaan sijoitettaville nuorille. Nuorisovankilaan sijoittamisen edellytyksenä oli toisaalta rangaistuksen pituus, toisaalta nuoren kehityskelpoisuus. Nuorisovankilaan voitiin sijoittaa vain nuoria, joiden rangaistus oli kuudesta kuukaudesta neljään vuoteen. Tämä karsi pois törkeimpiin rikoksiin syyllistyneet ja lyhimpiä tuomioita suorittavat nuoret. Niistä vangeista, jotka täyttivät rangaistuksen pituutta koskevan edellytyksen (6 kk—4 v), valittiin nuorisovankilaan vain kehityskelpoisina pidetyt.

Nuorisovankilaan sijoittaminen merkitsi sitä, että tuomioon lisättiin niin sanottu nuorisovankilapidennys. Kuritushuone vangilla pidennys oli 2 vuotta, vankeusvangilla 1 vuosi. Ensisijaisesti nuorisovankilapidennyksellä haluttiin varmistaa riittävän pitkä, vähintään vuoden pituinen jakso vankilassa. Nuorisovankilapidennyksen vaikutusta lievensi nuorisovankien ehdonalaisen vapauttamiseen sovellettu 1/3 määräosa. Tästä määräosasta huolimatta nuorisovankila-aika muodostui yleensä tavanomaista rangaistusta pitemmäksi.

Nuorisovankilapidennyksen käytöstä luo-

vuttiin 1960-luvulla, jonka jälkeen nuorisovangit ovat vapautuneet rangaistuksestaan 1/3 määräosalla. Myös nuorisovankilaan sijoittaminen on muodostunut automaattiseksi. Nuorisovankilaan sijoittaminen ei 1970-luvun jälkeen ole perustunut nuoren kehityskelpoisuuden arviointiin, vaan sijoittaminen tapahtuu pelkästään rangaistuksen pituuden ja iän perusteella.

Vuonna 1991 voimaan tulleella lailla (703/1991) poistettiin nuorisovangeilta ehdonalaisen vapauttamisen lisäedellytys, jonka mukaan nuoren tuli aina suorittaa rangaistuksestaan vähintään kuusi kuukautta. Tämä lisäedellytys oli aiheuttanut sen, että 6—12 kuukauden vankeusrangaistukseen tuomittu nuori määrättiin yleensä suorittamaan rangaistuksensa nuorisovankilan sijasta yleisessä rangaistuslaitoksessa, koska hän olisi nuorisovankina joutunut ehdonalaisessa vapauttamisessa epäedulliseen asemaan.

Elinkautinen vankeus. Vuoden 1889 rikoslain mukaan elinkautisesta vankeudesta voitiin päästä ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistuksesta oli suoritettu 12 vuotta. Elinkautiseen tuomittu ehdonalaisesta vapauttamisesta päätti autonomian ajalla senaatin oikeusosasto, Suomen itsenäistyttyä korkein oikeus. Alkuperäisen säännöksen mukaan elinkautisesta vapautettu oli koko loppuikänsä koeajalla. Vuonna 1921 ehdonalaisen vapauden pituudeksi säädettiin kahdeksan vuotta.

Mahdollisuus vapautua elinkautisesta vankeudesta 12 vuoden määräajan kuluttua ilman armahdusta poistettiin vuonna 1931. Lainmuutoksen jälkeen elinkautisesta vankeudesta on voinut vapautua vain tasavallan presidentin armahduksen perusteella.

Pakkolaitokseen eristäminen. Pakkolaitos ei kuulunut vuoden 1889 rangaistusjärjestelmään. Pakkolaitoksesta säädettiin vuonna 1932 annetulla lailla vaarallisista rikoksensuujista (180/1932). Laki perustui erityisestävään ajattelutapaan, jonka mukaan parantumattomat, yleiselle tai yksityiselle turvallisuudelle vaaralliset rikoksensuujat tuli tehdä vaarattomiksi eristämällä heidät määräämättömäksi ajaksi muusta yhteiskunnasta.

Vuoden 1932 laki kumottiin vuonna 1953 vaarallisten rikoksensuujain eristämisestä

annetulla lailla (317/1953). Hallituksen esityksessä (HE 101/1952 vp) todettiin, että monet rikoksenteelijät syöllistyivät jatkuvasti varkausrikoksiin tekojen olematta silti törkeitä. Yhteiskunnan suojelemiseksi katsottiin olevan tärkeää, että näiden rikoksenteelijöiden eristämistä lisättiin. Laki laajennettiin käsittämään myös alentuneesti syntyneet vaaralliset rikoksenteelijät. Lainmuutosten seurauksena lain soveltamisala laajeni niin, että enimmillään 1960-luvun lopulla pakkolaitokseen eristettynä oli noin kuusi prosenttia vangeista.

Vuonna 1971 pakkolaitokseen eristämisen edellytyksiä olennaisesti kavennettiin. Tämän jälkeen pakkolaitokseen eristäminen on koskenut vain toisen hengelle tai terveydelle vaarallisia rikoksenteelijöitä. Pakkolaitokseen sijoittamisen edellytyksenä on törkeää väkivaltaisuutta tai erityistä vaarallisuutta osoittanut rikos, josta tuomitaan vähintään kahden vuoden vankeusrangaistus. Edellytyksenä on lisäksi, että tekijä on syöllistynyt rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana vastaavaan rikokseen ja että rikoksista ilmenevien seikkojen ja muun henkilöstä saadun selvityksen perusteella häntä on pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle. Vuoden 1971 lainmuutoksen seurauksena pakkolaitosvankien määrä laski huomattavasti. Viime vuosina pakkolaitokseen eristettyjä on ollut keskimäärin noin 20.

Pakkolaitokseen sijoittamisen keskeisenä sisältönä on se, että pakkolaitosvanki suorittaa kaikki tuomitut rangaistukset ja aikaisemmat jäännösrangaistukset vankilassa. Vasta tämän jälkeen hänet vapautetaan ehdonalaiseen vapauteen. Lain mukaan on myös mahdollista, että eristetty voidaan pitää rangaistuslaitoksessa epämääräisen ajan yli tuomioistuimen määräämän rangaistuksen. Tätä lainkohtaa ei ole 1970-luvun puolivälin jälkeen sovellettu.

Sakon muuntorangaistus. Vuoden 1889 seuraamusjärjestelmä lähti siitä, että maksamattomista sakoista oli seurauksena muuntorangaistus. Jos sakotettu ei kyennyt maksamaan sakkoaan, ulosottomies toimitti hänet vankilaan. Alun perin muuntorangaistusta ei määrätty erillisessä oikeudenkäynnissä, vaan sen pituuden määritteli vankilan johtaja. Kiinteämääräiset sakot muunnettiin vankeu-

deksi niin, että viiden markan määrää vastasi yhden päivän vankeus.

Vuonna 1921 sakkojärjestelmä uudistettiin ja aikaisempien kiinteämääraisten sakkojen tilalle tulivat päiväsakot. Päiväsakon suuruus määräytyi sakotettavan maksukyvyyn mukaan. Uudistuksen tarkoituksena oli kohdentaa sakot entistä oikeudenmukaisemmin eri vaarallisuusasemassa oleviin rikoksentehtäjiin. Muutorangaistusta määrättäessä yksi päivä-sakko vastasi yhden päivän vankeutta.

Sakon muutorangaistusta koskevia säännöksiä uudistettiin vuonna 1987 niin, että sakkoja vankeudeksi muunnettaessa kahta maksamatta olevaa päiväsakkoa vastaa yhden päivän vankeus. Samalla kertaan täytäntöön pantavien muutorangaistusten enimmäismäärä on 120 vuorokautta.

Sakon muutorangaistusta suorittavat vangit eivät vapaudu ehdonalaista, vaan suorittavat muutorangaistuksen kokonaan.

2. Lainsäädäntö ja käytäntö

2.1. Ehdonalaista vapauttamista koskevat säännökset

Pääsäännöt ja nuorisovangit. Ehdonalaista vapauttamista koskevat pääsäännöt ovat rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 13 §:n 1 momentissa (521/2003). Määräajaksi vankeusrangaistukseen tuomittu voidaan päästää ehdonalaista vapauttamiseen, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan, tuomioistuimen rikoslain 6 luvun 13 §:n nojalla tekemä vähennys mukaan luettuna, kaksi kolmannesta tai, milloin ehdonalaista vapauttamiseen on erityisiä syitä, puolet siitä, kummassakin tapauksessa kuitenkin vähintään 14 päivää. Erityisenä syynä pidetään sitä, ettei vanki rikoksen tekopäivää edeltäneiden kolmen vuoden aikana ole suorittanut rangaistuslaitoksessa vankeusrangaistusta eikä ollut pakkolaitoksessa.

Nuorisovankilaan määrätty nuorisovanki voidaan rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 5 luvun 9 §:n (521/2003) mukaan päästää ehdonalaista vapauttamiseen, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan kolmanneksen. Nuorisovankilaan voidaan nuorista rikoksen-

tehtävistä annetun lain 14 §:n (262/1940) mukaan määrätä suorittamaan yhdestä tai useammasta rikoksesta tuomittua vähintään kuuden kuukauden ja enintään neljän vuoden pituista vankeusrangaistusta. Ne rikoksensa alle 21-vuotiaina tehneet, joita ei määrätä nuorisovankiteen, vapautetaan ehdonalaista yleisten säännösten mukaan. He vapautuvat suorittamaan rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa tai puolet.

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 13 §:n 2 momentin (506/1988) mukaan ehdonalaista vapauttamisen on harkinnanvaraista siten, että rangaistusajasta suoritettuna määrän lisäksi vapauttamiseen vaikuttavat niin sanotut aineelliset edellytykset. Harkittaessa kysymystä vangin päästämistä ehdonalaista vapauttamiseen on otettava huomioon hänen rikoksensa laatu ja syyt, hänen aikaisempi elämänsä ja käyttäytymisensä rangaistuslaitoksessa sekä ne olosuhteet, joihin hän vapaaksi päästyään joutuu, sekä selvitys siitä, että hänellä on rehellinen toimeentulo, ja voidaanko mainittujen seikkojen tai muiden syiden perusteella olettaa hänen vastaisuudessa elävän nuhteettomasti. Jos vanki on aikaisemmin päästetty ehdonalaista vapauttamiseen ja menettänyt vapautensa, on lisäksi otettava huomioon ehdonalaista vapauttamisen menettämisen syyt.

Käytännössä ehdonalaista vapauttamiseen liittyvät aineelliset edellytykset ovat menettäneet merkityksensä. 1970- ja 1980-luvulla ehdonalaista vapauttamisen harkinnanvarainen lykkääminen asteittain vähentyi. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräyksen (9/011/95) jälkeen harkinnanvarainen lykkääminen on ollut harvinaista ja se on lähes poikkeuksetta tapahtunut vangin pyynnöstä tai suostumuksella.

Vapauttaminen yhteisestä tai yhteenlasketusta rangaistuksesta. Yhteinen rangaistus voi olla tuomittu teoista, joihin vaikuttavat eri ehdonalaista vapauttamisen perusteet. Jokin teoista on esimerkiksi voitu tehdä ennen kuin tekijä on täyttänyt 21 vuotta ja jokin teko tämän jälkeen. Tällaisessa tilanteessa vapautuminen määräytyy sen perusteen mukaan, joka johtaa ankarimpaan määränosaan.

Samalla kertaan täytäntöön pantavaksi tulevat vankeusrangaistukset, joista ei määrätä yhteistä rangaistusta, lasketaan rangaistuslaskel-

toksessa yhteen. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräyksen (9/011/95) mukaan yhteenlasketusta rangaistuksesta lasketaan vain yksi määräosa, jonka suorittamisen jälkeen vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen. Määräosaksi valitaan nykyisen käytännön mukaan ankarin vaihtoehtoisista määräosista. Jos esimerkiksi osa yhteenlasketuista rikoksista on tehty alle 21-vuotiaana, rikoksenteikijä vapautuu suorittuaan yhteenlasketusta vankeudesta kaksi kolmannesta tai puolet. Tällöin ei sovelleta 1/3 määräosaa rikoksiin, jotka on tehty alle 21-vuotiaana.

Elinkautinen vankeus. Elinkautisesta vankeudesta voi vapautua tai päästä ehdonalaiseen vapauteen vain tasavallan presidentin armahduksella. Suomen perustuslain 105 §:n mukaan tasavallan presidentti voi yksittäisessä tapauksessa saatuaan lausunnon korkeimmalta oikeudelta armahtaa tuomioistuimen määräämistä rangaistuksesta tai muusta rikosoikeudellisesta seuraamuksesta joko kokonaan tai osittain. Presidentti tekee armahduspäätökset oikeusministeriön esityksestä. Armahduksen edellytyksenä oleva korkeimman oikeuden lausunto ei sido presidenttiä.

Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitut armahdetaan lähes säännönmukaisesti ehdonalaiseen vapauteen. Ehdonalaisesti vapautetuille määrätään yleensä kolmen vuoden koeaika korkeimman oikeuden ratkaisun mukaisesti (KKO 1981 II 88). Eräissä tapauksissa on menetelty siten, että elinkautinen rangaistus on muutettu armahtamalla määräaikaiseksi vankeudeksi, josta rikoksenteikijä on välittömästi vapautettu ehdonalaiseen vapauteen, koska vankeudesta on armahdushetkellä jo suoritettu kaksi kolmasosaa. Elinkautisvangan ehdonalaiseen vapauteen sovelletaan rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain säännöksiä muun muassa valvontaan määräämisestä, käytösvelvoitteista ja jäännösrangaistuksen täytäntöön panemisesta.

Pakkolaitokseen eristäminen. Nykyinen pakkolaitokseen eristäminen perustuu vuoden 1953 lakiin vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä (317/1953). Lakia täydentävät asetus vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetun lain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta (277/1954) sekä asetus pakko-

laitoksesta (448/1971).

Pakkolaitokseen eristäminen on vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetun lain 1 §:n 1 momentin mukaan mahdollista, kun rikoksenteikijä tuomitaan määräaikaiseen, vähintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen 1) murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhotyöstä, törkeää väkivaltaa käyttäen tehdystä väkisinmakaamisesta taikka muusta törkeää väkivaltaisuutta tai erityistä vaarallisuutta toisen hengelle tai terveydelle osoittavasta rikoksesta ja 2) edellä tarkoitettua väkivaltaisuutta tai vaarallisuutta osoittavan rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta rikokseen.

Lisäedellytyksenä on 1 §:n 3 momentin mukaan, että rikoksenteikijä on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistynyt törkeää väkivaltaisuutta tai erityistä vaarallisuutta toisen hengelle tai terveydelle osoittavaan rikokseen sekä että häntä on hänen rikoksistaan ilmenevien seikkojen ja muun hänen henkilöllisyydestään saadun selvityksen perusteella ilmeisesti pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle.

Tuomioistuin voi 1 §:n 1 momentin mukaan virallisen syyttäjän vaatimuksesta edellä mainitun edellytyksin päättää, että tuomittu voidaan määrätä eristettäväksi pakkolaitokseen. Varsinaisen eristämispäätöksen tekee lain 5 §:n 1 momentin mukaan vankilaoikeus.

Vankilaoikeus. Vankilaoikeus on oikeushallinnon piirissä toimiva elin, jonka tehtävät liittyvät vankeusrangaistusten täytäntöönpanoon. Vankilaoikeutta koskevat säännökset ovat vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetussa laissa.

Vankilaoikeuden jäsenenä ovat lain 5 §:n 2 momentin mukaan vankeinhoitolaitoksen päällikkö tai se, joka hoitaa hänen tehtäviään sekä neljä muuta tasavallan presidentin viideksi vuodeksi kerrallaan määräämää jäsentä. Jäsenistä kahdella tulee olla kokemusta tuomarintöistä ja yksi on mielisairaanhoidon perehtynyt lääkäri. Vankilaoikeuden jäsenen on vannottava tuomarinvala. Vankilaoikeudessa sovelletaan mitä tuomarinjäävistä ja äänestämisestä ylioikeudessa on voimassa.

Perustelut pakkolaitosmenettelyn jakami-

selle yleisen tuomioistuimen ja vankilaoikeuden välillä esitettiin hallituksen esityksessä laiksi vaarallisista rikoksenuusijoista (HE 91/1931). Yksilön oikeuksien turvaamiseksi pidettiin tärkeänä, että yhteiskunta jakaa eristämismäärän tuomioistuimen ja sen ulkopuolella olevan vankeinhoitoa erityisesti tuntevan elimen eli vankilaoikeuden välillä.

Vuoden 1953 lain perusteluissa (HE 101/1952) asia nähtiin toisin. Esityksen mukaan tuomioistuinmenettely olisi ainoa vakuuttava tae siitä, että syytetyn edut tulevat täysin huomioon otetuiksi. Vankilaoikeudelta katsottiin puuttuvan oikeudenkäynnin ominaisiin tunnus, asianosaikäsitteily. Siksi pidettiin asianmukaisena, että tuomioistuin päättäisi eristämisestä kokonaisuudessaan ja lopullisesti. Toisaalta todettiin, että kaksijakoisesta menettelystä ei voitu luopua, koska Suomessa oli puute vankilapsykiatreista ja psykiatrisen lausunnon hankkiminen olisi viivästyttänyt tuomioistuinkäsittelyä.

Pakkolaitoksesta vapautuminen. Pakkolaitokseen määrätty suorittaa pakkolaitoksessa kaikki yhteenlasketut rangaistukset kokonaisuudessaan, jäännösrangaistukset mukaan lukien, riippumatta siitä, onko ne tuomittu rikoksista, joiden perusteella voidaan eristää pakkolaitokseen. Yhteenlasketun vankeusrangaistuksen enimmäismäärä on kaksikymmentä vuotta.

Ehdonalaista vapauttamista pakkolaitoksesta koskevat säännökset ovat vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetun lain 3 luvussa. Säännökset ovat vuodelta 1971. Lain 14 §:n (303/1971) mukaan pakkolaitokseen eristetyn katsotaan kokonaan suorittaneen rangaistuksensa, kun hänen vapaudenmenetyksensä rangaistus- ja pakkolaitoksessa on kestänyt täytäntöön pantavaksi tullutta rangaistusta vastaavan ajan. Pakkolaitokseen eristetty on 15 §:n mukaan päästettävä ehdonalaiseen vapauteen, kun hän on kokonaan suorittanut rangaistuksensa, jollei vankilaoikeus katso, että häntä on edelleen pidettävä lain 1 §:n 3 momentissa tarkoitetulla tavalla vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle.

Viimeksi mainittu säännös mahdollistaa eristetyn pitämisen rangaistuslaitoksessa epämääräisen ajan yli tuomioistuimen määräämän rangaistuksen. Näin ei ole menettely

1970-luvun puolivälin jälkeen.

Pakkolaitoksesta ehdonalaiseen vapauteen päästetyn koeaika on 16 §:n 1 momentin mukaan kaksi vuotta. Vankilaoikeus voi erityisistä syistä lyhentää tai pidentää koeaikaa enintään yhdellä vuodella. Milloin ehdonalaisessa vapaudessa oleva tekee koeaikana rikoksen, josta hänet tuomitaan määräaikaiseen vankeusrangaistukseen, on rangaistuksen tuomitsevan tuomioistuimen 16 §:n 2 momentin mukaan samalla päätettävä, voidaanko eristetyn ehdonalainen vapaus hänen vaarallisuutensa takia peruuttaa.

Silloin kun pakkolaitoksesta vapautuneen ehdonalainen vapaus on peruutettu, vankilaoikeus voi päästää hänet uudelleen ehdonalaiseen vapauteen, kun hän on ollut pakkolaitoksessa vähintään kuusi kuukautta eikä häntä enää ole pidettävä vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle. Jos koeaikana tehdystä rikoksesta on tuomittu ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, pakkolaitoksesta vapautunut voidaan uudelleen päästää ehdonalaiseen vapauteen vasta, kun hän on suorittanut koko rangaistuksensa.

Ehdonalaisen vapauttamisen aikaistaminen. Ehdonalaisen vapauttamisen aikaistamisperusteet ovat oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräyksessä (9/011/95).

Vangin ehdonalaista vapauttamista ei ole mahdollista aikaistaa laissa säädetyistä ehdottomista vähimmäisajoista, joita ovat 1/2 määräosa, nuorisovangeilla 1/3 määräosa ja vankeusrangaistuksen minimi 14 päivää.

Vapauttamista voidaan aikaistaa 2/3 määräosasta, jos 1) vanki ei ollut rikoksen tekoheikellä täyttänyt 21 vuotta eikä ole syyllistynyt törkeään väkivalta- tai huumausainerikokseen ja täytäntöön pantavaksi ei ole tulosuusia rangaistuksia; 2) merkittävä osa täytäntöön pantavina olevista uusista rangaistuksista on tuomittu rikoksista, joihin vanki on syyllistynyt ennen ensimmäistä rangaistuskauttaan; 3) ensikertaisen vangin suoritettavaksi tulee rangaistus, jonka johdosta hänen kertaisuutensa muuttuu, ja perusajankohtana vapauttaminen olisi rangaistusten suhteelliset osuudet huomioon ottaen kohtuutonta; 4) vanki on vakavasti sairas tai vapauttamisen aikaistaminen on muuten perusteltua vangin terveydenhuoltoon tai kuntoutukseen liittyvien syiden vuoksi taikka kysymyksessä on

naisvangin vapauttaminen synnytyksen johdosta; 5) aikaistaminen on perusteltua erittäin tärkeistä perhe- tai sosiaalisista syistä; tai 6) vangin vapautumissuunnitelmaan liittyy olennaisen tärkeitä jatkotoimenpiteitä, joiden toteuttamisen perusajankohtana vapauttaminen tekisi mahdottomaksi ja tämä aiheuttaisi vangille olosuhteet huomioon ottaen kohtuutonta haittaa. Erityisistä syistä rikosseuraamusvirasto voi aikaistaa ehdonalaista vapauttamista myös muilla kuin edellä mainituilla perusteilla.

Rangaistuslaitoksen johtaja voi aikaistaa vangin ehdonalaista vapauttamista enintään kahdella kuukaudella. Jos johtaja katsoo olevan syytä aikaistaa vangin ehdonalaista vapauttamista muulla perusteella tai yli kahdella kuukaudella, asia on alistettava rikosseuraamusviraston ratkaistavaksi.

Aikaistamisperusteiden käytöstä ei koota koko vankeinhoitolaitosta koskevaa erillistä tilastoa. Aikaistamisesta on tehty vuotta 1996 koskeva otostutkimus. Kyseisenä vuonna ehdonalaista vapauttamista koskevia päätöksiä tehtiin 4383, joista aikaistamispäätösten osuus oli kolme prosenttia. Laitoksissa myönteisiä aikaistamispäätöksiä tehtiin noin 100 ja silloisessa oikeusministeriön istunnossa 45. Vankiloissa keskimääräinen aikaistamisen pituus oli yksi kuukausi, oikeusministeriön istunnossa viisi kuukautta. Aikaistamisen vaikutus keskimääräiseen vankilukuun voitiin tuolloin arvioida noin 20 vangiksi vuodessa.

Viime vuosina aikaistamispäätösten määrä on vähentynyt. Rikosseuraamusvirastossa tehdään nykyisin 10–20 myönteistä aikaistamispäätöstä vuodessa. Erillistä selvitystä laitosten käytännöstä ei ole vuoden 1996 jälkeen tehty.

Ehdonalaisen vapauttamisen lykkääminen. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräyksen (2/011/2000) mukaan vangin ehdonalaiseen vapauteen päästämisen ajankohtaa voidaan lykätä, jos 1) täytäntöönpanoon on tulossa uusia tuomioita, 2) vanki haluaa perustellusta syystä vapautumisensa lykkäämistä tai 3) vangin käytöksen, hänen uhkaustensa tai hänen mielentilansa perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy toisen henkilön henkilökohtaista turvallisuutta törkeästi

loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi.

Johtaja voi lykätä vangin ehdonalaiseen vapauteen päästämistä uusien tuomioiden tai vangin pyynnön vuoksi enintään kuukaudella. Jos johtaja katsoo olevan aiheuttaen lykätä ehdonalaista vapauttamista muusta syystä tai enemmän kuin kuukaudella, asia on alistettava rikosseuraamusviraston ratkaistavaksi. Erityisistä syistä rikosseuraamusvirasto voi lykätä ehdonalaiseen vapauteen päästämisen ajankohtaa myös muilla kuin edellä mainituilla perusteilla.

Viime vuosina rikosseuraamusvirasto ja sitä edeltänyt oikeusministeriön istunto on käsitellyt keskimäärin yhden lykkäysasian vuodessa. Lykkäykset tapahtuvat yleensä vangin pyynnöstä. Vastoin vangin tahtoa ehdonalaista vapauttamista lykättiin viimeksi vuonna 1999. Perusteena oli vaara, että vanki syyllistyy törkeään rikokseen ja lykkäämisen katsottiin olevan tarpeen sen estämiseksi.

Rangaistuslaitosten lykkäämiskäytäntöä on selvitetty vuotta 1996 koskevassa otostutkimuksessa. Laitokset lykkäsivät ehdonalaista vapauttamista 0,3 prosentissa tapauksia eli koko maassa arviolta muutamassa kymmenessä tapauksessa vuodessa. Otoksessa kaikki lykkäykset tapahtuivat vangin pyynnöstä. Perusteena olivat uudet täytäntöön pantaviksi tulevat rangaistukset. Laitostasolla lykkäykset ovat ilmeisesti viime vuosina vähentyneet.

Koeaika. Ehdonalaisen vapauden koeajan pituudesta säädetään RTL 2 luvun 17 §:n 2 momentissa (349/1990). Koeaika on jäännös-rangaistuksen pituinen, kuitenkin vähintään kolme kuukautta ja enintään kolme vuotta.

Ehdonalaisen vapauden valvonta. Ehdonalaiseen vapauteen päästetty on RTL 2 luvun 14 §:n (137/2001) mukaan koeaikana valvonnan alainen, jollei rikosseuraamusvirasto tai sen antamien ohjeiden mukaan vankilan johtaja koeajan lyhyiden tai muun erityisen syyn takia toisin päättä. Valvonnan tarkoituksena on estää ehdonalaiseen vapauteen päästettyä tekemästä uutta rikosta ja tukea valvottavaa tämän pyrkiessä elämään nuhteettomasti.

Valvojaksi voidaan määrätä sopivaksi katsottu henkilö. Jollei sellaista valvojaa ole määrätty, toimii valvojana poliisipiirin pääl-

likkö. Valvonta on järjestettävä niin, ettei se tarpeettomasti häiritse ehdonalaisten vapautteen päästetyn ansiotyötä eikä herätä yleisiä huomiota.

Ehdonalaisten vapautteen päästetyn on RTL 2 luvun 14 a §:n 1 momentin (203/1966) mukaan: 1) heti lähdettävä hänelle määrättyyn elatuspaikkaan; 2) kolmen vuorokauden kuluessa siitä, kun hän on saapunut elatuspaikkaansa, näytettävä vapauttuneensa asunton, työpaikan tai asuinpaikkakunnan muutoksesta, ja hänen on, jollei 6 kohdan mukaan ole toisin määrätty, ennakoitavaksi saatava asuinpaikkakunnaltaan poistumiseen valvojalta lupa sekä 6) noudatettava muita määräyksiä, jotka hänelle ehdonalaisten vapautteen päästettäessä on annettu tai valvoja sen jälkeen antaa.

Jos ehdonalaisten vapautteen päästetty on vähintään kuusi kuukautta kestäneenä valvonta-aikana osoittanut hyvää käytöstä ja on perusteltua aihetta otaksua, ettei valvonnan jatkaminen ole tarpeen, voi rikosseuraamusvirasto valvojan esityksestä lakkauttaa valvonnan. Jos vapaaksi päästetty, joka ei ole valvonnan alainen, rikkoo edellä mainitun 3 kohdan säännöksiä tai hänelle vapaaksi päästettäessä 6 kohdan mukaisesti annettuja määräyksiä, Rikosseuraamusvirasto voi asettaa hänet jäljellä olevaksi koeajaksi valvonnan alaiseksi.

Vuonna 2003 valvontaan määrättiin 895 vankilasta vapautunutta eli 20 prosenttia ehdonalaisten vapautteen päästetyistä. Valvonnan toimeenpanee Rikosseuraamusvirastoon kuuluva Kriminaalihuoltolaitos. Valvonnassa tavoitteena on kaksi kertaa kuukaudessa tapahtuva yhteydenpito valvojan ja valvottavan välillä kolmen ensimmäisen valvontakuukauden aikana.

Ehdonalaisten vapautteen menettäminen. Jos vapaaksi päästetty on tehnyt uuden rikoksen, tuomioistuimien voi RTL 2 luvun 15 §:n mukaan (349/1990) määrätä ehdonalaisten vapautteen

menetetyksi. Jos ehdonalaisten vapautteen päästetty jättää noudattamatta tai muutoin rikkoo edellä olevia säännöksiä tai hänelle annettuja määräyksiä (käytösrikkomus), tuomioistuimien voi RTL 2 luvun 14 a §:n 2 ja 3 momentin (137/2001) mukaan julistaa ehdonalaisten vapautteen menetetyksi.

Milloin valvoja tai pakkokeinoinen mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies katsoo, että ehdonalaisten vapautteen päästetyn tulee käytösrikkomuksen johdosta menettää ehdonalaisten vapautensa, hänen on tehtävä menettämistä koskeva vaatimus kirjallisena tämän asuinpaikkakunnan yleiselle alioikeudelle. Erityisestä syystä pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää vapaaksi päästetyn ottamisesta säilöön. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on tällöin tehtävä menettämistä koskeva vaatimus edellä mainitulle tai säilyttämispaikkakunnan yleiselle alioikeudelle viipymättä ja viimeistään säilöönottamista seuraavana arkipäivänä. Säilöönottamisesta sekä tuomioistuinkäsittelyn ajasta ja paikasta on ilmoitettava valvojalle. Vaatimus ja ilmoitus saadaan tehdä suullisesti tai puhelimitse. Näin tehty vaatimus on vahvistettava kirjallisesti.

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on valvojan pyynnöstä toimitettava käytösrikkomuksen selvittämisen tutkinta. Jos vapaaksi päästetty on otettu säilöön, tutkinta toimitetaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen aloitteesta.

Jos vapaaksi päästetty ei ole valvonnan alainen, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi RTL 2 luvun 15 §:n 3 momentin (137/2001) mukaan tehdä rikosseuraamusvirastolle esityksen vapaaksi päästetyn asettamisesta valvontaan, jollei ole riittäviä syitä ehdonalaisten vapautteen menettämiseen.

Jos ehdonalaisten vapautettu on koeaikana laiminlyönyt noudattaa niitä määräyksiä, joita hänelle on annettu, tai sinä aikana tehnyt uuden rikoksen, voidaan koeajan päätyttyäkin ehdonalaisten vapautus määrätä menetetyksi, ei kuitenkaan muun syyn kuin uuden rikoksen johdosta enää sen jälkeen, kun koeajan päättymisestä on kulunut yksi vuosi.

Tuomioistuimien on RTL 2 luvun 15 a §:n (349/1990) mukaan otettava ehdonalaisten vapautteen menettämistä koskeva vaatimus käsiteltäväksi viipymättä. Jos vaatimus kos-

kee säilöön otettua vastaajaa, vaatimus on otettava käsiteltäväksi viimeistään viikon kulu-
ttaa säilöön ottamisesta. Säilöön otettua
koskevan vaatimuksen käsittely saadaan ly-
kätä vain erityisestä syystä ja enintään viikol-
la. Säilöönottaminen jatkuu seuraavaan käsit-
telyyn, jollei tuomioistuimella toisin määrää.

Vaatimuksen tekijän on oltava vaatimusta
käsiteltäessä läsnä tuomioistuimessa. Pidät-
tämiseen oikeutettu virkamies voi kuitenkin
olla läsnä määräämässä virkamiehen edus-
tamana ja valvoja valtuuttamansa asiamiehen
edustamana. Jos vaatimuksen on tehnyt pi-
dättämiseen oikeutettu virkamies, valvoja voi
olla läsnä käsittelyssä itse tai asiamiehen
edustamana tai toimittaa tuomioistuimelle
kirjallisen lausuntonsa vaatimuksen johdosta.
Vastaajan on oltava läsnä henkilökohtaisesti.

Jos tuomioistuimella RTL 2 luvun 15 b §:n
(349/1990) mukaisesti päättää, että vastaaja
menettää ehdonalaista vapautensa, vastaaja
on, jollei tuomioistuimella erityisistä syistä toisin
päätä, määrättävä heti toimitettavaksi vanki-
laan suorittamaan jäännösrangaistustaan, jos
hän tyytyy päätökseen, tai muussa tapaukses-
sa säilytettäväksi, kunnes asiasta toisin mää-
rätään tai kunnes säilöissäpito on kestänyt
jäännösrangaistusta vastaavan ajan. Jos va-
paaksi päästetty on ennen päätöksen antami-
sta ollut säilöön otettuna, tuomioistuimen on
määrättävä vapaudenmenetyksensä vastaava
aika, joka on vähennettävä jäännösrangai-
stuksesta. Jos vaatimus ehdonalaista vapau-
den menettämisestä hylätään, säilöön otettu
on määrättävä heti päästettäväksi vapaaksi.

Jäännösrangaistus. Ehdonalaista vapau-
tensa menettänyt on RTL 2 luvun 16 §:n
(506/1988) mukaan toimitettava vankilaan
suorittamaan sitä rangaistusta, joka oli jäljel-
lä, kun hänet päästettiin vapaaksi (jäännös-

rangaistus). Ehdonalaista vapautensa menet-
tänyt vanki, joka suorittaa yksinomaan jään-
nösrangaistusta, voidaan päästää uudelleen
ehdonalaista vapautteen hänen suorittamaan
jäännösrangaistusta vähintään yhden kuu-
kauden.

Vanki, joka jäännösrangaistuksen lisäksi
suorittaa muuta vankeusrangaistusta, voidaan
päästää uudelleen ehdonalaista vapautteen
hänen suorittamaan yhteenlaskettua rangai-
stusta ajan, joka vastaa ehdonalaista vapau-
tumisesta säädettyä osaa mainitusta muusta
rangaistuksesta, sekä sen lisäksi yhden kuu-
kauden, kuitenkin enintään jäännösrangai-
stuksen määrä.

Jos vanki on päästetty ehdonalaista vapau-
tteen eikä ole sitä menettänyt RTL 2 luvun
17 §:n (339/1944) mukaisesti, hänen katso-
taan täydellisesti suorittaneen vankeusran-
gaistuksensa, kun koeaika on kulunut um-
peen. Suomen ja muiden pohjoismaiden väli-
sestä yhteistoiminnasta rikosasioissa annetu-
jen tuomioiden täytäntöönpanosta annetun
lain (326/1963) 22 §:ssä säädetään, että
Suomessa ehdonalaista vapautteen päästetyn
henkilön valvonta voidaan jättää järjestettä-
väksi Islannissa, Norjassa, Ruotsissa tai
Tanskassa.

*Ehdonalaista vapauden menettämisestä kos-
keva tuomioistuinkäytäntö.* Säännös eh-
donalaista vapauden menettämisestä uuden
rikoksen johdosta on RTL 2 luvun 15 §:n 4
momentissa. Laissa ei aseteta vaatimuksia
sille, millainen ehdonalaista vapauden me-
nettämiseen johtavan uuden rikoksen ja siitä
tuomittavan rangaistuksen tulee olla. Eh-
donalaista vapaus menetettiin käräjäoikeuk-
sissa vuonna 2002 taulukon 1 esittämällä
tavalla.

Taulukko 1. Ehdonalaista vapauden menettäminen käräjäoikeuksissa vuonna 2002.

	Ehdoton	Yhdyskuntapalvelu	Ehdollinen	Sakko
Menetyks	1442	9	0	6
Ei menetetty	391	82	16	292
Yhteensä	1833	91	16	298

Rikoksen johdosta tapahtuva ehdonalaisen vapauden menettäminen liittyy lähes aina ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Ehdottomissa vankeusrangaistuksissa pääsääntönä on, että ehdonalainen vapaus tuomitaan menetetyksi. Niissä tapauksessa, joissa esiintyi lausunto ehdonalaisen vapauden menettämisestä, ehdottomissa vankeusrangaistuksissa tämä menetettiin 79 prosentissa tapauksista ja menettämättä jäi 21 prosenttia.

Sen sijaan ehdotonta vankeusrangaistusta lievempien rangaistusten yhteydessä ehdonalaisen vapauden menettäminen on erittäin poikkeuksellista. Vuonna 2002 ehdonalainen vapaus menetettiin yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen yhteydessä yhdeksän kertaa ja sakon yhteydessä kuusi kertaa. Yksikään valvonnassa ollut ei menettänyt ehdonalaista vapauttaan pelkästään käytösrikkomuksen vuoksi.

2.2. Kansainväliset velvoitteet ja ulkomaiden lainsäädäntö

Kansainväliset sopimukset ja suositukset

Kansainväliset sopimukset eivät aseta rajoituksia ehdonalaisen vapauttamisen määräsille.

Sen sijaan Suomen kannalta on merkitystä Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan ja Yhdistyneiden Kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 9 artiklan määräyksillä, jotka käsittelevät vapaudenriistoa ja sen tuomioistuinkontrollia.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 4 kappaleen mukaan jokaisella, jolta on riistetty hänen vapautensa pidättämällä tai muuten, on oikeus vaatia tuomioistuimessa, että hänen vapaudenriistonsa laillisuus tutkitaan viipymättä ja hänet vapautetaan, mikäli toimenpide ei ole laillinen.

Jos vapaudenmenetystä pidentävä päätös johtaa alkuperäisessä tuomioissa asetetun rangaistusajan ylittymiseen, on kyseessä vapaudenriistoa koskeva päätös, jonka suhteen tulee taata mahdollisuus tuomioistuimessa tapahtuvaan laillisuuskontrolliin. Suomessa ongelmallista on se, että vaarallisten rikossuusijoiden eristämisestä annetun lain 15

§:n 1 momentti mahdollistaa vangin pitämisen laitoksessa kokonaisrangaistuksen suorittamisen jälkeen, jos häntä edelleen on ilmeisesti pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle. Eristämisen jatkaminen koko rangaistuksen suorittamisen jälkeen voi tapahtua vankilaoikeuden päätöksellä. Vankilaoikeus ei kuitenkaan täytä ihmisoikeussopimuksen mukaista riippumattoman tuomioistuimen vaatimusta, koska sen kokoonpanoon kuuluu vankeinhoitolaitoksen pääjohtaja ja pakkolaitospäätösten esittely tapahtuu vankeinhoitolaitoksesta. Vaikka kyseistä kokonaisrangaistuksen ylittämisen mahdollistavaa säännöstä ei ole vuosikymmeniin käytetty, se on edelleen kirjattu lakiin.

Lainsäädäntö muissa pohjoismaissa

Ruotsi

Ehdonalainen vapaus. Ruotsissa vuoden 1999 alussa voimaan tulleen rikoslain 26 luvun 6 §:n mukaan ehdonalainen vapauttaminen tapahtuu 2/3 määräosalla. Tämän alittavia tai ylittäviä määräosia ei ole. Ehdonalainen vapautuminen voi lykkäytyä vain kurinpitörangaistuksen vuoksi. Lain mukaan ehdonalaiseen vapauteen pääsyä voidaan kurinpitörangaistuksen takia lykätä enintään 15 vuorokautta kerrallaan. Kurinpitörangaistuksista voidaan hakea muutosta hallintotuomioistuimelta.

Ruotsissa kuten kaikissa pohjoismaissa rikosoikeudellisen vastuun alaikäraja on 15 vuotta. Ruotsissa alle 21-vuotiaat ovat sekä rikoslaisissa että rangaistusten täytäntöönpanossa erityisasemassa. Rikoslain 29 luvun 7 §:n mukaan alle 21-vuotiaana tehdyistä rikoksista on mahdollisuus tuomita säädettyä lievempään rangaistukseen. Elinkautisen vankeusrangaistuksen tuomitseminen rikoksesta, joka on tehty ennen kuin tekijä oli täyttänyt 21 vuotta, on kielletty.

Rangaistusten täytäntöönpanolain 8 §:n mukaan alle 18-vuotiaita ei saa sijoittaa samoihin laitoksiin täysi-ikäisten kanssa. Myös 18–20-vuotiaat tulevat täytäntöönpanossa pitää erillään sellaisista vanhemmista vangeista, jotka voivat vaikuttaa haitallisesti nuorten

yhteiskuntaan sopeutumiseen. 18–20-vuotiaat sijoitetaan ensisijaisesti avolaitoksiin.

Ruotsissa elinkautisvankeja oli 122 loka-kuun 1 päivänä 2003. Heidät on pääsääntöisesti tuomittu murhasta. Elinkautisesta vapauttaminen tapahtuu armahduksella. Armahduksen yhteydessä elinkautinen rangaistus muunnetaan määräaikaiseksi rangaistukseksi. Määräaikaiseksi muunnettujen elinkautisten pituudet vaihtelivat 14–23 vuoteen ajanjaksona 1985–1996. Koska määräaikaiseksi muunnettuun rangaistukseen sovelletaan ehdonalaisen vapauttamisen säännöksiä, rangaistuslaitoksessa suoritettavan ajan pituus on 2/3 edellä mainituista ajoista eli 10–15 vuotta. Viime vuosina määräaikaiseksi muunnettujen elinkautisten pituus on noussut. Tällä hetkellä määräaikaiseksi muunnettujen elinkautisten pituudet ovat yleensä 18–25 vuotta, mikä merkitsee sitä, että laitoksessa suoritettava aika on 12–17 vuotta.

Ruotsissa elinkautisvankien vapauttamismenettelyä uudistetaan parhaillaan (Statens Offentliga Utredningar 2002:26). Hallituksen esitys on tarkoitus saattaa valtiopäivien käsiteltäväksi syksyllä 2004.

Ruotsissa pakkolaitosinstituutio lakkautettiin vuonna 1981. Vuoden 2002 alussa julkaistussa komiteamietinnössä (SOU 2002:3) kuitenkin ehdotetaan vaarallisuuteen perustuvan eristämisen (samhälls skyddsåtgärd) palauttamista Ruotsin rikoslakiin. Eristäminen voisi koskea toisaalta syntyäkeettomia rikoksentehtäjiä, jotka ovat tehneet vakavan henkeen tai terveyteen kohdistuvan teon, toisaalta niitä vankeuteen tuomittuja, jotka ovat toistuvasti syyllistyneet vakaviin henkeen tai terveyteen kohdistuneisiin rikoksiin ja joiden rikos on tehty mielenterveyden häiriön vaikutuksen alaisena. Kummassakin tapauksessa edellytyksenä olisi lisäksi, että olisi olemassa huomattava henkeen tai terveyteen kohdistuvan vakavan rikoksen uusimisriski.

Ruotsin rikoslain 26 luvun 10 §:n mukaan ehdonalaisen vapauden koeaika on jäljellä olevan rangaistusajan pituinen, kuitenkin vähintään vuosi. Valvontaan määrättyllä voidaan yhteydenpitovelvoitteen lisäksi antaa rikoslain 26 luvun 15 §:n mukaisia erityisiä määräyksiä. Nämä voivat koskea esimerkiksi

asuin-, työ- tai koulutuspaikkaa, terveydenhoitoa ja päihdehuoltoa. Määräysten rikkomisesta voi seurata enintään 15 päivän vankeus. Valvontaan määrättyjen osuus kaikista vapautuneista vangeista on Ruotsissa viime vuosina laskenut 80 prosentista alle 70 prosenttiin.

Koeaikana tehdyn uuden rikoksen vuoksi tuomioistuimien voi rikoslain 34 luvun 4 §:n mukaan joko määrätä koko jäännösrangaistuksen suoritettavaksi, osan siitä suoritettavaksi tai jättää jäännösrangaistuksen täytöntöönpanematta. Viimeksi mainitussa tapauksessa tuomioistuimien voi esimerkiksi pidentää koeaikaa.

Uutuutena Ruotsin rangaistusjärjestelmässä on elektronisesti valvottu koevapaus, jota koskeva laki tuli voimaan 1 päivänä lokakuuta 2001. Vanki, joka suorittaa vähintään kahden vuoden vankeusrangaistusta, voidaan sijoittaa rangaistuslaitoksen ulkopuolelle elektroniseen valvontaan neljä kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. Tarkoituksena on näin edistää vangin uudelleen sijoittumista yhteiskuntaan.

Elektronista valvontaa on Ruotsissa käytetty lyhyitä vankeusrangaistuksia korvaavana vaihtoehtoisena seuraamuksena vuodesta 1994 alkaen. Vuoden 2001 uudistus laajensi elektronisen valvonnan käytön pitkien vankeusrangaistuksen loppuajaksi. Ehdonalaista vapauttamista edeltävään elektroniseen valvontaan sovelletaan pääosin niitä periaatteita, joita noudatetaan lyhyitä vankeusrangaistuksia korvaavassa valvonnassa.

Saatujen kokemusten perusteella elektronisen valvonnan alaa ehdotetaan edelleen laajennettavaksi (Ds 2004:7).

Norja

Ehdonalainen vapaus. Norjassa ehdonalainen vapauttaminen tapahtuu pääsääntöisesti, kun tuomittu on suorittanut 2/3 rangaistuksesta, kuitenkin vähintään 60 päivää. Ehdonalainen vapauttaminen voi tapahtua erityisistä syistä, kun tuomittu on suorittanut 1/2 rangaistuksestaan. Erityisinä syinä pidetään lähinnä vangin terveydentilaa ja perhesyitä. Ehdonalainen vapauttaminen 1/2 ajankohtana on Norjassa poikkeuksellista.

Lyhyimmissä rangaistuksissa, joissa ehdonalaisten vapautumisen määräosia ei voida soveltaa, on joissakin tapauksissa mahdollista vapautua ennen 60 päivän alarajaa.

Elinkautinen rangaistus on poistettu Norjan rangaistusjärjestelmästä. Rikoslain 17 §:n mukaan vankeutta voidaan tuomita yksittäisestä rikoksesta enintään 15 vuotta ja yhteistä rangaistusta määrättäessä enintään 20 vuotta. Poikkeuksellisesti enimmäisrangaistus on 21 vuotta silloin, kun tästä on laissa on erikseen säädetty. 21 vuoden asteikosta säädetään muun muassa henkirikoksissa. Norjan rikoslain 55 §:n mukaan alle 18-vuotiaat ovat erityisasemassa. Heillä maksimirangaistusajaksi on viisitoista vuotta.

Norjan rikoslain uudet eristämisraamukset koskevat säännökset tulivat voimaan 1 päivänä tammikuuta 2002. Henkeen tai terveyteen kohdistuneen rikoksen tehnyt, mielenterveydeltään vakavasti häiriintynyt rikoksenteijä voidaan määrätä psykiatriseen pakkohoitoon. Eristämisen edellytyksenä on lisäksi se, että on olemassa tämänkaltaisen vakavan rikoksen uusimisvaara.

Norjassa ehdonalaisten vapauden koeajan pituus vahvistetaan yksittäistapauksittain erikseen. Yleensä koeaika ei ylitä kolmea vuotta. Lyhin mahdollinen koeaika on kuusi kuukautta.

Ehdonalaisesti vapautettu voidaan asettaa valvontaan osaksi koeaikaa tai koko koeajaksi. Lisäksi voidaan asettaa erityisehtoja, jotka liittyvät muun muassa oleskelupaikkaan, työhön, koulutukseen tai päihteiden käyttöön.

Jos ehdonalaisesti vapautettu uusi koeajana rikoksen, tuomioistuimien määrää rangaistuksen, joka käsittää rangaistuksen uudesta rikoksesta ja jäännösrangaistuksen. Tuomioistuimien voi myös tuomita ehdottoman rangaistuksen vain uudesta rikoksesta, pidentää koeaikaa tai muuttaa ehdonalaisten vapauttamisen erityisehtoja.

Jos ehdonalaisesti vapautettu rikkoo valvontasäännöksiä tai erityisehtoja, koeaikaa voidaan pidentää, muuttaa ehtoja tai palauttaa tuomittu vankilaan suorittamaan jäännösrangaistustaan. Tällöin vankilaan määrätty voidaan vapauttaa uudelleen ehdonalaisesti ilman, että tavanomaisia ehdonalaisten vapautumisen säännöksiä sovelletaan.

Tanska

Ehdonalaisten vapaus. Tanskan pääsäännön mukaan ehdonalaisten vapauttaminen tapahtuu, kun tuomittu on suorittanut 2/3 rangaistuksesta, kuitenkin vähintään kaksi kuukautta. Ehdonalaisten vapautteen ei voi päästä yhdistelmärangaistuksesta, jossa tuomioistuimien määrää rikoksenteijän suorittamaan osan tuomitusta vankeusrangaistuksesta, enintään kuusi kuukautta, mutta muutoin tuomio jää ehdolliseksi.

Ehdonalaisten vapauttaminen voi tapahtua erityisistä syistä, kun tuomittu on suorittanut 1/2 rangaistuksesta, kuitenkin vähintään kaksi kuukautta. Erityisinä syinä kysymyksen tulevat vangin henkilökohtaiset syyt, perhe- ja sosiaaliset syyt tai jälkihuollolliset seikat. Lisäksi erityisenä syynä voi olla tuomitun nuoruus ja ensikertaisuus.

Tanskassa 1/2 määröosan soveltamisalaa laajennettiin huhtikuun 1 päivänä 2004 voimaan tulleella lailla. Määröosaa voidaan soveltaa myös vankeihin, jotka suorittavat vankeusaikana päihde-, väkivalta- tai muita uisintarikollisuutta vähentäviä toimintaohjelmia.

Tanskan rikoslain 84 §:n mukaan rangaistuksen mittaamisessa otetaan huomioon rikoksenteijän alle 18-vuoden ikä. Alle 18-vuotiaalle ei voida tuomita yli kahdeksan vuoden vankeusrangaistusta. Rangaistusta täytäntöönpannassa tuomittu voidaan nuoren ikänsä vuoksi siirtää vankilasta muuhun laitokseen tai omaan kotiinsa suorittamaan rangaistusta. Vankeinhoitolaitoksen sijoitusohjeiden mukaan tätä mahdollisuutta ja rikoslain 38 §:n mukaista 1/2 määröosalla vapauttamista tulee soveltaa erityisesti alle 18-vuotiaisiin. Rangaistuslaitoksessa heidät pidetään erossa vanhemmista vangeista, jos tämä on mahdollista.

Ehdonalaisten vapauttamista voidaan lykätä 2/3 määröosasta uusimisriskin vuoksi. Uusimisriskiä arvioidaan muun muassa aikaisempien vankeusrangaistusten, valvonta-aikaisen käyttäytymisen, rikoksen laadun ja rangaistuksen pituuden perusteella. Merkitystä on myös tuomitun iällä, sillä alle 25-vuotiaiden vapauttamista ei yleensä lykätä.

Tanskassa sovelletaan ulkomaalaisiin van-

keihin poikkeuksellista määräänsä. Ulkomaalaiset, jotka karkotetaan rangaistuksen täytäntöönpanon jälkeen, vapautetaan vakiintuneen käytännön mukaisesti kun 7/12 rangaistuksesta on suoritettu.

Rangaistusten täytäntöönpanolain 112 §:n mukaan vangit voivat valittaa rangaistusajan pituutta koskevista hallinnollisista päätöksistä. Ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämispäätöksistä valitus voidaan tehdä, kun vapauttamisajankohta lykkäytyisi yli rikoslain mukaisen 2/3 määräänsä. Valitukset käsitellään pääsääntöisesti siinä käräjäoikeudessa, jossa ratkaisun tehnyt viranomaisen sijaitsee.

Tanskan uuden täytäntöönpanolain mukaan elinkautisen rangaistuksen oletusarvoksi säädetään 12 vuotta. Lain 112 §:n mukaan vanki voi valittaa tuomioistuimeen vapauttamisen epäämistä koskevasta päätöksestä sen jälkeen, kun 14 vuotta rangaistusta on suoritettu. Lain 122 §:n mukaan epäämistä koskeva päätös voidaan saattaa uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi vuoden kuluttua edellisestä tuomioistuimen ratkaisusta.

Tanskassa eristämistä koskevat säännökset on uudistettu 1 päivänä heinäkuuta 2000 voimaan tulleella lailla. Tanskassa eristämisen edellytyksenä on, että rikoksentehtäjä on syyllistynyt vakavaan henkeen tai terveyteen kohdistuvaan rikokseen ja häntä on aikaisemman rikollisuuden ja saadun selvityksen perusteella pidettävä vaarallisena. Eristäminen tuomitaan vankeuden sijasta.

Rikoslain 68 §:n mukaan vakavissa henkeen tai terveyteen kohdistuvissa rikoksissa tuomioistuin ratkaisee syyttäjän pyynnöstä, vapautuuko eristetty viiden vuoden kuluttua vai ei. Jos eristäminen jatkuu, tuomioistuimen tulee käsitellä kysymystä eristetyn vapauttamisesta kahden vuoden välein.

Tanskassa Herstedvester toimii vankimielisairaala ja eristämislaitoksena. Tällä hetkellä laitoksessa on muutama kymmenen eristettyä. Laitos tarjoaa psykiatrista hoitoa ja kuntoutusta eristetyille.

Ehdonalaisen vapauden koeaika vahvistetaan Tanskassa yksittäistapauksittain erikseen. Yleensä koeaika ei ylitä kolmea vuotta. Ehdonalaisen vapauttamisen yhteydessä voidaan asettaa ehdoksi, että tuomittu on valvonnassa osan koeajasta tai koko koeajan.

Noin puolet ehdonalaisesti vapautetuista määrätään valvontaan. Lisäksi voidaan asettaa erityisehtoja, jotka koskevat oleskelupaikkaa, työtä, koulutusta, vahingonkorvauksen suorittamista tai päihdehoitoa.

Jos ehdonalaisesti vapautettu uusii koeaikana rikoksen, tuomioistuin yleensä määrää rangaistuksen, joka käsittää rangaistuksen uudesta rikoksesta ja jäännösrangaistuksen. Tuomioistuin voi myös tuomita ehdottoman rangaistuksen vain uudesta rikoksesta, määrätä ehdollisen rangaistuksen sekä uudesta rikoksesta että jäännösrangaistuksesta tai muuttaa ehdonalaisen vapauttamisen ehtoja.

Jos ehdonalaisesti vapautettu rikkoo valvontasäännöksiä tai erityisehtoja, seurauksena voi olla varoitus, ehtojen muuttaminen tai koeajan pidentäminen enintään sen maksimijaksi. Erityisistä syistä voidaan tuomittu myös palauttaa vankilaan suorittamaan jäännösrangaistustaan. Sama koskee tilannetta, jossa ehdonalaisesti vapautettu tekee rikoksen koeaikana ilman että tämä johtaa syytteen tai jos hänet koeaikana tuomitaan ulkomailla. Ehdonalaisesti vapautettu, joka palautetaan vankilaan, voidaan vapauttaa uudelleen ehdonalaisesti niin, että tavanomaisia ehdonalaisen vapauttamisen säännöksiä ei sovelleta.

3. Nykytilan arviointi

3.1. Keskustelu reaalarangaistuksesta

Tämän hallituksen esityksen pohjana on ollut vankeusrangaistuskomitean mietintö (Komiteamietintö 2001:6). Eräissä mietinnöistä annetuissa lausunnoissa arvosteltiin sitä, että mietinnössä ei käsitelty ehdonalaisen vapauden vaihtoehtona niin sanottua reaalarangaistusjärjestelmää. Lausunnonantajien mukaan olisi tullut perustella, miksi ehdonalainen vapaus on kriminaalipoliittisesti tarpeen ja mikä sen rooli on vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa. Samoin lausunnoissa edellytettiin, että ehdonalaista vapautta koskevia säännöksiä uudistettaessa tulisi

avoimesti selvittää reaalarangaistusta puoltavia ja sitä vastustavia argumentteja.

Reaalirangaistusjärjestelmä ja ehdonalaisten vapauden järjestelmä. Lähtökohdiltaan rangaistusjärjestelmät jakautuvat reaalarangaistusjärjestelmiin ja ehdonalaisten vapauden järjestelmiin. Reaalirangaistusjärjestelmässä tuomioistuin määrää rangaistuslaitoksessa suoritettavan ajan pituuden. Rangaistuksen pituus merkitsee samaa kuin rangaistuslaitoksessa täytäntöön pantava aika. Sen sijaan ehdonalaisten vapauden järjestelmässä rangaistus suoritetaan osaksi rangaistuslaitoksessa, osaksi sen ulkopuolella. Tuomioistuimen määräämään rangaistukseen sisältyy ehdonalaisten vapauden aika ja rangaistus päättyy yleensä siihen.

Äärimuodossaan reaalarangaistus tarkoittaa vankeuden ja vapauden tiukkaa käsitteellistä erottamista toisistaan. Se että tuomittu kärsii rangaistuksensa kokonaisuudessaan laitoksessa merkitsee samalla sitä, että vapautuessaan hän on täysin vapaa rikosoikeudellisesta seuraamuksesta. Koska rangaistus on laitoksen päättyessä suoritettu, tuomittu on laitoksesta vapautuessaan samassa asemassa kuin muutkin ihmiset yhteiskunnassa. Rikoksen johdosta häneen ei enää voida kohdistaa rajoitus- tai valvontatoimenpiteitä.

Ehdonalaisten vapauden järjestelmässä keskeisenä ajatuksena on vangin asteittainen vapautuminen ja tähän liittyvä yhteiskuntaan sijoittumisen edistäminen. Alun perin ajatus asteittaisesta vapautumisesta oli osa 1800-luvulla käyttöön otettua progressiivijärjestelmää. Vaikka progressiivijärjestelmästä on monilta osin luovuttu, ajatus siitä, että rangaistusaika jakautuu erilaisiin osiin, on jäänyt. Eri maissa rangaistuksen täytäntöönpanon osia ovat tyypillisesti rangaistuslaitosaikea ja ehdonalaisten vapaus sekä niiden väliin mahdollisesti sijoittuva koevapaus, jota voidaan valvoa esimerkiksi teknisesti.

Pakkolaitos ja sakan muuntorangaistus. Suomen nykyisessä rangaistusjärjestelmässä pääsääntönä on ehdonalaisten vapaus. Poikkeuksena ovat pakkolaitosvangit ja sakan muuntorangaistusta suorittavat, jotka kuuluvat reaalarangaistusjärjestelmän piiriin, koska he suorittavat koko vankeusrangaistuksensa laitoksessa. Nämä ryhmät kuitenkin eroavat toisistaan. Sakan muuntorangaistusta suorit-

tavat edustavat puhdaspiirteistä reaalarangaistusta, koska vankilassa suoritettua muuntorangaistuksen jälkeen heihin ei voida kohdistaa valvontatoimia tai rajoituksia vapaudessa.

Sen sijaan pakkolaitosvankien järjestelmä ei ole puhdaspiirteinen reaalarangaistusjärjestelmä, koska pakkolaitosvankeihin sovelletaan ehdonalaista vapautta ja koevapautta koskevia erityissäännöksiä. Erityissäännösten perusteluna ovat yhtäältä valvonnalliset tarpeet, koska on katsottu, että vaarallisten rikoksentekijöiden vapauttaminen ei voi tapahtua laitoksen päättyessä ilman valvontaa. Toisaalta säännöksillä pyritään edistämään pakkolaitosvangin uudelleen sijoittumista yhteiskuntaan (HE 176/1970 vp).

Pakkolaitosvankien reaalarangaistusjärjestelmä ei rakenteeltaan olennaisesti eroa ehdonalaisten vapauden järjestelmästä. Kummassakin tapauksessa rangaistuslaitoksesta vapautuminen tapahtuu asteittain. Järjestelmien ero on lainsäädäntötekniinen. Pakkolaitosvangin rangaistusaika kertoo laitoksessa suoritettavan rangaistuksen pituuden. Sen lisäksi laissa säädetään erikseen koevapaudesta ja laitoksesta vapautumisen jälkeisestä ehdonalaisten vapaudesta. Sitä vastoin ehdonalaisten vapauden järjestelmässä rangaistuksen pituus ilmaisee yleensä ajankohdan, jolloin ehdonalaisten vapaus päättyy. Erilaisesta lainsäädäntöteknisestä ratkaisusta huolimatta järjestelmät voivat käytännössä johtaa varsin samankaltaiseen asteittaiseen rangaistuksen suorittamiseen.

Reaalirangaistusjärjestelmän etuna voidaan pitää selkeyttä ja yksiselitteisyyttä erityisesti niissä tilanteissa, joissa rangaistuslaitoksesta vapautumisen jälkeiset valvonta- tai muut erityistoimenpiteet eivät ole tarpeen. Silloin kun laitoksesta vapautumisen jälkeen pidetään tarpeellisenä kohdistaa rikoksentekijään valvonnallisia, yhteiskuntaan sijoittumista edistäviä tai muita erityistoimenpiteitä, reaalarangaistusjärjestelmässä niistä on säädettävä erikseen. Tällöin reaalarangaistusjärjestelmä ei lainsäädäntötekniisesti merkittävästi eroa ehdonalaisten vapauden järjestelmästä, eikä ole sitä selkeämpi tai yksinkertaisempi.

Reaalirangaistus rangaistustasoa muuttamatta. Reaalirangaistusjärjestelmään siirtyminen voisi tapahtua joko nykyistä rangaistustasoa muuttamatta tai rangaistustaso muut-

taen. Siinä tapauksessa, että nykyistä rangaistustasoa ei muutettaisi, reaalarangaistukseen siirtyminen edellyttäisi muutoksia rikoslainsäädäntöön, erityisesti rangaistusasteikkojen ala- ja ylärajoihin.

Voimassa olevassa rikoslaissa rangaistusasteikon alarajana voi olla esimerkiksi neljä kuukautta, yksi vuosi tai kaksi vuotta. Vastaavasti asteikon ylärajaksi on säädetty muun muassa kuusi kuukautta, yksi vuosi, kaksi vuotta, neljä vuotta tai kymmenen vuotta vankeutta.

Nykyisessä ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmässä esimerkiksi rangaistuksessa, joka tuomitaan rangaistusasteikon yhden vuoden alarajalle, suoritettava laitosaika on ehdonalaisen vapauttamisen vuoksi yhtä vuotta lyhyempi. Siksi reaalarangaistukseen siirryttäessä alarajaa tulisi vastaavasti laskea. Toisaalta esimerkiksi silloin, kun tuomitaan rangaistusasteikon ylärajan mukainen kahden vuoden rangaistus, tuomittu ei nykyisin suorita laitoksessa tätä aikaa. Jotta rangaistustaso pysyisi nykyisellään, asteikon ylärajaa olisi laskettava.

Rikoslain ohella rangaistusasteikkojen muuttaminen heijastuisi niihin lakeihin, esimerkiksi pakkokeinolakiin, jotka ovat sidoksissa rikoslain rangaistusasteikkoihin. Näin ollen lainsäädäntöteknisenä muutoksena reaalarangaistusjärjestelmään siirtyminen edellyttäisi laajaa lainsäädäntötyötä. Lisäksi tällöin olisi erikseen säädettävä rangaistuslaitoksesta vapautumisen jälkeen tapahtuvista valvonta- ja muista erityistoimenpiteistä, jos näitä haluttaisiin käyttää.

Reaalarangaistus rangaistustaso muuttaen. Toinen vaihtoehto reaalarangaistusjärjestelmään siirtymiseksi olisi se, että tuomitut rangaistukset suoritettaisiin rangaistuslaitoksissa sen mittaisena kuin ne nykyisin määrätään muuttamatta rangaistusasteikkoja. Tämä lisäisi vankilukua ja koventaisi rangaistusjärjestelmää. Taulukossa 2 ensimmäinen sarake kertoo ehdonalaisesti vapautuvien määrät ja vankimäärän toukokuun 1 päivänä 2003. Toinen sarake kuvaa vankimäärää siinä tilanteessa, että kaikki vangit suorittaisivat koko rangaistuksensa laitoksessa.

Taulukko 2. Ehdonalaisesti vapautuvien määrät ja vankimäärä 1 päivänä toukokuuta 2003 sekä vankiluku, jos vangit suorittaisivat tuomitun rangaistuksen kokonaan vankilassa.

Ehdonalaisen määräraosa	Vangit 1.5.2003	Reaalarangaistus
Määräraosa (2/3)	1695	2542
Määräraosa (1/2)	1102	2204
Nuorisovanki (1/3)	71	213
Elinkautinen	85	85
Pakkolaitos (1/1)	23	23
Sakon muunto (1/1)	198	198
Tutkintavanki	470	470
Yhteensä	3644	5735

Siinä tapauksessa että kaikki vangit vapautuisivat vasta suoritettuaan koko rangaistuksen laitoksessa, vankiluku kasvaisi yli 2000 vangilla. Vuonna 2003 on arvioitu, että muuttuvat kustannukset vankia kohti ovat noin 7 000 euroa vuodessa. Näin ollen muuttuvat kustannukset lisääntyisivät vuodessa yli 14 miljoonalla eurolla. Uusissa yksiköissä jokaista 100 vangin lisäystä vastaa henkilö-

kunnan lisäys 75 hengellä. Henkilöstön määrä kasvaisi siis noin 1 500 hengellä. Koska keskimääräinen henkilötyövuoden hinta vankineidossa on noin 34 000 euroa, tämä merkitsisi palkkamennoissa noin 50 miljoonaa euroa vuodessa.

Lisäksi noin 5700 vangin sijoittaminen edellyttäisi uusien vankiloiden rakentamista tai muussa käytössä olevien tilojen saneer-

raamista vankitiloiksi. Tämä tarkoittaisi noin kahta tuhatta uutta vankipaikkaa. Uuden suljetun vankipaikan rakentamiskustannukset ovat tällä hetkellä noin 170 000 euroa, saneerattavissa tiloissa ja avolaitoksissa rakentamiskustannukset ovat jonkin verran alemmat. Keskikustannukseksi voidaan arvioida 130 000 euroa. Investoinnin vankipaikkoihin tulisi siis olla 260 miljoonaa euroa.

Jos rangaistuslaitoksesta vapautumisen jälkeen järjestettäisiin valvonta- tai muita erityistoimenpiteitä, niistä olisi säädettävä erikseen ja vastaavat kustannukset lisättävä edelviini laskelmiin.

3.2. Ehdonalaisen vapauttamisen kansainvälinen vertailu

Euroopassa rangaistusjärjestelmät ovat lähes poikkeuksetta ehdonalaisen vapauden järjestelmiä. Ehdonalainen vapaus on käytössä kaikissa pohjoismaissa, kaikissa Länsi-Euroopan maissa ja pääsääntöisesti Itä-Euroopassa, muun muassa Venäjällä. Reaalirangaistusjärjestelmää tai sitä lähellä olevaa järjestelmää soveltavat eräät yksittäiset pienet valtiot.

Länsieurooppalaisessa vertailussa ehdonalaisen vapauttamisen pääsääntöjä ovat 2/3 ja 1/2. *Ruotsissa* vuoden 1999 alussa voimaan tulleen rikoslain 26 luvun 6 §:n mukaan ehdonalainen vapauttaminen tapahtuu 2/3 määräosalla. Tämän alittavia tai ylittäviä määräosia ei ole. *Tanskan* pääsäännön mukaan ehdonalainen vapauttaminen tapahtuu, kun tuomittu on suorittanut 2/3 rangaistuksesta. Äskettäin voimaan tullessa uudistuksessa 1/2 määräosan soveltamisalaa laajennettiin. *Norjassa* säännökset ovat pääosin samat kuin Tanskassa viimeksi mainittua laajennusta lukuun ottamatta.

Englannissa laki tekee eron lyhytaikaisten ja pitkäaikaisten rangaistusten välillä. Lyhytaikaisilla vangeilla, joiden rangaistus on alle neljä vuotta, ehdonalainen vapauttaminen tapahtuu 1/2 ajalla. Yli neljän vuoden rangaistuksissa ehdonalaisen vapauttamisen määräosa on 2/3. *Saksassa* ehdonalaisen vapauttamisen pääsääntö on 2/3. Ensikertainen vanki voi vapautua 1/2 ajassa, kun vankeusrangaistus on kaksi vuotta tai lyhyempi.

Alankomaissa ehdonalainen vapauttaminen tapahtuu yleensä vangin suoritettua 2/3 rangaistuksesta.

Ranskan lain mukaan ensikertaisten vankien ehdonalainen vapauttaminen voi tapahtua, kun 1/2 rangaistuksesta on suoritettu. Rikoksen uusijoihin sovelletaan 2/3 määrääosaa. Ensikertaisena pidetään paitsi vankilaan ensimmäistä kertaa tuomittua rikoksentehtijää, myös rikoksentehtijää, jonka aikaisemmasta rikoksesta tuomitun vankeusrangaistuksen päättymisestä on kulunut yli viisi vuotta. Jos kysymys on poikkeuksellisen törkeästä rikoksesta, josta rikoslain mukainen rangaistusuhka on kymmenen vuotta vankeutta tai enemmän, ensikertaisuudelta edellytetään, että edellisestä vapauttamisesta on kulunut kymmenen vuotta. *Belgiassa* ensikertainen vanki voi vapautua suoritettuaan 1/3 rangaistuksesta ja rikoksen uusija suoritettuaan 2/3. *Italiassa* ensikertainen rikoksentehtijä voi vapautua suoritettuaan rangaistuksesta 1/2, rikoksen uusija suoritettuaan 3/4.

Venäjän rikoslaisissa ehdonalainen vapauttaminen on sidoksissa rangaistuksen pituuteen. Ehdonalaisen vapauttamisen aikaisin ajankohta on porrastettu niin, että lievissä rikoksissa suoritettava määräosa on alhainen ja se kasvaa kohti vakavia rikoksia.

Rikosoikeuden kansainvälinen lähentyminen. Reaalirangaistusjärjestelmää arvioitaessa on otettava huomioon rikosoikeuden kansainvälinen lähentyminen. Viime aikoina lähentämistavoite on noussut esiin erityisesti Euroopan unionin piirissä tapahtuneen kehityksen seurauksena. Rikosten rangaistusuhkista ja rangaistusasteikkojen yhdenmukaistamisesta on käyty keskustelua muun muassa terrorismin torjunnan ja ankarimpien rangaistusten yhteydessä. Rikosoikeuden lähentämiskeskustelussa Suomen kannalta on ilmeistä etua siitä, että Suomessa on Euroopan unionin keskeisten valtioiden tavoin käytössä ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmä ja tämä järjestelmä vastaa lähtökohdiltaan eräiden merkittävien Euroopan unionin valtioiden lainsäädäntöä. Kansainvälisestä näkökulmasta ehdonalaisen vapauden järjestelmään liittyy näin ollen etuja, joita reaalirangaistusjärjestelmällä ei olisi.

3.3. Ehdonalaisen vapauttamisen pääsääntöjen soveltaminen Suomessa

Suomen lainsäädäntö. Suomen nykyinen kahden pääsäännön järjestelmä (2/3 ja 1/2) kirjattiin lakiin vuosina 1931 ja 1944. Vuodesta 1944 ehdonalaisesti vapautuvaan ensikertaiseen vankiin on voitu soveltaa 1/2 määräosaa. Tällöin ensikertaiseksi katsottiin myös aikaisemmin vankilassa ollut rikoksen tekijä, joka rikosta edeltäneen viiden vuoden aikana ei ollut suorittanut rangaistusta (339/1944).

Suomessa ensikertaisia koskevaa lainkohtaa muutettiin pohjoismaista lainsäädäntöä yhtenäistettäessä 1960-luvulla. Laista poistettiin maininta ensikertaisuudesta 1/2 määräosan soveltamisen edellytyksenä ja korvattiin se ilmaisulla ”erityisistä syistä” (411/1966). Uudistuksen tarkoituksena ei ollut muuttaa ensikertaisia koskevaa käytäntöä, vaan yhtenäistää pohjoismaiden lakien sanamuoto. Aikaisempaa käytäntöä sovellettiin sitä koskevan oikeusministeriön vankeinhoito-osaston yleiskirjeen pohjalta.

Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräyksen (9/011/95) mukaan laissa mainittu erityinen syy, joka mahdollisti vapauttamisen, kun rangaistuksesta oli suoritettu puolet, oli vankeinhoidollinen ensikertaisuus. Vankeinhoidollisesti ensikertaisena pidettiin vankia, joka rikoksen tekopäivää edeltäneinä kolmena vuotena ei ollut Suomessa eikä muussa pohjoismaassa suorittanut vankeusrangaistusta tai ollut pakkolaitoksessa. Kolmen vuoden niin sanottuun puhtaaseen aikaan siirryttiin kotimaisen lainsäädäntökehityksen vuoksi vuonna 1976. Tuolloin ehdollista rangaistusta koskevassa laissa viiden vuoden määräaika muuttui kolmeksi vuodeksi ja ehdonalaisessa vapauttamisessa siirryttiin hallinnollisesti vastaavaan käytäntöön.

RTL 2 luvun 13 §:n 1 momentti (521/2003) on äskettäin muutettu edellä mainittua hallinnollista käytäntöä vastaavaksi. Ehdonalaisessa vapauttamisessa erityisenä syynä pidetään sitä, ettei vanki rikoksen tekopäivää edeltäneiden kolmen vuoden aikana ole suorittanut rangaistuslaitoksessa vankeusrangaistusta eikä ollut pakkolaitoksessa. Aikaisemmin vankeinhoito-osaston määräyksessä olutta alueellista rajausta, jonka mukaan Suomessa suoritettuihin rangaistuksiin rinnastuvat vain muissa pohjoismaissa suoritettut rangaistukset, ei kuitenkaan säädetä laissa. Tätä hallinnolliseen käytäntöön perustunutta rajausta ei katsottu voitavan tehdä, koska se asettaa eri maissa suoritettut vankeusrangaistukset perusteettomasti erilaiseen asemaan (LaVM 12/2001 vp). Säännöksen soveltamisessa otetaan näin ollen huomioon kaikki ulkomailla täytäntöönpannut rangaistukset.

Selvitys 1/2 määräosalla vapautuvista. Edellä taulukosta 2 ilmenevät ehdonalaisesti vapautuvien määräosat ja vankimäärät 1 päivänä toukokuuta 2003. Poikkileikkaushetkellä rangaistusvangeista oli 1/2 määräosalla vapautuvia 37 prosenttia (1102/2976).

Pääsääntöisesti 1/2 määräosalla vapautuvat ovat ensi kertaa vankilassa olevia. Määräosalla 1/2 vapautuvista ensimmäistä kertaa vankilassa oli 78 prosenttia ja aikaisemmin vankilassa olleita oli 22 prosenttia.

Kumulatiivisista syistä aikaisemmin vankilassa olleita on vuositasolla jonkin verran enemmän kuin mitä poikkileikkaustieto osoittaa. Tämä johtuu siitä, että aikaisemmin vankilassa olleiden suoritettavana olevat rangaistukset ovat usein lyhyitä.

Taulukossa 3 esitetään ensi kertaa vankilassa olevien ja aikaisemmin vankilassa olleiden 1/2 määräosalla vapautuvien rangaistusajat.

Taulukko 3. Määräosalla 1/2 vapautuvien vankeusajat 1 päivänä toukokuuta 2003.

Vankeusajan pituus	Ensi kertaa vankilassa		Vankilassa olleet	
	N	%	N	%
Alle 6 kk	156	18	88	35
6—12 kk	170	19	53	21
1—2 v	220	25	43	17
Yli 2 v	340	38	65	26
Yhteensä	886	100	249	100

Aikaisemmin vankilassa olleista 35 prosenttia suoritti alle kuuden kuukauden rangaistusta ja yhteensä 57 prosenttia alle vuoden rangaistusta. Vastaavat luvut ensi kertaa vankilassa olevilla olivat 18 prosenttia ja 37 prosenttia.

Aikaisemmin vankilassa olleilla erityisesti 2-3 kuukauden vankila-aikoja on runsaasti. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että heille

1/2 määräosa lasketaan 4-6 kuukauden tuomiosta, jolloin 1/2 määräosan käyttö merkitsee rangaistuksen lyhentymistä kolmesta viikosta yhteen kuukauteen verrattuna siihen, että sovellettaisiin 2/3 määräosaa.

Taulukko 4 kuvaa aikaisemmin vankeusrangaistusta suorittaneiden, 1/2 määräosalla vapautuvien vapaudessa oloaikoja ennen nykyistä rangaistusta.

Taulukko 4. Aikaisemmin vankeusrangaistusta suorittaneiden vapaudessa oloaika ennen nykyistä vankeusrangaistusta 1 päivänä toukokuuta 2003.

Vapausaika	%	(N)
10 vuotta tai enemmän	10	22
5—9 vuotta	47	107
3—4 vuotta	13	31
Alle 3 vuotta	30	70
Yhteensä	100	230

Ennen nykyistä tuomiota vähintään kymmenen vuotta vapaana oli kymmenen prosenttia ja viisi vuotta 47 prosenttia aikaisemmin vankilassa olleista. Koska tuomioiden täytäntöönpano järjestykseen liittyvät seikat vaikuttavat 1/2 määräosaan, tilastollisista syistä otokseen tulee alle kolmen vuoden tapauksia, joissa määräosa on muutostilassa. Samasta syystä taulukoissa 3—4 aikaisemmin vankeusrangaistusta suorittavien kokonaismäärä hieman poikkeaa toisistaan.

3.4. Pääsääntöjen 2/3 ja 1/2 muutosten vaikutus vankilukuun

Taulukossa 5 tarkastellaan sitä, millä tavoin ehdonalaista vapauttamista koskevien pääsääntöjen muuttaminen vaikuttaisi vankilukuun. Tarkastelussa nykyiseen järjestelmään verrataan vaihtoehtoja, joissa keskeiset vankiryhmät vapautuisivat kaikki joko 1/2 määräosalla tai 2/3 määräosalla.

Taulukko 5. Ehdonalaisesti vapautuvien määräosat ja vankimäärä 1 päivänä toukokuuta 2003 sekä vaihtoehtoiset vankiluvut, jos ehdonalaisen vapautumisen määräosa olisi 1/2 tai 2/3 keskeisissä vankiryhmissä.

Ehdonalaisen määräosa	Vangit 1.5.2003	1/2	2/3
Määräosa (2/3)	1695	1271	1695
Määräosa (1/2)	1102	1102	1469
Nuorisovanki (1/3)	71	106	142
Elinkautinen	85	85	85
Pakkolaitos (1/1)	23	23	23
Sakon muunto (1/1)	198	198	198
Tutkintavanki	470	470	470
Yhteensä	3644	3255	4082

Jos nykyisin 2/3, 1/2 ja 1/3 määräosalla vapautuvat vapautuisivat kaikki 1/2 määräosalla, vankiluku laskisi noin 400 vangilla. Vastaavasti jos kaikki nämä vangit vapautuisivat 2/3 määräosalla, vankiluku lisääntyisi noin 400 vangilla. Kyseiset vaihtoehdot merkitsisivät sitä, että vankeinhoidon muuttuvat kustannukset joko laskisivat tai kasvaisivat lähes kolme miljoonaa euroa vuodessa. Lisäksi tulisivat mahdolliset muutokset henkilöstövaikutuksissa, jos henkilökunnan tarve vähenisi tai sitä palkattaisiin lisää.

Erityisesti siinä tapauksessa, että vankien määrä lisääntyisi, syntyisi kustannuksia myös uusien vankipaikkojen rakentamisesta. Jos arvioidaan, että 2/3 määräosaa sovellettaessa puolet lisääntyneestä paikkatarpeesta tulisi kattaa uusilla tai saneerattavilla vankipaikoilla, investointi vankipaikkoihin olisi 26 miljoonaa euroa. Tällöin uutta henkilöstä olisi palkattava 150 henkeä, mikä merkitsisi vuotuisissa henkilöstökustannuksissa noin 5 miljoonaa euroa.

3.5. Yhteenvedo ehdonalaisen vapauttamisen pääsääntöjä koskevasta tarkastelusta

RTL 2 luvun 13 §:n 1 momentin mukaista 1/2 määräosaa sovelletaan pääsääntöisesti ensi kertaa vankilaan tuleviin. Silloin kun 1/2 määräosaa sovelletaan aikaisemmin vankilassa olleisiin, kysymys on yleensä lyhyistä tuomioista. Näissä tapauksissa vapaudessa

oloaika ennen suoritettavaa uutta rangaistusta on usein pitkä, pääosalla yli viisi vuotta.

Länsieurooppalaisessa vertailussa Suomessa sovelletut määräosat eivät ole poikkeuksellisia. Monissa maissa, kuten Ranskassa, Belgiassa, Saksassa ja Italiassa tehdään ehdonalaista vapautta koskevassa lainsäädännössä tehdään ero ensikertaisen rikoksenteikijän ja rikoksen uusijan välillä. Näissä maissa ensikertaisen rikoksenteikijän määräosa on yleensä 1/2 ja uusijalla 2/3 kuten Suomessakin.

Syyt jonkin toisen ratkaisumallin omaksumiseksi voisivat olla ennen muuta kriminaalipoliittisia, vankeinhoidollisia tai taloudellisia.

Taloudellisista syistä nykyisen järjestelmän vaihtoehtona tulisivat lähinnä kysymykseen järjestelmät, joissa kaikki vangit vapautuisivat 1/2 tai 2/3 määräosalla. Nämä vaihtoehdot vähentäisivät tai lisääisivät taloudellisia kustannuksia, mutta on ilmeistä, että ne eivät vankeinhoidollisilta vaikutuksiltaan olennaisesti eroaisi nykyisestä.

Rikosoikeudellisen järjestelmän peruseriaatteiden kannalta nykyinen 1/2 määräosa on kuitenkin perusteltu. Rikosoikeudellisessa järjestelmässä on yleisesti hyväksyttyä, että ensikertaista kohdellaan lievemmin ja että rikosten toistamisen myötä kohtelu ankaroituu. Vastaavasti on perusteltua, että rikoskierteen katketessa tai rikosten tekemisen olennaisesti harventuessa kohtelu palaa takaisin lähtötasolle.

Myös kriminaalipoliittisesti nykyinen järjestelmä on mielekäs. Uusintarikollisuustutkimuksissa ilmenee, että ensi kertaa vankilassa olleiden uusimisprosentti on selvästi alhaisempi kuin moninkertaisilla vankeusvankeilla. Näin ollen 1/2 määräosa kohdistuu ryhmään, joka on yhteiskunnan kannalta riskittömämpi kuin vankipopulaatio keskimäärin.

3.6. Ehdonalaisesta vapauttamisesta päättäminen

Kansainvälinen vertailu. Ehdonalaisesta vapauttamisesta voi päättää joko tuomioistuin tai hallintoviranomainen. *Ruotsissa* päätöksen ehdonalaisesta vapauttamisesta tekee vankeinhoitoviranomainen, jolla ei käytännössä ole harkintavaltaa, vaan vapauttaminen tapahtuu automaattisesti laissa säädetyn määröosan täytyessä. *Norjassa* ehdonalaisesta vapauttamisesta päättää vankeinhoitoviranomainen. Ehdonalainen vapauttaminen tapahtuu yleensä määröosalla. *Tanskassa* ehdonalaisesta vapauttamisesta päättävät vankeinhoitoviranomaiset ja harkintavaltaa käytetään jonkin verran.

Saksassa päätöksen ehdonalaisesta vapauttamisesta tekee tuomioistuin. Tuomioistuimella on lain mukaan varsin laaja harkintavalta. *Alankomaissa* ehdonalaisesta vapauttamisesta päättää tuomioistuin. Järjestelmä eroaa Saksasta siinä, että tuomioistuimen harkintavalta on laissa tiukasti määritetty.

Järjestelmien erilaisuudesta huolimatta viime vuosikymmenien kansainvälisestä kehityksestä voidaan pelkistää kaksi seikkaa. Ensiksi tuomioistuinkontrolli on lisääntynyt ehdonalaista vapauttamista koskevissa päätöksissä joko niin, että päätös tapahtuu tuomioistuimessa tai niin, että hallintoviranomaisen ehdonalaista vapauttamista koskeva päätös voidaan muutoksenhaun kautta saattaa tuomioistuinkontrolliin. Toiseksi ehdonalaisten vapauttamiseen liittyvä harkintavalta on supistunut. Tällöin on siirrytty kohti käytäntöä, jonka mukaan ehdonalainen vapauttaminen laissa säädettyillä määröosilla on varsin ennustettavaa.

Suomessa ehdonalaista vapauttamista koskevan päätöksen tekee vankeinhoitoviran-

omainen. Käytäntö on muodostunut erittäin ennustettavaksi ja ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämispäätöksestä voidaan valittaa käräjäoikeuteen (580/2001). Pääpiirteiltään Suomen järjestelmä vastaa erityisesti pohjoismaista kehitystä.

3.7. Ehdonalaisen vapauden koeaika

Suomen vuoden 1889 rangaistusjärjestelmässä ehdonalaisen vapauden koeaika ja jäännösrangaistus merkitsivät alun perin samaa ajanjaksoa. Kun rikoksentehtyjä vapautui ehdonalaisesti, ehdonalaisen vapauden koeaika oli rangaistuksesta jäljellä oleva aika eli jäännösrangaistus.

Myöhempien lainmuutosten johdosta ehdonalaisen vapauden koeaika ja jäännösrangaistus ovat käsitteellisesti eronneet toisistaan. Koeaika merkitsee sitä ajanjaksoa, jonka aikana tehdyn rikoksen tai käytösrikkomuksen vuoksi ehdonalainen vapaus voidaan julistaa menetettäväksi. Tällä hetkellä koeaika on Suomessa vähintään kolme kuukautta ja enintään kolme vuotta (506/1988).

Koeajan ajalliset rajaukset aiheuttavat sen, että lyhyissä rangaistuksissa ehdonalaisen vapauden koeaika on pitempi kuin jäännösrangaistus. Esimerkiksi 15 päivän vankeuteen tuomittu voi vapautua suorittuaan vankeuden minimiajan eli 14 päivää, jolloin jäännösrangaistus jää yksi päivä, mutta ehdonalaisen vapauden koeajaksi tulee kolme kuukautta.

Toisaalta pitkissä rangaistuksissa koeaika on lyhyempi kuin jäännösrangaistus. Esimerkiksi 12 vuoden vankeutta suorittava vapautuu joko 8 vuodessa tai 6 vuodessa, jolloin jäännösrangaistus on 4 vuotta tai 6 vuotta. Ehdonalaisen vapauden koeaika on kuitenkin vain kolme vuotta.

Samankaltainen kehitys on tapahtunut kaikissa läntisissä vertailumaissa. Ehdonalaisen vapauden koeajat ovat eronneet jäännösrangaistuksesta niin, että lyhyissä tuomioissa koeaika on yleensä jäännösrangaistusta pitempi ja pitkissä tuomioissa koeajalle on säädetty yläraja, joka on alhaisempi kuin pisin mahdollinen jäännösrangaistus.

Ruotsin rikoslain 26 luvun 10 §:n mukaan ehdonalaisen vapauden koeaika on jäljellä

olevan rangaistusajan pituinen, kuitenkin vähintään vuosi. Tanskassa ja Norjassa koeaika ei yleensä ylitä kolmea vuotta. Saksassa koeaika on kahden ja viiden vuoden välillä. Englannissa koeaika on jäännösrangaistuksen mittainen.

Suomessa jäännösrangaistuksen ja koeajan pituuden laskeminen on erittäin monimutkaista. Koska koeajan pituus määräytyy jäännösrangaistuksen perusteella, syntyy ongelmallisia tilanteita, jos jäännösrangaistuksia on runsaasti. Esimerkiksi vanki, joka suorittaa 1/2 määräosalla rangaistustaan, vapautuu kuuden vuoden rangaistuksesta kolmessa vuodessa. Jäännösrangaistukseksi ja koeajaksi jää tällöin kolme vuotta. Jos hän kolmen vuoden koeaikana syyllistyy uuteen rikokseen, esimerkiksi uudesta kuuden kuukauden tuomiosta hän suorittaa 2/3 eli neljä kuukautta ja yhden kuukauden jäännösrangaistusta. Hänen uudelleen vapautuessaan jäännösrangaistukseksi tulee ensimmäisen tuomion suorittamatta oleva osa kaksi vuotta yksitoista kuukautta (kolme vuotta jäännösrangaistusta, josta on suoritettu kuukausi) ja toisen tuomion suorittamatta oleva kaksi kuukautta, yhteensä kolme vuotta yksi kuukausi. Koeaika tästä on kolme vuotta. Jos hän kolmen vuoden aikana uudelleen syyllistyy rikokseen, josta tuomitaan kuuden kuukauden tuomio ja jäännösrangaistus menetetyksi, hän suorittaa uudesta tuomiosta neljä kuukautta ja jäännösrangaistusta yhden kuukauden. Uudeksi jäännösrangaistukseksi tulee ensimmäisestä rangaistuksesta suorittamatta oleva kaksi vuotta yksitoista kuukautta, toisen rangaistuksen yhden kuukauden jäännösrangaistus (kaksi kuukautta jäännösrangaistusta, josta vähennetään suoritettu kuukausi) ja kolmannen rangaistuksen kahden kuukauden jäännösrangaistus, yhteensä kolme vuotta kaksi kuukautta. Uusi koeaika on kolme vuotta.

Laskennallisen monimutkaisuuden ohella käytössä olevasta järjestelmästä aiheutuu vankeinhoidollisia haittoja. Koska ehdonalaisen vapauden valvontaan asettaminen tapahtuu jäännösrangaistuksen perusteella, valvontaan tulee henkilöitä, joilla menneisyydessä saattaa olla pitkä rikoshistoria, mutta jotka ovat viime aikoina syyllistyneet suhteellisen lieviin rikoksiin. Koska jäännösrangaistusten

yhteenlaskun tulokset ovat kasautuvia, valvontaan määrätään vankeja, joiden viimeaikaisen rikollisuuden perusteella valvonta olisi tarpeetonta. Myös tästä syystä jäännösrangaistuksen ja koeajan määräytymisperusteita tulisi uudistaa.

3.8. Ehdonalaisen vapauden valvontamääräysten rikkominen

Kansainvälinen vertailu. Länsi-Euroopassa ehdonalaisen vapauden valvonnassa voidaan erottaa kaksi ääripäätä. Ruotsissa valvontaan määrättyjen osuus on suuri, lähes 70 prosenttia kaikista ehdonalaisesti vapautuneista. Myös Tanskassa valvottavien osuus on korkea, noin 50 prosenttia. Toisaalta Alankomaissa ehdonalaisen vapauden valvontaa ei lainkaan ole. Alankomaissa viranomaiset ja vapaaehtoisjärjestöt ylläpitävät vapautuvien vankien tukijärjestelmiä, joiden puoleen ehdonalaisesti vapautuneet voivat halutessaan kääntyä.

Niissä maissa, joissa panostus ehdonalaisen valvontaan on suuri, tämä tarkoittaa ensisijaisesti perinteistä henkilökohtaiseen tapaamiseen perustuvaa valvontaa. Lisäksi valvontajalle voidaan antaa esimerkiksi asuin-, työtai koulutuspaikkaa, terveydenhoitoa ja päihdehuoltoa koskevia erityisiä määräyksiä. Tämänkaltaisia määräyksiä on lueteltu muun muassa Ruotsin, Tanskan, Norjan, Saksan ja Englannin lainsäädännössä. Käytännössä niiden merkitys on usein rajallinen, mistä kertoo muun muassa keskimääräisten valvontakustannusten vähäisyys.

Läntisissä vertailumaissa valvontamääräysten rikkominen ei yleensä johda jäännösrangaistuksen suorittamiseen, vaan siitä rangaistetaan erikseen. *Ruotsissa* määräysten rikkomisesta voidaan rikoslain 26 luvun 19 §:n mukaan tuomioistuimessa määrätä enintään 15 päivän vankeus. Jos ehdonalaisesti vapautettu *Tanskassa* ja *Norjassa* rikkoo valvontasäännöksiä tai erityisehtoja, voi vankeinhoidohallitus antaa varoituksen, muuttaa ehtoja tai pidentää koeaikaa enintään sen maksimijaksi. Erityisistä syistä vapautettu voidaan myös palauttaa vankilaan suorittamaan jäännösrangaistusta. *Englannissa* lyhyissä, alle neljän vuoden tuomioissa ehdonalaisen

vapauden ehtojen rikkominen johtaa yleensä sakkorangaistukseen. Pitkässä, yli neljän vuoden tuomioissa sisäasiainministeriö voi keskeyttää ehdonalaisen vapauden ja määrätä palautuksesta vankilaan. Palautuspäätöksestä on valitusoikeus tuomioistuimeen. *Alankomaissa* valvontamääräysten rikkomisen rangaistavuus on poistettu.

Suomessa valvontamääräysten rikkominen voi lain mukaan johtaa jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoon. Viime vuosina näin ei ole kuitenkaan menetelty. Vuosina 1997—2003 valvontamääräysten rikkomisen vuoksi ei tuomioistuimissa ole määrätty yhtään jäännösrangaistusta suoritettavaksi. Käytännössä valvontamääräyksen rikkomisen vuoksi tapahtuva jäännösrangaistuksen täytäntöönpano on jäänyt kuolleeksi kirjaimiksi. Silloin kun tapauksia on esiintynyt, viimeistään tuomioistuimissa on yleensä ilmennyt, että jäännösrangaistus voidaan tuomita menetyksi uuden rikoksen perusteella.

3.9. Rikoksen johdosta tapahtuva jäännösrangaistuksen suorittaminen

Kansainvälinen vertailu. Monien vertailumaiden lainsäädännössä on edelleen maininta siitä, että uusi rikos voi aiheuttaa koko jäännösrangaistuksen täytäntöönpanon. Tämänkaltaisen tilanne on kuitenkin harvinainen, käytännössä vaihtoehtoja on runsaasti.

Ruotsissa koeaikana tapahtuneen uuden rikoksen vuoksi tuomioistuin voi määrätä suoritettavaksi koko jäännösrangaistuksen, osan siitä tai jättää määräämättä jäännösrangaistuksen täytäntöönpantavaksi. Viimeksi mainitussa tapauksessa tuomioistuin voi esimerkiksi pidentää koeaikaa.

Tanskassa jäännösrangaistus rinnastetaan ehdolliseen tuomioon. Jos ehdonalaisesti vapautettu tekee koeaikana uuden rikoksen, pääsäännön mukaan tuomioistuin määrää rangaistuksen, joka käsittää sekä rangaistuksen uudesta rikoksesta että jäännösrangaistuksen. Tuomioistuimella on käytettävissään runsaasti vaihtoehtoja. Tuomioistuin voi tuomita ehdottoman rangaistuksen vain uudesta rikoksesta, tuomita ehdollisena sekä uuden rikoksen että jäännösrangaistuksen tai muuttaa ehdonalaisen vapauttamisen ehtoja.

Jos ehdonalaisesti vapautettu *Norjassa* uusii koeaikana rikoksen, tuomioistuin voi määrätä rangaistuksen, joka käsittää rangaistuksen uudesta rikoksesta ja jäännösrangaistuksen. Tuomioistuin voi myös tuomita ehdottoman rangaistuksen vain uudesta rikoksesta, pidentää koeaikaa tai muuttaa ehdonalaisen vapauttamisen erityisehtoja.

Jos *Englannissa* tuomittu uusii rikoksen ennen kuin koeaika on päättynyt, voi tuomioistuin määrätä hänet palautettavaksi vankilaan. Edellytyksenä on, että uudesta rikoksesta voi seurata vankeusrangaistus. Vankilaan määrääminen voi pisimmillään tarkoittaa aikaa, joka vastaa aikaa uuden rikoksen tekopäivästä siihen päivään, jolloin alkuperäinen rangaistus olisi tullut täysin suoritetuksi.

Suomen järjestelmä eroaa läntisistä vertailumaita siinä, että Suomessa tuomioistuin voi määrätä jäännösrangaistuksen suoritettavaksi koeaikana tehdyn uuden rikoksen vuoksi, mutta tuomioistuin ei määrittele suoritettavan jäännösrangaistuksen pituutta. RTL 2 luvun 16 §:n 1 momentin vallitsevan tulkinnan mukaan suoritettava jäännösrangaistus on yksi kuukausi.

Suomalainen järjestelmä vastaa läntisiä vertailumaita sikäli, että uuden rikoksen tekeminen koeaikana ei käytännössä johda koko jäännösrangaistuksen suorittamiseen. Vertailumaisissa seuraamusvaihtoehtoja on kuitenkin yleensä enemmän ja jäännösrangaistusten asteikko on laajempi.

Suomessa harkintavaltaa ei käytännössä ole mahdollista käyttää ja tästä aiheutuu yhdenvertaisuusongelmia. Kuukauden ylittävissä jäännösrangaistuksissa suoritettava aika on kaikissa tapauksissa sama.

3.10. Nuorisovankeus ja pakkolaitosjärjestelmä

Nuoriso- ja pakkolaitosvankeja koskeva lainsäädäntö syntyi Suomessa 1930-luvulla. Kummassakin tapauksessa lähtökohtana oli niin sanottu erityisistävyys. Ajatuksena oli, että näihin erityisryhmiin sovellettaisiin muista vangeista poikkeavia käsittelyjärjestelmiä. Nuorten kohdalla haluttiin käyttää positiivista erottelua, joka kohdistui kehitys-

kelpoisina pidettäviin nuoriin. Pakkolaitosvankien osalta erotteluperuste oli negatiivinen ja tarkoitti sitä, että pakkolaitokseen sijoitettaisiin vaaralliset rikoksen uusijat.

Kumpikin erottelu tapahtui seulonnan perusteella. Seulovaksi elimeksi perustettiin vankilaoikeus, joka erotteli kehityskelpoisina pidettävät nuoret muista nuorista ja vaaralliset rikoksen uusijat muista rikoksen uusijoista. Ajatuksena myös oli, että kumpaakin ryhmää varten perustettaisiin erityiset käsitteilylaitokset. Viimeksi mainittu toteutui vain osittain. Nuoria rikoksentehtyjöitä varten perustettiin nuorisovankila, mutta pakko laitosta ei Suomeen ole koskaan perustettu.

Tällä hetkellä vankilaoikeus sijoittaa nuorisovangiksi kaikki ne, jotka täyttävät laissa esitetyt, rangaistuksen pituutta ja ikää koskevat edellytykset. Muuta seulontaa ei ole tapahtunut 1970-luvun jälkeen. Nuoria rikoksentehtyjöitä ei myöskään sijoiteta yksinomaan nuorisovankilaan, vaan nuorisovankilaan määrättyjä on nykyisin yli kymmenessä eri vankilassa ja avolaitoksessa. Käytännössä nuorisovankilaan määrääminen tarkoittaakin enää vain ehdonalaisten vapauttamisen 1/3 määräosaa.

Pakkolaitosvankien osalta vankilaoikeus suorittaa edelleen rikoksenuusijoiden vaarallisuusarviointia ja tämän perusteella tapahtuvaa seulontaa. Vuosina 1971—2000 vankilaoikeus käsitteli yhteensä 164 eristämisasiä. Näistä eristämiseen johti 84 ja eristämättä jäi 80. Tällä hetkellä pakkolaitokseen eristettyjä on sijoitettu viiteen vankilaan.

Koska pakkolaitosvankeja on vähän, heitä varten ei ole erillisiä osastoja. Pakkolaitokseen määrääminen tarkoittaa käytännössä sitä, että kaikki rangaistukset suoritetaan kokonaisuudessaan, jäännösrangaistukset mukaan lukien.

Nuorisovangit

Rangaistuksen pituuteen liittyvä edellytys. Nuorisovankilajärjestelmä on käytännössä menettänyt merkityksensä ja nuorisovangiksi määräämisen sisältönä on ehdonalaisten vapauttaminen 1/3 määräosalla. Keskeinen ongelma on se, että nuorisovangiksi määrääminen edellyttää pituudeltaan kuuden kuukau-

den ja neljän vuoden välillä olevaa rangaistus-aikaa. Tätä pitemmät ja lyhyemmät rangaistukset suoritetaan ehdonalaisten vapauttamisen tavanomaisten määräosien mukaisesti. Alun perin ehdonalaisten vapauttamisen 1/3 määräosa oli keino, jolla vähennettiin nuorisovankilapidennyksestä aiheutuvaa laitostajan pituuden kasvua. Sen jälkeen kun nuorisovankilajärjestelmästä ja siihen liittyvästä pidennyksestä on luo vuttu, ei ole perusteita sille, että alle kuuden kuukauden ja yli neljän vuoden rangaistusta suorittavat nuoret ovat ehdonalaisten vapautumisen suhteen eri asemassa kuin nuorisovangeiksi määrättyt.

Siksi rangaistuksen pituuteen liittyvä edellytys olisi perusteettomana poistettava ja ehdonalaisten vapauttamisen määräosan tulisi olla kaikille nuorille sama rangaistuksen pituudesta riippumatta.

Nuorisovankien ikäraja. Nuorisovankilaan määräämisen ikäraja oli sidoksissa lain säätämisen aikaiseen täysi-ikäisyysrajaan. Täysi-ikäisyysraja oli 21 vuotta ja nuorisovankilaan määräämisen edellytyksenä oli rikoksen tekoikä 15—20 vuoden ikä. Lakia uudistettaessa keskeinen kysymys on, millä tavoin tulisi määritellä niiden nuorten ikä, jotka saavat erityiskohtelua ehdonalaisten vapauttamisessa.

Läntisissä vertailumaissa nuoret on asetettu kahdella tavoin erityisasemaan, joko rangaistuksen pituuden tai täytäntöönpanon laadun perusteella. Ruotsissa alle 21-vuotiaat ovat rikoslaissa erityisasemassa niin, että elinkautista vankeusrangaistusta ei saa käytää ja rikoksesta on mahdollista tuomita säädettyä lievempään rangaistukseen. Ruotsin täytäntöönpanossa alle 18-vuotiaat erotetaan aina muista vangeista ja alle 21-vuotiaat pyritään sijoittamaan avolaitoksiin. Saksassa ja Alankomaissa on käytössä erillinen nuorisovankilajärjestelmä, johon sijoitetaan lähes poikkeuksetta alle 18-vuotiaat ja osa alle 21-vuotiaista. Tämä järjestelmä myös estää kaikkein pisimpien rangaistusten käytön. Tanskassa, Norjassa ja Englannissa erityiskohtelu kohdistuu alle 18-vuotiaisiin.

Alaikäisten, alle 18-vuotiaiden rikosoikeudellisesta erityiskohtelusta sekä kansainvälisissä sopimuksissa että Suomen lainsäädännössä vallitsee jokseenkin yksimielinen käsitys siitä, että alaikäisillä vankeusrangaistusta

tulee käyttää mahdollisimman vähän. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 37 artiklan mukaan lapsen vapaudenriistoon ja vangitsemiseen tulee ryhtyä vasta viimeisenä keinona ja vapaudenriiston tulee olla mahdollisimman lyhytaikainen. Myös Beijingin nuorisorikos-oikeuden minimisäännöissä ilmaistaan vankeusrangaistuksen viimesijaisuus ja korostetaan vapaudessa toimeenpantavien seuraamusten käyttöä vankeuden sijasta.

Suomen nykyisessä lainsäädännössä vankeusrangaistuksen käytön minimointitavoitetta alaikäisillä ilmentää yhtäältä pyrkimys vapaudessa täytäntöön pantavien seuraamusten laajamittaiseen käyttöön, toisaalta vankeusrangaistuksen mittaamista ja ehdonalaista vapauttamista koskevat säännökset silloin, kun vankeutta käytetään. Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, ellei siihen ole painavia syitä. Vankeutta tuomittaessa alaikäisyys on rikoslain mukainen lieventämisperuste. Alaikäisten erityiskohteluun ja vaihtoehtoihin seuraamuksiin kuuluvat muun muassa syyttämättä ja tuomitsematta jättämisen erityisedellytykset ja nuorisorangaistuskokeilu.

Tavanomaista lievempien rangaistusten vastapainona nuoriin kohdistetaan erityisiä valvontatoimia. Ehdonalaisesti vapautuneet nuorisovangit asetetaan pääsääntöisesti valvontaan. Alaikäisten lievän rangaistusjärjestelmän vastapainona on myös se, että lastensuojelulain mukaan rikollisuus ja päihteiden käyttö ovat huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen eräitä edellytyksiä. Alaikäisiin kohdistetut lastensuojelun toimenpiteet saattavat käytännössä johtaa huomattaviin elämäolosuhteiden muutoksiin.

Nuorten aikuisten erityiskohtelulle on katsottu lainsäädännössä olevan perusteita jopa selvästi yli 21 vuoden iän. Esimerkiksi työmarkkinatuen saamisedellytyksiä käsiteltäessä perustuslakivaliokunta katsoi lausunnossaan (PeVL 17/1996 vp), että 18–24-vuotiaat nuoret voitiin velvoittaa osallistumaan työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin. Säännöksen tarkoituksena oli syrjäytymiskehityksen estäminen, joka uhkaa ammatillista koulutusta vailla olevia nuoria.

Samassa yhteydessä valiokunta totesi, että mitä korkeammalle ikäraja asetettaisiin, sitä

vaikeampaa olisi osoittaa sille valtiosääntö-oikeudellisesti hyväksyttävää perustetta, koska erilainen kohtelu saattaa merkitä perustulaisissa kiellettyä ikäsyrjintää. Työmarkkinatuoke käsitellessään valiokunta kuitenkin viittasi siihen, että työllisyyslainsäädännössä nuorella tarkoitetaan alle 25-vuotiaasta työnhakijaa. Tämä seikka ja ammatillista koulutusta vailla olevien syrjäytymisuhka huomioidaan ottaen valiokunta katsoi perusteen erityiskohtelulle olevan olemassa.

Suomessa alle 21-vuotiaana rikoksen tehneiden erityiskohtelu on perusteltavissa nimenomaan pyrkimyksellä välttää nuorten syrjäytymistä. Vankeusrangaistus merkitsee nuorelle vakavaa syrjäytymisuhkaa. Tämän vuoksi erityiskohtelu on perusteltua 18–20-vuotiailla myös silloin, kun kysymys on vankeudessa suoritettavan rangaistuksen pituudesta. Lisäksi rangaistusjärjestelmän sisäisen johdonmukaisuuden kannalta olisi ongelmallista, että alaikäisiin kohdistettaisiin runsaasti erityiskohtelua ja -toimenpiteitä, mutta nämä päättyisivät täysi-ikäisyysrajaan. Näin jyrkkä muutos ei vastaisi nuorten ikä- ja kehitysvaiheessa todellisuudessa tapahtuvia muutoksia. Koska monet muut nuorten erityiskohtelun muodot päättyvät täysi-ikäisyysrajaan, on perusteltua, että nuorten ehdonalaiseen vapauttamiseen liittyvä erityiskohtelu jatkuisi 18–20-vuotiailla. Tämä estäisi osaltaan sitä, että rangaistusjärjestelmän vaikutukset kasautuisivat voimakkaasti täysi-ikäisyysrajaan.

Pakkolaitosvangit

Kansainvälinen vertailu. Suomen pakkolaitosjärjestelmä poikkeaa läntisistä vertailumaista erityisesti siksi, että Suomessa pakkolaitokseen määrääminen vaikuttaa rangaistuksen pituuteen, mutta ei sen sisältöön. Esimerkiksi Tanskan, Norjan, Alankomaiden ja Belgian järjestelmässä sekä Ruotsin ehdotetussa järjestelmässä eristämispäätös vaikuttaa keskeisesti myös rangaistuksen sisältöön. Näissä maissa eristämislaitokset ovat luonteeltaan lähinnä psykiatrisia hoitolaitoksia.

Järjestelmien ero ilmenee paitsi rangaistuksen sisällössä, myös vapautumisvaiheen järjestelyissä. Koska Suomessa pakkolaitos nykyisin merkitsee koko rangaistuksen suorit-

tamista rangaistuslaitoksessa, erillistä vapauttamisharkintaa ei rangaistuksen loppuvaiheessa ole. Sen sijaan järjestelmissä, joissa eristämällä on esimerkiksi psykiatrista tai muuta hoidollista sisältöä, tähän liittyy yleensä ajatus siitä, että vaarallisuus voi hoidollisista syistä muuttua. Viimeksi mainittu heijastuu myös vapauttamisjärjestelyihin.

Monissa maissa eristämisestä vapauttamista on viime vuosina uudistettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 4 kappaleen tulkinnan mukaisesti. Silloin kun eristäminen perustuu sellaisiin syihin kuin henkilön vaarallisuus, jotka saattavat muuttua, ihmisoikeustuomioistuimen mukaan henkilöllä tulee olla mahdollisuus saattaa eristämisen laillisuus tuomioistuimen tutkittavaksi tietyn ajan kuluttua eristämisen alkamisesta ja sen jälkeen kohtuullisin väliajoin. Tästä syystä esimerkiksi Tanskassa on määritetty eristämisen pisimmäksi kestoksi viisi vuotta, jonka jälkeen asia on saatettava uudelleen tuomioistuimen käsitteilyyn. Jos vapauttamista ei tapahdu, uusi käsittely suoritetaan kahden vuoden välein.

Vaarallisuusarvioon kohdistuva arvostelu. Vankilaoikeus ei enää suorita nuorisovankien seulontaa lain alkuperäisen ajatuksen mukaisesti. Sen sijaan pakkolaitosvankien osalta näin edelleen tapahtuu. Vaarallisuusarvion tarkoituksena on selvittää, onko rikosentekijää hänen rikoksistaan ilmenevien seikkojen ja muun hänen henkilöstään saadun selvityksen perusteella ilmeisesti pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle.

Kysymys on yhtäältä nykyhetkellä ilmenevän vaarallisuuden arvionnista, toisaalta tulevaisuudessa mahdollisesti ilmenevän vaarallisuuden ennustamisesta. Sitä millä tavoin vaarallisuusarvioinnissa on käytännössä onnistuttu, voidaan selvittää vertailemalla pakkolaitokseen eristettyjen myöhempää rikollisuutta niihin rikosentekijöihin, joita on käsitelty vankilaoikeudessa, mutta joita ei ole eristetty pakkolaitokseen.

Pakkolaitokseen eristettyjen syyllistymisestä uuteen väkivaltarikokseen vuosina 1971—1998 kuvaa taulukko 6, joka perustuu rikosseuraamusviraston tekemään selvitykseen.

Taulukko 6. Pakkolaitoksesta vapautettujen syyllistyminen uuteen väkivaltarikokseen vuosina 1971—1998 (%).

Uudet väkivaltarikokset	%
Uusinut alle yhden vuoden kuluessa	22
Uusinut 1—3 vuoden kuluessa	10
Uusinut yli kolmen vuoden kuluessa	5
Ei väkivaltarikoksia	63
Yhteensä	100/N=59

Pakkolaitoksesta vapautuneista syyllistyi seuranta-aikana uuteen väkivaltarikokseen vuoden aikana vapautumisesta 22 prosenttia vapautuneista. Alle kolmen vuoden aikana uusineita oli yhteensä 32 prosenttia. Selvityksessä väkivaltarikoksen uusijoita oli kaikkiaan 37 prosenttia.

Vertailuaineiston edelliselle muodostavat ne rikosentekijät, joiden pakkolaitokseen eristämistä vankilaoikeus käsittelee vuosina 1971—1998, mutta joita ei eristetty pakkolaitokseen. Näiden pakkolaitokseen määräämättä jätettyjen henkilöiden myöhempiä väkivaltarikoksia kuvaa taulukko 7.

Taulukko 7. Pakkolaitokseen määräämättä jätettyjen syyllistyminen uuteen väkivaltarikokseen vuosina 1971—1998 (%).

Uudet väkivaltarikokset	%
Uusinut alle yhden vuoden kuluessa	33
Uusinut 1—3 vuoden kuluessa	16
Uusinut yli kolmen vuoden kuluessa	10
Ei väkivaltarikoksia	41
Yhteensä	100/N=73

Pakkolaitokseen määräämättä jätettyjen syyllistyminen uusiin väkivaltarikoksiin oli yleisempää kuin vaaralliseksi katsottujen. Vuoden aikana vapautumisesta väkivaltarikoksen uusi 33 prosenttia ja kolmen vuoden aikana yhteensä 49 prosenttia vapautuneista. Kaikkiaan uuteen väkivaltarikokseen syyllistyi seuranta-aikana 59 prosenttia.

Se että pakkolaitokseen eristetyt uusivat väkivaltarikoksen harvemmin kuin ne, joita ei eristetty, johtuu osittain tilastollisesta syystä. Pakkolaitokseen eristettiin erityisesti 1970-luvulla iäkkäitä rikoksentekejiä, jotka olivat rikollisen uransa lopussa ja usein myös elämänsä päätepisteessä. Kuolemantapausten ja korkean iän vuoksi uusintarikollisuus jäi tässä ryhmässä vähäiseksi. Kun kyseiset tapaukset jätetään tarkastelun ulkopuolelle, tulos on, että eristettyjen ja eristämättä jääneiden uusimisalttius on samaa luokkaa. Noin puolet kummassakin ryhmässä uusi seuranta-aikana.

Tulos kertoo eräästä vaarallisuusarvion perusongelmasta. Kansainvälisten tutkimusten mukaan väkivaltariskejä voidaan arvioida suuntaa-antavasti ryhmätasolla, mutta yksilötasolla ei ole luotettavia välineitä tulevan rikollisuuden ennustamiseen. Vaikka voidaan todeta, että tietyin ryhmän riski syyllistyä uuteen rikokseen on taustamuuttujien, aikaisemman rikollisuuden ja muiden riskitekijöiden vuoksi suuri, yksilötasolla näiden altistavien tekijöiden lisäksi mahdolliseen uuteen rikokseen vaikuttavat myös rikoshetken elämäntilanteeseen, rikostapahtumaan ja muihin olosuhteisiin liittyvät laukaisevat tekijät. Se millä tavoin viimeksi mainitut vastaisuudessa kunkin henkilön kohdalla ilmenevät ja vaikuttavat, ei ole luotettavasti ennustettavissa.

Vaarallisuusarvio on myös ongelmallinen rikosoikeuden perusperiaatteiden kannalta. Kun ankaramman rangaistuksen perusteena käytetään vaarallisuusennustetta, rangaistus määrätään myös tulevien tekojen eikä vain tehtyjen rikosten perusteella. Koska tulevien tekojen ennustamiseen liittyy pysyvä tieteellinen epävarmuus, vaarallisuusarvioon perustuvaa järjestelmää tulee käyttää suppeasti.

Rikosoikeuden perusperiaatteisiin, vaarallisuusarviointiin ja tulevan käyttäytymisen ennustamiseen liittyvien ongelmien vuoksi Ruotsissa eristämisseuraamusta käsitellyt komitea päätyi siihen, että vaarallisuuteen perustuvaa eristämistä olisi käytettävä rajoitetusti ja varoen (SOU 2002:3).

Vankilaoikeuden asema. Vankilaoikeus ei ole nimestään huolimatta tuomioistuinin vaan hallinnollinen viranomaisena. Vankilaoikeuteen kuuluvat vankeinhoitolaitoksen päällikkö tai se, joka hoitaa hänen tehtäviään sekä neljä muuta tasavallan presidentin viideksi vuodeksi kerrallaan määräämää jäsentä. Jäsenistä kahdella tulee olla kokemusta tuomarintuimesta ja yksi on mielisairaanhitoon perehtynyt lääkäri.

Vuoden 1994 rikoslakiprojektin ehdotuksessa ja myöhemmissä rikoslakiprojektin johtoryhmän linjauksissa on todettu, että vankilaoikeus ei vastaa Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen riippumattomalle ja puolueettomalle tuomioistuimelle asettamia vaatimuksia siksi, että vankilaoikeuden kokoonpanoon kuuluu virkansa puolesta vankeinhoitolaitoksen pääjohtaja ja pakkolaitospäätösten esittely tapahtuu vankeinhoitolaitoksesta.

Onkin ilmeistä, että vankilaoikeutta ei kokoonpanonsa vuoksi voida pitää Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisena

riippumattomana ja puolueettomana tuomioistuimena eikä myöskään Suomen perustuslain 3 §:n 3 momentin mukaisena riippumattomana tuomioistuimena, vaan se on luonteeltaan hallinnollinen elin.

Harkittaessa sitä, tulisiko vankilaoikeutta kehittää vai sen tehtävät siirtää muille tuomioistuimille, on otettava huomioon ne näkökohdat, joita esitetään oikeusministeriön kehitysyksikön selvityksessä ”Tuomioistimet 2000-luvulle”. Selvityksen mukaan tuomioistuinlaitos tulisi järjestää sellaiseksi, että erityisasiantuntemusta vaativat asiat pääsääntöisesti käsiteltäisiin yleisissä tuomioistuimissa. Asian ratkaisemiseksi tarvittava erityisasiantuntemus olisi hankittava ilman, että tuomioistuimella itsellään on pysyviä asiantuntijoita. Tätä perustellaan sillä, että asianosaisella tulisi olla mahdollisuus esittää näkemyksensä asiantuntijan lausunnon johdosta ja tehdä asiantuntijalle kysymyksiä. Selvityksen mukaan joissakin asiaryhmissä on perusteltua käyttää asiantuntevia tuomareita tai asiantuntijakokoonpanoja. Asiantuntijoiden tarve tulisi kuitenkin ratkaista juttukohtaisesti siten, että asiantuntijat osallistuvat vain niiden asioiden ratkaisemiseen, joissa heidän asiantuntemustaan todella tarvitaan.

Vankilaoikeuden asemaa tarkasteltaessa on merkitystä myös sillä, että vankilaoikeuden käsittelemä asiamäärä on vähäinen. Nuorisovankilaan sijoittaminen ei nykyisin edellyttäisi tämänkaltaista erityiskäsittelyä. Pakkolaitospäätöksiä tehdään harvoin, vuosina 1996—2003 vankilaoikeus teki vuosittain yhdestä kuuteen eristämispäätöstä. Vankilaoikeuden nykyisin käsittelemä asiamäärä on niin vähäinen, ettei ole perusteita sen kehittämiseksi nykyiseltä pohjalta.

Oikeusministeriön työryhmä harkitsi vankilaoikeuden toimenkuvan laajentamista vuonna 1995. Eräänä vaihtoehtona oli, että vankilaoikeudesta kehitettäisiin vankien valitusasioiden yleinen muutoksenhakuelin. Tätä ei kuitenkaan päädytty ehdottamaan.

Vankeinhoidon alalla toimivan erityisen muutoksenhakuelimen mahdollisuutta on myös tarkasteltu vankien muutoksenhakua koskevassa hallituksen esityksessä (HE 13/2001). Esityksessä päädyttiin siihen, että vankien muutoksenhaku kurinpitoa ja eh-

donalaisen vapauttamisen lykkäämistä koskevissa päätöksissä tapahtuu vankilapaikkakunnan yleiseen tuomioistuimeen. Tässä yhteydessä perustuslakivaliokunta totesi lausunnossaan, että muissa vankien oikeuksia ja velvollisuuksia koskevissa päätöksissä muutoksenhaku tapahtuu perustuslain 21 §:n m- ja l- ja hallintolainkäyttölinjan mukaisesti (PeVL 9/2001 vp). Ehdotetussa vankeuslaisissa muutoksenhaku järjestettäisiin näiden päälinjojen mukaisesti.

Koska vankilaoikeuden nykyinen toimintasektori on hyvin kapea, eikä mahdollisuuksia sen laajentamiseen näyttäisi olevan, vankilaoikeutta ehdotetaan lakkauttavaksi.

3.11. Elinkautisvangit

Kansainvälinen vertailu. Eräissä Euroopan maissa elinkautinen vankeus on poistettu lainsäädännöstä. Maita, joissa kaikki rangaistukset tuomitaan määräaikaisina, ovat Norja, Espanja, Portugali, Slovenia ja Kroatia. Islannissa elinkautinen vankeus on yhä lainsäädännössä, mutta sitä ei ole käytetty vuoden 1940 jälkeen.

Ruotsissa elinkautiseen tuomitaan yleensä murhasta. Vapauttaminen tapahtuu armahduksella, jonka yhteydessä elinkautinen rangaistus muunnetaan määräaikaiseksi. 1990-luvun puoliväliin asti elinkautisten pituudet vaihtelivat 10—15 vuoden välillä. Viime vuosina elinkautiset rangaistukset ovat pidentyneet ja ovat 12—17 vuoden välillä.

Tanskan uudessa rangaistusten täytäntöönpanolaisissa elinkautisen rangaistuksen oletusarvoksi säädetään 12 vuotta. Lain 112 §:n mukaan vanki voi valittaa tuomioistuimeen vapauttamisen epäämistä koskevasta päätöksestä sen jälkeen, kun 14 vuotta rangaistusta on suoritettu. Lain 122 §:n mukaan asian voi tuoda uudelleen tuomioistuimeen vuoden kullua edellisestä tuomioistuimen ratkaisusta.

Englannissa on käytössä kahdenlaisia elinkautisia rangaistuksia. Elinkautinen on pakollinen rangaistus murhasta (mandatory life sentence). Lisäksi elinkautinen voidaan tuomita muista rikoksista, lähinnä henkirikoksista (discretionary life sentence).

Elinkautisvankeudessa tuomioistuin mää-

rää lyhimmän mahdollisen ajan, jonka jälkeen vankila-aika voi päättyä. Tämä perustuu lähinnä rikoksen törkeyteen ja voi olla myös koko eliniän. Vuonna 1997 keskimääräinen aika murhasta tuomituilla oli 14 vuotta ja muilla 13 vuotta. Vapautumisen jälkeen murhasta tuomitut jäävät lopuksi iäkseen ehdonalaiseen vapauteen (life license). Lisäksi vuoden 1997 lainmuutoksen jälkeen rikoksenteikijä, joka tuomitaan toisen kerran vakavasta seksuaali- tai väkivaltarikoksesta, määrätään automaattisesti elinkautiseen, jos ei ole poikkeuksellisia syitä menetellä toisin (automatic life sentence).

Saksan elinkautisvangit vapautuvat rikoslain 57 a §:n mukaan pääsääntöisesti ehdonalaiseen vapauteen, kun he ovat suorittaneet rangaistuksestaan 15 vuotta. Tuomioistuimien tekee päätöksen samoista lähtökohdista kuin ehdonalaista vapauttamista lykättäessä. Tuomioistuin voi esimerkiksi katsoa, että rikos on ollut niin törkeä, että ehdonalaista vapauttaminen ei tule kysymykseen, vaikka vangin käyttäytymisennuste olisi muutoin hyvä.

Alankomaissa elinkautinen vankeus merkitsee kestoajan määräämätöntä seuraamusta, joka voidaan muuttaa armahduksella määräaikaiseksi. Tämän jälkeen rikoksenteikijä voi päästä ehdonalaiseen vapauteen. Elinkautinen vankeus kestää noin 15 vuotta.

Vastaavalla tavalla kuin pakkolaitostyyppisessä eristämässä, myös elinkautisen vankeuden yhteydessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinta ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 4 kappaleesta on vaikuttanut viimeaikaiseen eurooppalaiseen lainsäädäntökehitykseen. Siltä osin kuin rikoksenteikijän tuomitseminen elinkautisrangaistukseen perustuu arvioon rikoksenteikijän vaarallisuudesta ja henkisestä tasapainottomuudesta, jotka periaatteessa ovat muuttuvia seikkoja, edellytetään vapaudenriiston laillisuuden saattamista tuomioistuimen tutkittavaksi kohtuullisin väliajoin. Tämän ihmisoikeustuomioistuin on nimenomaisesti todennut käsitellessään Englannin ”discretionary life sentence” -järjestelmää. Samaa ajattelutapaa edustaa Tanskan uuden rangaistusten täytäntöönpanolain säännös, jonka mukaan vapauttaminen otetaan käsiteltäväksi 12 vuoden kuluessa.

Suomen järjestelmä. Suomen elinkautinen

vankeusrangaistus ei rangaistusten pituuden osalta juuri poikkea läntisistä vertailumaista. Vuosina 1980—2000 keskimääräinen elinkautinen vankeus oli 11—12 vuotta.

Vaikka suomalaiset elinkautisrangaistukset ovat pituudeltaan melko ennustettavia, poikkeamat yksittäistapauksissa saattavat olla suuret. Elinkautisrangaistuksen eräänä keikkeenä ongelmana voidaan pitää sen pituuteen liittyvää epävarmuutta. Koska tuomion päättymisajankohta ei ole tiedossa, vanki ja vankeinhoitoviranomaiset eivät voi luotettavasti suunnitella tulevaisuutta vapauttamisen jälkeen. Epävarmuus vaikuttaa sekä rangaistusajaksi suoritettaviin toimenpiteisiin että vapauttamisen jälkeiseen yhteiskuntaan sijoittumiseen.

Tähän liittyen on myös ongelmallista, että elinkautisesta vankeudesta voi nykyisin vapautua vain tasavallan presidentin myöntämän armahduksen kautta. Elinkautisvankien armahdamisesta on muodostunut säännöllinen rangaistuslaitoksesta vapauttamisen muoto, mikä ei sovi yhteen armahdussäännöksen tarkoituksen kanssa.

Armahdusta tulisi alkuperäisen tehtävänsä mukaisesti käyttää yksittäistapauksessa esimerkiksi silloin, kun rangaistuksen täytäntöönpano johtaisi rikoksenteikijän kannalta kohtuutomaan tulokseen. Sitä vastoin yleiseksi tarkoitettu elinkautisvankien vapauttamisesta tulisi säännellä erikseen. Sääntelyn olisi oltava luonteeltaan sellaista, että vapauttamisajankohta muodostuisi nykyistä ennustettavammaksi.

Viimeaikaisessa eurooppalaisessa lainsäädäntökehityksessä suunta on kulkenut kohti rangaistusten pituuden tarkkaa määrittelyä. Elinkautinen vankeus on joko poistettu kokonaan ja siirretty määräaikaisiin rangaistuksiin tai elinkautisen pituudesta on pyritty tekemään ennustettava. Viimeksi mainitusta ovat esimerkkinä Tanskan vuoden 2001 uudistus ja Ruotsin valmisteilla oleva ehdotus, joka tulee valtiopäivien käsiteltäväksi syksyllä 2004. Näissä on määritelty vähimmäisajankohta, jonka jälkeen elinkautisvangin ehdonalaista vapauttaminen tulee käsiteltäväksi.

Toisena päälinjana on ollut se, että rangaistuksen pituutta koskeva päätöksenteko tapahtuu tuomioistuimissa. Tämä on itsestään sel-

vää maissa, joissa käytetään vain määräaikaisia rangaistuksia. Elinkautisvangin vapauttamisratkaisusta voidaan Tanskassa valittaa tuomioistuimeen ja Ruotsin ehdotuksen mukaan vapauttamispäätöksen tekisi tuomioistuin. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt ongelmallisena sitä, että elinkautisvangin vapauttamisajankohta määräytyy hallitusvallan päätöksellä (Stafford v. United Kingdom 46285/99).

4. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Ehdonalainen vapaus. Ehdonalaista vapauttamista koskevat säännökset ehdotetaan siirrettäväksi uuteen rikoslain 2 c lukuun, joka käsittelee vankeutta. Luku jakautuisi kahteen osaan, yleiseen vankeutta käsittelevään jaksoon ja ehdonalaista vapauttamista koskevaan osaan. Yleisessä osassa säädettäisiin vankeuden sisällöstä, pituudesta, vankeusrangaistuksen aikayksiköistä ja yhteenlaskemisesta. Pääosin säännökset vastaisivat nykyisiä rikoslain 2 luvun säännöksiä.

Ehdonalaista vapauttamista koskevat säännökset ovat nykyisin rangaistusten täytäntöönpanosta annetussa laissa. Uudistuksen yhteydessä ne ehdotetaan siirrettäväksi rikoslakiin. Ehdonalaista vapauttamista koskevien säännösten siirtäminen rikoslakiin olisi perusteltua siksi, että tuomioistuin määrää rangaistuksen pituudesta ja ehdonalainen vapauttaminen vaikuttaa suoritettavan vankeusrangaistuksen tosiasialliseen pituuteen. Lisäksi esityksen mukaan tuomioistuin tekisi päätöksen elinkautisvankien ja koko rangaistusta vankilassa suorittavien ehdonalaiseen vapauteen päästämistä.

Jotta ehdonalaiseen vapauttamiseen liittyvät säännökset muodostaisivat yhtenäisen kokonaisuuden ja olisivat löydettävissä yhdestä laista, rikoslakiin ehdotetaan sijoitettavaksi lisäksi ehdonalaisten vapauden koeaikaa ja jäännösrangaistuksen täytäntöönpantavaksi määräämistä koskevat säännökset sekä uudet säännökset valvotusta koevapaudesta.

Ehdonalaisten vapauttamisen pääsäännöt 2/3 ja 1/2. Ehdonalaisten vapauttamisen RTL

2 luvun 13 §:n 1 momentin mukaisiin pääsääntöihin ei ehdoteta muutoksia, vaan ne säilyisivät nykyisessä muodossaan.

Vallitsevasta käytännöstä poiketen kuitenkin ehdotetaan, että yhteenlaskettavissa rangaistuksissa ehdonalainen vapauttaminen laskettaisiin erikseen jokaisen rangaistuksen osalta. Yhteenlaskettua vankeusrangaistusta suoritettava päästettäisiin ehdonalaiseen vapauteen, kun hän on suorittanut rangaistuksesta ajan, joka saadaan laskemalla yhteen kustakin yhteenlaskettavasta rangaistuksesta suoritettava aika siihen vaikuttavan vapauttamisperusteen mukaan.

Nuorten rikoksenteekijöiden ehdonalainen vapauttaminen. Nuorten rikoksenteekijöiden ehdonalaisten vapauttamisen järjestelmä on yhdenvertaisuuden kannalta ongelmallinen. Määräosalla 1/3 voidaan vapauttaa vain nuorisovanki, jonka rangaistuksen pituus on kuudesta kuukaudesta neljään vuoteen. Tätä pitemmät ja lyhyemmät rangaistukset suoritetaan ehdonalaisten vapauttamisen tavanomaisten määräosien 1/2 ja 2/3 mukaisesti.

Järjestelmää uudistettaessa ovat mahdollisia ainakin seuraavat vaihtoehdot:

1) Nuoret vapautuisivat tavanomaisten säännösten mukaisesti. Tämä kasvattaisi nuorisovankien määrän puolitoista—kaksinkertaiseksi nykyiseen verrattuna. Nuorisovankilaan määrättyjä oli 1 päivänä toukokuuta 2003 rangaistuslaitoksissa 71. Muutoksen seurauksena luku kohoaisi 100—140 vangin tasolle eli lisäys olisi keskimäärin 35—70 vankia päivässä.

2) Alaikäisenä rikoksen tehneet vapautuisivat 1/3 määröksen mukaisesti. Jos kaikkiin alaikäisenä rikoksen tehneisiin sovellettaisiin nykyistä lievempää erityissäännöstä, tältä osin vankien määrä alenisi. Toukokuun 1 päivänä 2003 alaikäisiä rangaistuslaitoksissa oli kuusi. Vaikka kaikkien alle 18-vuotiaana rikoksen tehneiden määrä on jonkin verran korkeampi, vankiluvun muutos olisi vähäinen. Sen sijaan 18—20-vuotiaiden vankien osuus kasvaisi niin, että kokonaisvankimäärän lisäys olisi 30—60 vangin luokkaa.

3) Alaikäisenä rikoksen tehneet vapautuisivat 1/2 määröksen mukaisesti. Tällöin vankimäärän lisäys olisi suurempi kuin edellisessä vaihtoehdossa, 40—70 vangin luokkaa.

4) Kaikki 15—20-vuotiaana rikoksen teh-

neet vapautuisivat 1/3 määröosan mukaisesti. Jos kaikkiin 15—20-vuotiaisiin sovellettaisiin nykyistä lievempää määröosaa, vankien määrö putoaisi. Vaikutus olisi ilmeisesti 40—70 vangin luokkaa.

5) Kaikki 15—20-vuotiaina rikoksen tehneet vapautuisivat 1/2 määröosan mukaisesti. Tällöin nuorten vankien määrö jossakin määrin nousisi. Nykyisten nuorisovankien määrö kohoaisi noin 35 vangilla. Niiden nuorten määrö, jotka vapautuvat 1/2 määröosalla pysyisi vakiona ja 2/3 määröosalla vapautuvien määrö laskisi. Viimeksi mainitun määröllisen laskun merkitys olisi kuitenkin vähäisempi kuin nuorisovankien lisäys, joten päivittäisen vankiluvun voidaan arvioida kohoavan 20—30 vangilla.

Nuoria koskevan ehdotuksen lähtökohtana ovat yhdenvertaisuus ja nykyiseen järjestelmään sisältyvien perusteettomien erojen poistaminen. Tämän lisäksi on otettava huomioon nuorten erityiskohtelun tarve myös ikäluokassa 18—20 vuotta, jota käsitellään jaksossa 3.10. Nämä lähtökohdat sulkevat pois ne vaihtoehdot, joissa nuoriin sovellettaisiin aikuisten säännöksiä tai erityiskohtelu koskisi vain alaikäisiä.

Toisaalta olisi pyrittävä siihen, että ehdonalaisen vapauttamisen järjestelmä olisi selkeä. Tämä tarkoittaa, että ehdonalaisen vapauttamisen eri määröosia olisi mahdollisimman vähän. Koska nuorisovankeihin sovellettu 1/3 määröosa on poikkeuksellinen, järjestelmän yksinkertaisuus puoltaisi sitä, että kaikkiin alle 21-vuotiaina rikoksen tehneisiin sovellettaisiin 1/2 määröosaa.

Tätä vaihtoehtoa puoltaa myös se, että nuorten erityisasema on sidoksissa rikoshetken ikään, ei ikään rangaistusta täytäntönpantaessa. Kun rangaistusta pannaan täytäntöön, nuori on usein rikoshetken ikää huomattavasti vanhempi ja hänellä saattaa olla takanaan runsaasti rikoksia ja rangaistuksia. Tällöin 1/3 määröosaa ei voitaisi pitää perusteltuna.

Esitetyistä syistä nuorisovankien ehdonalaisen vapauttamisen määröosaksi ehdotetaan kaikille 15—20-vuotiaana rikoksen tehneille 1/2 määröosaa. Ehdotusta puoltaa osaltaan se, että sen vaikutus rangaistusten pituuksiin ja vankilukuun olisi varsin vähäinen.

Valvottu koevapaus. Valvottu koevapaus olisi uusi keino, jolla pyritään edistämään vankien sijoittumista yhteiskuntaan laitostajan loppuvaiheessa. Valvottu koevapaus merkitsisi uutta vaihetta asteittaisessa vapauttamisjärjestelmässä.

Nykyisessä järjestelmässä vangin sijoittumista yhteiskuntaan pyritään edistämään muun muassa vankilan ulkopuolisella laitossijoituksella, siviilityöllä ja opiskelulla laitoksen ulkopuolella. Tällöin vanki tekee työtä, opiskelee tai on hoidettavana vankilan ulkopuolella, mutta hän yöpyy vankilassa tai ulkopuolisessa laitoksessa. Valvottu koevapaus merkitsisi pitemmälle menevää sijoittamista yhteiskuntaan. Koevapaudessa vanki voitaisiin sijoittaa esimerkiksi kotiinsa. Valvonta voisi tapahtua teknisin välinein, kuten puhelimella tai elektronisella valvonnalla.

Valvottua koevapautta koskeva ehdotus jäisi valvonnan teknisen suoritustavan suhteen avoimeksi. Tämä johtuu siitä, että kehitys alalla on nopeaa. Suomessa kokeiltavana oleva matkapuhelimeen perustuva valvontajärjestelmä saattaa lähivuosina korvata monissa länsimaissa käytössä olevan elektronisen valvonnan. Matkapuhelinjärjestelmä mahdollistaa jatkuvan yhteydenpidon laitoksen ulkopuolella olevaan vankiin ja vangin sijaintipaikan tarkan paikallistamisen.

Esityksen mukaan vanki voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle valvottuun koevapautteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. Valvottuun koevapautteen sijoittaminen edellyttäisi muun muassa, että sijoitus perustuu rangaistusajan suunnitelmaan, vanki sitoutuu päihitteettömyyteen ja noudattamaan hänelle annettuja ehtoja. Jos koevapauden ehtoja rikotaan, sijoitus voidaan peruuttaa.

Valvottu koevapaus korvaisi nykyisen aikaistamisjärjestelmän. Vangin vapauttamista voidaan aikaistaa muun muassa silloin, kun vangin vapautumissuunnitelmaan liittyy olennaisen tärkeitä jatkotoimenpiteitä, joiden toteuttamisen säännönmukainen ehdonalainen vapauttaminen tekisi mahdolltomaksi. Aikaistaminen voi tapahtua myös terveydenhuoltoon ja kuntoutukseen liittyvistä syistä sekä perhe- ja sosiaalisista syistä.

Valvottu koevapaus lisäisi aikaistamisjärjestelmään uuden valvonnallisen elementin.

Toisin kuin nykyiseen aikaistamisjärjestelmään, valvottuun koevapauteen sisältyisi tekninen valvonta. Tästä vastaisi vankeinhoitolaitos.

Valvottu koevapaus myös korjaisi erään nykyisen aikaistamisjärjestelmän epäkohdan. Kun ehdonalaista vapautumista aikaistetaan, aikaistamisen perusteena olevat syyt saattavat muuttua olennaisesti niin, että aikaistamisperustetta ei enää myöhemmässä vaiheessa ole. Jos esimerkiksi aikaistaminen tapahtuu opiskelusyistä, opiskelun keskeyttämisen vuoksi aikaistamista ei voida peruuttaa. Sen sijaan valvottu koevapaus voitaisiin peruuttaa silloin, kun sijoittamisedellytyksiä ei enää ole tai ehtoja rikotaan.

Muutoin valvotussa koevapaudessa noudattaisiin nykyisen aikaistamiskäytännön periaatteita. Jos koevapauteen sijoittamisen perusteena olisivat esimerkiksi koulutukselliset syyt, vanki siirtyisi yleisen koulutusjärjestelmän piiriin samalla tavoin kuin nykyisin koulutuksen perusteella tapahtuvassa aikaistamisessa. Vastaavasti valvotun koevapauden aikana tapahtuvaan työhön, asumiseen ja muihin näiden kaltaisiin seikkoihin sovellettaisiin yleistä lainsäädäntöä kuten nykyisen aikaistamiskäytännön vallitessa. Myös terveydenhuoltoon sovellettaisiin yleisiä säännöksiä, jos vankeuslaista ei muuta johdu.

Elinkautinen vankeus. Elinkautisesta vankeudesta voi nykyisin vapautua vain tasavallan presidentin armahduksella. Tämä ei sovi yhteen armahdussäännöksen tarkoituksen kanssa. Armahdus on tarkoitettu yksittäistapaukselliseksi ratkaisuksi esimerkiksi tilanteissa, jossa rangaistuksen täytäntöönpano johtaa rikoksenteikijän kannalta kohtuuttomaan tulokseen. Siksi elinkautisvankien vapauttamismahdollisuudesta tulisi säädellä erikseen.

Esityksen mukaan elinkautiseen vankeuteen tuomittu voitaisiin päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan hänen suoritettuaan rangaistuksesta kaksitoista vuotta. Tämä vastaa vuoden 1889 rangaistusten täytäntöönpanoasetuksen alkuperäistä säännöstä.

Nuorten aikaisin mahdollinen vapauttamisajankohta olisi alhaisempi vastaavalla tavalla kuin määräaikaisissa rangaistuksissa. Kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen

tuomittu vanki voitaisiin päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan hänen suoritettuaan rangaistuksesta kymmenen vuotta. Silloin kun nuori tuomitaan määräaikaiseen rangaistukseen, hänet vapautettaisiin esityksen mukaan 1/2 määräosalla. Nuoruudesta johtuva vähennys laitosaikaan voi tällöin olla $2/3 - 1/2 = 1/6$. Kun elinkautisvangin aikaisin vapauttamismahdollisuus olisi 12 vuotta, tästä 1/6 on 2 vuotta ja nuorten aikaisin mahdollinen vapauttamisaika olisi vastaavasti 10 vuotta.

Ehdonalaiseen vapauteen päästämistä päättäisi Helsingin hovioikeus. Helsingin hovioikeuden valintaa tuomioistuimeksi perustellaan jäljempänä vankilaoikeuden lakkauttamisen yhteydessä.

Vapauttamisharkinnassa kiinnitettäisiin huomiota elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun, tuomitun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen ja hänen vaarallisuuteensa.

Vapauttamisharkinnassa tulisi ottaa huomioon rangaistusajan suunnitelman noudattaminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin.

Jos tuomittua ei päästetä ehdonalaiseen vapauteen hänen suoritettuaan rangaistusta kaksitoista vuotta, kysymys ehdonalaisesta vapauttamisesta voitaisiin saattaa Helsingin hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi kahden vuoden väliajoin. Koska vapauttamisharkinnassa rikoksenteikijän vaarallisuus olisi eräs päätökseen vaikuttava seikka, säännöksessä on otettu huomioon Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinta, joka edellyttää mahdollisuutta kohtuullisin väliajoin tapahtuvaan uuteen tuomioistuinkäsittelyyn. Tätä käsitellään yleisperustelujen kohdassa 3.11.

Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa. Nykyinen pakkolaitokseen eristäminen ehdotetaan muutettavaksi koko rangaistuksen suorittamiseksi vankilassa. Koko rangaistuksen suorittamisen edellytykset vastaisivat pääpiirteissään pakkolaitokseen eristämisen edellytyksiä. Voimassa olevan lain kahden vuoden vähimmäisrangaistus ehdotetaan kuitenkin nostettavaksi kolmeen vuoteen. Lisäksi säädettäisiin, että edellytyksenä koko rangaistuksen määräämiselle olisi mielentilatutkimus ja tähän liittyvä vaarallisuusarvio.

Olellaisena muutoksena olisi se, että koko

rangaistusaikaa vankilassa suorittava voisi päästä tuomioistuimen päätöksellä ehdonalaiseen vapauteen suoritettuaan rangaistuksesta viisi kuudesosaa, jos häntä ei enää olisi pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Päätöksen tekisi Helsingin hovioikeus. Uusi arvio tuomittuun vaarallisuudesta tehtäisiin samoin edellytyksin kuin päätettäessä koko rangaistuksen suorittamisesta. Käytännössä tämä tarkoittaisi uuden selvityksen hankkimista tuomittuun vaarallisuudesta, mutta ei uutta mielentilatutkimusta.

Vankilaoikeuden lakkauttaminen. Nuorisoi- ja pakkolaitosvankeja koskevat päätökset tekee nykyisin vankilaoikeus, joka ehdotetaan lakkauttavaksi. Perustelut vankilaoikeuden lakkauttamiselle ja sille, että päätöksenteko siirtyisi yleiselle tuomioistuimelle, esitetään kohdassa 3.10.

Esityksen mukaan ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta ja koko rangaistuksen suorittamista koskeva uusi käsittely keskitettäisiin yhteen tuomioistuimeen. Perusteena on se, että näissä ratkaisuissa on osaltaan kysymys rikoksentehtäjän vaarallisuuden ja hänen tulevan käyttäytymisensä arvioinnista. Koska päätöksiä tehtäisiin vuosittain yhteensä vain muutamia kymmeniä, olisi päätöksenteko aiheellista keskittää yhteen tuomioistuimeen. Keskitämistä puoltaisi myös riittävän asiantuntemuksen takaaminen.

Koska korkein oikeus toimii nykyisin ensisijaisesti ennakkopäätöstuomioistuimena, edellä mainittujen päätösten teko ei soveltuisi sen toimenkuvaan. Tästä syystä lakiehdotuksessa on päädytty siihen, että päätöksenteko keskittyisi yhteen hovioikeuteen. Hovioikeuden valintaan vaikuttaisi erityisesti kaksi seikkaa. Kysymyksen tulevalle hovioikeuspaikkakunnalla tulee olla pitkäaikaisvankien säilyttämiseen soveltuvia rangaistuslaitoksia, jotta vapauttamista koskeva prosessi voitaisiin järjestää joustavasti. Toisaalta hovioikeuspaikkakunnalla tulee olla saatavilla riittävästi psykiatrista asiantuntemusta, jota tarvittaisiin vaarallisuusarvioiden laatimisessa ja mahdollisesti tuomioistuinkäsittelyssä. Kyseiset edellytykset täytyvät parhaiten Helsingin hovioikeudessa. Hovioikeuden läheisyydessä sijaitsee useita suuria vankiloita

ja saatavilla on runsaasti oikeuspsykiatrista asiantuntemusta.

Ehdotettu muutos ei vaikuttaisi nykyiseen armahdusmenettelyyn. Perustuslain 105 §:n mukaisesti tasavallan presidentti voisi yksittäistapauksessa armahtaa myös elinkautisesta vankeudesta ja koko rangaistuksen suorittamisesta vankilassa saatuaan lausunnon korkeimmalta oikeudelta. Hallinnollisesti armahdusmenettely ja ehdotettu ehdonalainen vapauttaminen olisivat sovitettavissa yhteen. Armahdusasioissa pyydetään Rikosseuraamusviraston lausuntoa silloin, kun tuomittu on vankilassa. Toisaalta ehdotuksen mukaan Rikosseuraamusvirasto antaisi lausunnon elinkautisvangin ehdonalaisesta vapauttamisesta. Rikosseuraamusviraston tulisi kyseisiä lausuntoja antaessaan ilmoittaa siitä, onko toinen menettely samanaikaisesti vireillä.

Käsittely Helsingin hovioikeudessa käynnistyisi yleensä vangin hakemuksella. Hakemus voitaisiin tehdä kaksi vuotta ennen elinkautisvangin ja koko rangaistusta vankilassa suorittavan mahdollista ehdonalaisen vapauttamisen alkamisajankohtaa. Rikosseuraamusviraston olisi hakemuksesta antamassaan lausunnossa todettava, puoltaako vai vastustaako se ehdonalaista vapauttamista. Rikosseuraamusvirasto toimisi myös julkisen vallan edustajana tuomioistuinkäsittelyssä.

Se että julkista valtaa edustaisi Rikosseuraamusvirasto, ei syyttäjä, aiheutuisi käsiteltävien asioiden luonteesta. Elinkautisvangin ehdonalaista vapauttamista harkittaessa merkitystä olisi elinkautiseen johtaneella rikoksella tai rikoksilla, elinkautiseen sisältyvillä muilla rikoksilla, jotka voivat liittyä alkupe räiseen tuomioon tai olla myöhemmin vankilaa aikana tehtyjä rikoksia sekä vaarallisuudella vapauttamisajankohtana. Toisaalta vapauttamisharkinnassa arvioitaisiin vankilaa aikaista käyttäytymistä, erityisesti rangaistusajan suunnitelman noudattamista.

Valtakunnansyyttäjänvirasto on vastustanut syyttäjien osallistumista ehdotetun kaltaiseen menettelyyn. Vankeusrangaistuskomitean mietinnöstä (KM 2001:6) antamassaan lausunnossa valtakunnansyyttäjänvirasto katsoi, että tällainen menettely, jossa syyttäjällä olisi eräänlainen tuomioistuimen esittelijän rooli, soveltuisi huonosti nykyisiin syyttäjän tehtäviin ja prosessiperiaatteisiin.

Valtakunnansyyttäjänviraston lausunto on ilmeisen oikeaan osuva. Rangaistusta tuomittaessaan tuomioistuin on aikanaan todennut, että elinkautisen vankeuden kynnyks ylittyy. Tähän perusratkaisuun ei vapauttamisharkinnassa otettaisi sinänsä kantaa. Koska elinkautinen rangaistus kuitenkin sisältää sekä kaikki alkuperäiseen tuomioon sisältyvät että myöhemmät rikokset, vapauttamisharkinnassa olisi merkitystä erityisesti rikosten poikkeuksellisella määrällä tai laadulla. Rikosten tuomiokäsittelyyn syyttäjä on eri vaiheissa jo osallistunut, eikä edellä mainittujen seikkojen arviointi edellytä syyttäjän osallistumista vapauttamiskäsittelyyn. Toisaalta vankilakäytännön ja vapauttamisajankohdan käyttäytymisen arvioinnissa Rikosseuraamusviraston ja vankiloiden merkitys olisi suuri, koska ne tuntevat parhaiten rikoksentehtäjän vankilakäyttäytymisen.

Koko rangaistusta vankilassa suorittavien ehdonalaisten vapauttamisen harkinnassa kysymys olisi vaarallisuuden arvioinnista. Vankilakäyttäytymisen osalta tätä koskeva tieto on Rikosseuraamusvirastolla ja vankiloilla. Lisäksi Helsingin hovioikeuden olisi hankittava uusi oikeuspsykiatrisen vaarallisuusarvio. Syyttäjän osallistuminen tähänkään prosessiin ei olisi välttämätöntä.

Jäännösrangaistuksen määrääminen täytäntöön pantavaksi. Jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevat säännökset ehdotetaan uudistettavaksi niin, että jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä, tuomioistuin määräisi jäännösrangaistuksen täytäntöönpanosta.

Täytäntöön pantavasta jäännösrangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomitavasta rangaistuksesta määrättäisiin yhteinen vankeusrangaistus muista rikoksista mahdollisesti samalla kertaa tuomitavien vankeusrangaistusten kanssa noudattaen rikoslain 7 luvun säännöksiä.

Jäännösrangaistus voitaisiin panna täytäntöön myös osittain, kuten ehdollinen vankeuskin. Jäännösrangaistusta täytäntöön pantaessa tuomioistuimen olisi ilmoitettava täytäntöön pantavan jäännösrangaistuksen tai sen osan pituus.

Ehdonalaisten vapauden koeaika. Kukin ehdonalaisten vapauden koeaika kuluisi itsenäisesti. Tämä ratkaisumalli olisi sama kuin ehdollisessa vankeudessa. Koeaika olisi jäännösrangaistuksen pituinen, enintään kuitenkin kolme vuotta.

Ehdonalaisten vapauden valvonta. Ehdonalaisten vapauden valvontaa koskevat säännökset vastaisivat niitä suuntaviivoja, jotka on tehty oikeusministeriön seuraamusjärjestelmien ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista selvittäneen toimikunnan mietinnössä (KM 2001:2).

Valvontaan määrättäisiin, jos koeaika on yli yhden vuoden, rikos on tehty alle 21-vuotiaana tai vanki sitä itse pyytää. Valvonta-ajalle laadittaisiin valvontasuunnitelma, josta ilmenevät valvonnan tavoitteet, yhteydenpitovelvoite ja velvoite osallistua Kriminaalihuoltolaitoksen valvontaohjelmiin. Jos valvontamääräyksiä rikotaan, Kriminaalihuoltolaitos voisi määrätä valvottavan noudettavaksi, jotta yhteydenpitovelvoite voitaisiin toteuttaa. Törkeä valvontamääräysten rikkominen voisi johtaa jäännösrangaistuksen 4—14 vuorokauden täytäntöönpanoon.

5. Esityksen taloudelliset ja organisatoriset vaikutukset

Ehdonalaisten vapauden valvonta. Ehdotuksen mukaan ehdonalaisten vapauden valvontaan vapautuvien määrä olisi jonkin verran nykyistä suurempi. Valvontakustannusten kasvu voidaan arvioida 200 000—300 000 euroksi vuodessa.

Nuorisovankien määrän kasvu. Esityksen mukaan alle 21-vuotiaana rikoksen tehneisiin sovellettaisiin ehdonalaisten vapauttamisen 1/2 määräosaa. Tämä nostaisi keskimääräistä vankilukua 20—30 hengellä. Koska muuttuvat kustannukset vankia kohti ovat noin 7 000 euroa vuodessa, tämä merkitsisi vuositasolla 140 000—210 000 euron lisäkustannusta.

Valvottu koevapaus. Vankilan ulkopuolisten lupien valvonnassa käytössä olevassa gsm-järjestelmässä valvontakustannukset ovat noin 100 euroa kuukaudessa. Sillä oletuksella, että alkuvaiheessa 10 prosenttia va-

pautuvista vangeista voisi tulla ehdotetun järjestelmän piiriin, tämä merkitsisi noin 500 valvotussa koevapaudessa olevaa vankia vuodessa. Jos keskimääräinen koevapauden aika olisi yksi kuukausi, laitekustannukset olisivat 50 000 euroa vuodessa. Koska vankiloiden muuttuvat kustannukset ja valvontakustannukset gsm-järjestelmää käytettäessä laskevat, valvottu koevapaus ei aiheuttaisi vankeinhoidolle lisäkustannuksia.

Helsingin hovioikeudessa käsiteltävien vapauttamisasioiden määrä olisi enintään joitakin kymmeniä vuodessa. Henkilöstökustannuksena tämä merkitsi yhdestä kahteen henkilötövuotta vuodessa eli 100 000—200 000 euroa vuodessa. Siirtymäkaudella lainmuutosten tullessa voimaan resurssien tarve olisi hetkellisesti suurempi, koska esityksen mukaiset vapauttamiskäsittelyt kasautuisivat voimaantuloajankohtaan.

Toisaalta elinkautisvankien uusi vapauttamismenettely vähentäisi osaltaan tasavallan presidentin, korkeimman oikeuden ja oikeusministeriön työmäärää armahdusasioissa. Vastaavasti vankilaoikeuden lakkauttaminen vapauttaisi resursseja Rikosseuraamusvirastossa.

Jäännösrangaistusta koskevien säännösten muuttaminen saattaa lisätä vankilukua, jos tuomioistuimet ryhtyvät soveltamaan nykyistä ankarampaa käytäntöä. Mahdollista vaikutusta vankilukuun ei voida luotettavasti arvioida, mutta muutoksen vaikutus päivittäisessä vankiluvussa saattaisi olla 40—50 vankia. Vankeinhoitolaitoksen muuttuvat kustannukset kasvaisivat tällöin 280 000—350 000 eu-

roa vuodessa.

6. Asian valmistelu

Hallituksen esityksen pohjana on ollut vankeusrangaistuskomitean mietintö (KM 2001:6). Syksyllä 2001 suoritettulla lausunto-kierröksellä mietinnöstä annettiin yhteensä 92 lausuntoa. Oikeusministeriö on julkaissut lausuntoyhteenvedon. Lisäksi korkein oikeus antoi erillisen lausunnon 27 päivänä maaliskuuta 2002.

7. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

Hallituksen esitys liittyy vankeuslakia, tutkintavankeuslakia ja rangaistusten täytäntöönpanon hallinnosta annetun lain muuttamista koskeviin hallituksen esityksiin. Laki on tarkoitus tulla voimaan samanaikaisesti.

Vankeuslailla kumottaisiin rangaistusten täytäntöönpanosta annettu laki, joka nykyisin sisältää ehdonalaista vapauttamista ja sen valvontaa koskevat säännökset. Niitä koskevat uudet säännökset sisällytettäisiin ehdotettuun rikoslain 2 c lukuun ja erilliseen lakiin ehdonalaisen vapauden valvonnasta.

Samalla kumottaisiin vaarallisten rikossenuusijain eristämisestä annettu laki ja nuorista rikoksentekeijöistä annettu laki ehdonalaista vapauttamista ja nuorisovankilaa koskevilta osiltaan.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Rikoslaki

2 luku. Rangaistuksista

13 §. Voimassa olevassa rikoslain 2 luvun 13 §:ssä säädetään mahdollisuudesta määrätä kurinpitörangaistus rangaistusta suorittavalle vangille. Koska ehdotetun tutkintavankeuslain mukaan kurinpitörangaistus voitaisiin määrätä myös tutkintavangille, pykälään ehdotetaan lisättäväksi tästä maininta.

Voimassa olevan pykälän 1 momentissa säädetään, että jos rangaistusvanki tekee rangaistuslaitoksessa tai muuten ollessaan vankilan viranomaisen valvonnan alaisena rikoksen, josta seuraa ankarampi kuin sakkorangaistus, rikoksentekijä on pantava siitä syyteeseen tuomioistuimessa. Pykälän 3 momentin mukaan rangaistusvanki on pantava syyteeseen tuomioistuimessa, jos hän tekee rangaistuslaitoksen ulkopuolella rikoksen.

Säännöksiä ehdotetaan muutettavaksi siten, että näissä tilanteissa asiasta on ilmoitettava poliisille, joka suorittamansa esitutkinnan jälkeen päättäisi jatkotoimista.

Lisäksi pykälään ehdotetaan vähäisiä kiellessä tarkennuksia.

2 c luku. Vankeudesta

Rikoslain 2 c luku jakautuisi kahteen osaan, yleiseen vankeutta käsittelevään jaksoon ja ehdonalaista vapauttamista koskevaan osaan. Nykyisin rikoslain 2 luvussa olevat säännökset vankeuden sisällöstä, pituudesta, vankeusrangaistuksen aikayksiköistä ja yhteenlaskemisesta siirrettäisiin yleiseen osaan pääosin muuttamattomina.

Rikoslain 2 c luvun toisen osan muodostaisivat ehdonalaista vapauttamista koskevat säännökset, jotka nykyisin ovat rangaistusten

täytäntöönpanosta annetussa laissa. Siirto johtuisi monista syistä. Ensiksi siitä, että ehdotuksen mukaan tuomioistuimien tekisi päätöksen elinkautisvankien ja koko rangaistusta vankilassa suorittavien vapauttamisesta ja näiden vankien ehdonalaiseen vapauteen päästämistä. Toiseksi ehdonalaista vapauttamista koskevien säännösten siirtäminen rikoslakiin olisi perusteltua siksi, että tuomioistuimien määrää rangaistuksen pituudesta ja ehdonalaista vapauttamista vaikuttaa laitoksessa suoritettavan vankeusrangaistuksen tosiasialliseen pituuteen.

Lisäksi olisi mielekäästä, että kaikki ehdonalaista vapauttamiseen liittyvät säännökset muodostaisivat yhtenäisen kokonaisuuden ja olisivat löydettävissä yhdestä laista. Tästä syystä rikoslakiin ehdotetaan sijoitettavaksi myös koeaika, ehdonalaista vapauttamista koskevat säännökset sekä uudet säännökset valvotusta koevapaudesta.

Ehdonalaista vapauttamista koskevan täytäntöönpanosta ja pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä ehdotetaan säädettäväksi erikseen. Nämä täytäntöönpano- ja menettelysäännökset eivät luonteeltaan soveltuisi rikoslakiin.

Yleissäännökset

1 §. *Vankeuden sisältö.* Rikoslain vankeusluvun yleisjakson alkuun ehdotetaan yleissäännöstä vankeudesta. Luvun 1 §:ssä säädetäisiin, että vankeusrangaistuksen sisältönä on vapauttamisen menetys tai sen rajoittaminen.

Säännöksen tarkoituksena on korostaa, että vankeus kohdistuu vain tuomitun vapauteen. Suomea velvoittavan Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan mukaan ketään ei saa rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Vankeuden tarkoituksena ei ole vapauttamisen tai rajoittamisen ohella aiheuttaa ruumiillista kärsi-

mystä, vahingoittaa tuomitun mainetta tai aiheuttaa tarpeetonta psyykkistä kärsimystä. Vankeus on pantava täytäntöön niin, että sen rangaistussisällöksi muodostuu vain vapauden menetyks.

Vankeuden tarkempi sisältö jätettäisiin rikoslaissa melko avoimeksi. Vapauden menettäminen tai rajoittaminen on perinteisesti tapahtunut sulkemalla tuomittu rangaistuslaitokseen. Vankeusrangaistusta suorittava on eristetty normaaleista yhteiskunnan toiminoista muun muassa asumisen, työssä käymisen, perhe-elämän ja vapaa-ajan vieton suhteen. Vankeinhoidon kehittyminen on kuitenkin lähentänyt vankeuden täytäntöönpanoa muuhun yhteiskuntaan esimerkiksi laitoksen ulkopuolisiin toimintoihin osallistumisen ja poistumislupien muodossa. Tekninen kehitys on mahdollistanut vapauden eri osa-alueiden kontrolloimisen muutenkin kuin sulkemalla tuomittu rangaistuslaitokseen. Vankeuden sisällön kuvaus kattaa myös mahdolliset uudet rangaistuksen täytäntöönpanomuodot rangaistuslaitoksen ulkopuolella.

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta säädetäisiin tarkemmin vankeuslaissa.

2 §. *Vankeuden pituus.* Vankeuden pituutta koskeva 2 luvun 2 §:n 1 momentin säännös (697/1991) ehdotetaan siirrettäväksi 2 c lukuun muuttamatta sitä sisällöllisesti.

Ehdotetun 1 momentin mukaan vankeutta tuomittaisiin määräajaksi tai elinkaudeksi.

Pykälän 2 momentissa säädetäisiin, että määräaikaista vankeutta tuomitaan vähintään neljätoista päivää ja enintään kaksitoista vuotta tai yhteistä rangaistusta 7 luvun mukaan määrättäessä viisitoista vuotta.

Yhteinen vankeusrangaistus on 7 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan määrättävä silloin, kun joku olisi samalla kertaa tuomittava kahdesta tai useammasta rikoksesta vankeusrangaistukseen.

Poikkeuksena vankeuden 14 päivän alarajasta on yhdyskuntapalvelun muuntaminen takaisin vankeudeksi. Tällaisen rangaistuksen vähimmäisaika on yhdyskuntapalvelusta annetun lain 8 §:n 3 momentin (1055/1996) mukaan neljä päivää. Myös 2 a luvun 5 §:n 3 momentissa (550/1999) säädetyn sakon muuntorangaistuksen vähimmäisaika on neljä päivää.

3 §. *Vankeusrangaistuksen aikayksiköt.* Pykälässä säädetäisiin siitä, minkälaisia ajan yksiköitä vankeusrangaistusta määrättäessä voidaan käyttää. Vankeuteen tuomittaessa ajan yksikköinä käytettäisiin vuosia, kuukausia ja päiviä. Kolmea kuukautta lyhyempi rangaistus tuomittaisiin päivinä.

Säännöksen mukaan kaikki luettujen aikayksiköiden yhdistelmät olisivat mahdollisia vankeusrangaistusta määrättäessä.

Voimassa olevassa laissa vankeusrangaistuksen yksiköistä säädetään 2 luvun 2 §:n 2 momentissa (697/1991). Ajan yksiköiden käyttämistä on rajoitettu siten, että vankeusrangaistus voidaan tuomita vuosin, kuukausin ja päivin vain yhteistä rangaistusta määrättäessä. Tällä hetkellä yksittäistä rangaistusta ei voida tuomita vuosina ja päivinä. Ehdotetun säännöksen mukaan vuosina ja päivinä olisi mahdollista tuomita sekä yhteinen että yksittäinen rangaistus.

Ehdotuksen mukaan kolmea kuukautta lyhyemmät vankeusrangaistukset mitattaisiin edelleen päivinä voimassa olevan lain tavoin (697/1991).

4 §. *Vankeusrangaistusten yhteenlaskeminen.* Jos tuomitun on samalla kertaa suoritettava useita määräaikaista vankeusrangaistuksia, joista ei 7 luvun mukaan määrätä yhteistä vankeusrangaistusta, ne on lakiehdotuksen 4 §:n mukaan laskettava yhteen vankilassa.

Vankeusrangaistusten yhteenlaskeminen on tekninen toimenpide, joka tapahtuisi 7 §:ssä tarkemmin säädetävällä tavalla ilman harkintavallan käyttöä. Tästä syystä yhteenlaskeminen voitaisiin edelleen suorittaa vankilassa.

Pykälän 2 momentissa säädetäisiin yhteenlasketun vankeusrangaistuksen enimmäismäärästä. Sisällöltään ehdotus vastaa nykyistä RTL 2 luvun 1 a §:n 1 momenttia, jonka mukaan määräaikaisten vankeusrangaistuksen yhteenlaskettu aika ei saa olla pitempi kuin 20 vuotta. Poikkeuksena olisi kuitenkin 3 momentissa tarkoitettu tilanne, jossa yhteenlasketun rangaistuksen 20 vuoden enimmäismäärä voitaisiin ylittää.

Pykälän 3 momentti sisältäisi uuden säännöksen. Silloin kun vanki tai tutkintavanki syyllistyy 11 §:ssä tarkoitettuun rikokseen, tuomioistuimien voisi virallisen syyttäjän vaatimuksesta määrätä, että uudesta rangaistuk-

sesta vapauttamiseen ei sovellettaisi 2 momenttia. Säännöksen soveltamiseksi olisi riittävää, että kysymyksessä on 11 §:ssä tarkoitettu rikos. Toisin kuin 11 §:ssä, säännöksen soveltaminen ei edellyttäisi vähintään kolmen vuoden vankeusrangaistusta.

Ehdotus johtuu käytännössä todetusta ongelmasta. Yleensä yhteenlasketun vankeuden enimmäismäärää suorittava vanki vapautuu ehdonalaisesti suoritettuaan kahdestakymmenestä vuodesta kaksi kolmannesta eli 13 vuotta 4 kuukautta. Kun laissa määritetty yhteenlasketun vankeusrangaistuksen enimmäismäärä on saavutettu, saattaa syntyä tilanteita, joissa uudet vakavatkaan rikokset eivät enää vaikuta laitoksessa suoritettavan ajan pituuteen. Tällöin rangaistuskaton saavuttanut tai sitä lähellä oleva henkilö voisi alkaa tietoisesti käyttää hyväkseen sitä, että hän on uusien rangaistusten ulottumattomissa.

Esimerkiksi silloin, kun 20 vuoden enimmäismäärä on saavutettu, nykyisen käytännön mukaan uusi 9 vuoden rangaistus ei vaikuta rangaistuksen pituuteen. Määräosalla 2/3 vapautuva vanki suorittaa laitoksessa 13 vuotta 4 kuukautta, joka lasketaan 20 vuoden enimmäismäärästä. Ehdotuksen mukaan tuomioistuimien voisi kuitenkin syyttäjän vaatimuksesta määrätä, että uuteen rangaistukseen ei sovellettaisi 2 momentin säännöstä, kun kysymys on 11 §:ssä nimetystä rikoksesta.

Jotta syyttäjät saisivat tietoonsa tapaukset, joissa vankeusrangaistuksen enimmäismäärä on saavutettu, vankeuslain 19 luvun 6 §:ään ehdotetaan täydentävää säännöstä, jonka mukaan syyttäjälle olisi tehtävä ilmoitus rikoslain 2 c luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin, että elinkautinen vankeusrangaistus käsittää kaikki vankeusrangaistukset, sakon muuntorangaistukset ja arestirangaistukset. Nykyisin vastaava säännös on rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 1 a §:n 2 momentissa.

Ehdonalainen vapauttaminen

5 §. *Ehdonalaisen vapauttamisen määritelmä ja määräytyminen.* Pykälän 1 momentissa määriteltäisiin ehdonalainen vapaus.

Ehdonalainen vapauttaminen tarkoittaisi ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangin päästämistä suorittamaan loppuosa rangaistuksesta vapaudessa. Lisäksi 1 momentissa olisi viittaussäännös, jonka mukaan ehdonalaisen vapauden valvonnan täytäntöönpanosta säädettäisiin ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetussa laissa.

Ehdotetun 2 momentin mukaan määräaikaiseen vankeusrangaistukseen tuomittu päästettäisiin ehdonlaiseen vapauteen hänen suorittuaan rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa. Kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta tuomittu tai vanki, joka rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana ei ole suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa, päästettäisiin ehdonlaiseen vapauteen, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet. Tällöin vankeusrangaistukseen rinnastuisi se, että tutkintavankina poliisivankilassa olleen vapaudenmenetys katsotaan rikoslain 6 luvun 13 §:n mukaisesti rangaistuksen suorituksiksi.

Sen sijaan sakon muuntorangaistus ja siviilipalvelurikoksesta tuomitun rangaistuksen suorittaminen eivät rinnastuisi vankeusrangaistukseen. Viimeksi mainitut rajaukset vastaisivat vallitsevaa käytäntöä. Rikosrekisterilain 2 §:n 1 momentin (654/2004) mukaan rikosrekisteriin ei merkitä sakon muuntorangaistusta ja siviilipalveluslain (1723/1991) nojalla tuomittua vankeusrangaistusta.

Ehdotus ei muuttaisi vallitsevaa lainsäädäntöä ehdonalaisen vapauttamisen 2/3 määräosan suhteen. Muutosta ei myöskään tapahtuisi niiden 1/2 määräosalla vapautettavien vankien osalta, jotka rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana eivät ole suorittaneet vankeusrangaistusta vankilassa.

Voimassa olevan RTL 2 luvun 13 §:n 1 momentin mukaan määräajaksi vankeusrangaistukseen tuomittu voidaan päästää ehdonlaiseen vapauteen, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan, tuomioistuimen rikoslain 6 luvun 13 §:n nojalla tekemä vähennys mukaan luettuna, kaksi kolmannesta tai, milloin ehdonlaiseen vapauteen päästämiseen on erityisiä syitä, puolet siitä, kummassakin tapauksessa kuitenkin vähintään 14 päivää. Erityisenä syynä pidetään sitä, ettei vanki rikoksen tekopäivää edeltäneiden kolmen vuoden aikana ole suorittanut rangaistus-

laitoksessa vankeusrangaistusta eikä ollut pakkolaitoksessa (521/2003).

Ehdotuksessa voimassa olevan lain maininta pakkolaitoksesta on poistettu, koska pakkolaitosinstituutio ehdotetaan lakkautettavaksi.

Aikaisemmin oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräyksen (9/011/95) mukaan 1/2 määräosalla vapauttamiseen vaikuttivat Suomessa ja muissa pohjoismaissa suoritettavat vankeusrangaistukset.

Kyseinen käytäntö oli perustuslain kannalta ongelmallinen ja se on kumottu (LaVM 12/2001 vp). Perustuslain 6 §:n 1 momentin yhdenvertaisuussäännökseen sisältyy ajatus, jonka mukaan samanlaisissa tapauksissa kohtelun tulee olla samanlaista. Se että pohjoismaissa suoritettavat vankeusrangaistukset asetettiin eri asemaan kuin esimerkiksi muissa Länsi-Euroopan maissa suoritettavat rangaistukset, ei yhdenvertaisuuden kannalta ollut perusteltavissa. Euroopan yhdentymisen myötä Länsi-Euroopan rangaistusjärjestelmiä voidaan pitää samalla tavoin Suomeen rinnastettavina kuin pohjoismaisia.

Voimassa olevan lain mukaisesti säännöstä olisi sovellettava kaikkiin ulkomailla suoritettuihin vankeusrangaistuksiin. Rajoituksena olisi kuitenkin se, että ulkomainen rangaistus ei saa olla ristiriidassa perus- ja ihmisoikeuksien tai Suomen oikeusjärjestyksen perusperiaatteiden kanssa.

Käytännössä on luotettu vangin omaan ilmoitukseen siitä, ettei hän ole suorittanut ulkomailla vankeusrangaistusta ja vasta, jos on ilmennyt aihetta epäillä ilmoitusta, on ryhdytty selvitystyöhön. Säännöksen tehokas soveltaminen kuitenkin edellyttää, että asiaa pyritään myös aktiivisesti selvittämään viranomaisten kansainvälisen tiedonvaihdon mahdollistamissa puitteissa.

Lainsäädännöllistä muutosta merkitsisi se, että pykälän 2 momentin mukaan alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomittu pääsittäisiin ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet. Tarkoituksena on yhdenvertaisuussyistä korjata nykyiseen lakiin sisältyvä eriarvoinen kohtelu.

Voimassa olevan RTL 5 luvun 9 §:n mukaan nuorisovankilaan määrätty nuorisovanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan

kolmanneksen. Nuorisovankilaan voidaan nuorista rikoksentekijöistä annetun lain 14 §:n mukaan määrätä suorittamaan yhdestä tai useammasta rikoksesta tuomittua vähintään kuuden kuukauden ja enintään neljän vuoden pituista vankeusrangaistusta. Ne rikoksensa alle 21-vuotiaana tehneet, joiden rangaistus on vähemmän kuin kuusi kuukautta tai yli neljä vuotta, vapautetaan ehdonalaaisesti yleisten säännösten mukaan. He vapautuvat suorittuaan rangaistuksestaan puolet tai kaksi kolmasosaa.

Koska ei ole perusteita asettaa nuoria rikoksentekijöitä rangaistuksen pituudesta riippuen erilaiseen asemaan, ehdotetaan, että nuorten rikoksentekijöiden ehdonalaisten vapauttamisen määräosa on kaikissa tapauksissa 1/2. Perustelut tälle ratkaisulle esitetään yleisperustelujen jaksossa 4.

Ehdonalaisten vapauttamisen määräosista 2/3 ja 1/2 säädetään nykyisin RTL 2 luvun 13 §:n 1 momentissa ja nuorista rikoksentekijöistä RTL 5 luvun 9 §:ssä. Lainkohdissa käytetään sanamuotoa ”voidaan päästää” ehdonalaiseen vapauteen. Tämä on ehdotuksessa korvattu sanamuodolla ”pääsittäisiin, ellei 9 §:stä muuta johdu” ehdonalaiseen vapauteen. Sanamuodon muutoksella on tarkoitus ilmaista, että määräosasisäntöä sovellettaessa pääsääntö on ehdonalaisten vapauttamisen määräosan täytyessä. Muutettu sanamuoto ilmaisisi nykyistä paremmin vallitsevan pääsääntö, mutta se ei estäisi ehdonalaisten vapauttamisen lykkäämistä. Lykkäämisestä säädettäisiin ehdotuksen 9 §:ssä.

Lisäksi 2 momentissa säädettäisiin vallitsevan käytännön mukaisesti, että 6 luvun 13 §:n mukainen vapaudenmenetyisaika vähennetään 2 momentissa tarkoitetuista määräosista ja 12 §:n 1 momentissa tarkoitettua määräosasta.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että ehdonalaisten vapauttamisen olisi mahdollista, kun vankeusrangaistuksesta on suoritettu 14 päivää.

Vankeutta olisi 3 momentin mukaan aina suoritettava vähintään 14 päivää. Säännös täydentäisi 2 luvun 2 momenttia, jonka mukaan tuomittavan vankeusrangaistuksen yleinen vähimmäisaika olisi edelleen myös 14 päivää. Tuomittavan ja suoritettavan vankeuden yhteinen alaraja merkitsee sitä, että eh-

donalaisesti 2/3 määräosalla vapautettaessa kaikista alle 21 päivän pituisista rangaistuksista säännönmukaisesti suoritettava aika on 14 päivää. Niissä tapauksissa, joissa ehdonalainen vapauttaminen tapahtuu 1/2 määräosalla, kaikista alle 28 päivän pituisista rangaistuksista suoritettava aika on 14 päivää. Tässä suhteessa esitys ei merkitse muutosta vallitsevaan käytäntöön.

Vankeusrangaistuskomitean mietinnöstä (KM 2001:6) annetuissa lausunnoissa eräät lausunnonantajat katsoivat, että ehdonalaisen vapauttamisen 14 päivän alaraja voitaisiin poistaa tai se voisi olla esimerkiksi neljä päivää, mikä on sakon muuntorangaistuksen ja yhdyskuntapalvelusta takaisin vankeusrangaistukseksi muuntamisen minimi.

Tätä ei kuitenkaan ehdoteta. Syynä ovat hallinnolliset seikat. Ehdonalaisen vapauttamisen ajankohtaan saattaa vaikuttaa esimerkiksi se, onko rikoksenteikijä suorittanut kolmen vuoden aikana rangaistusta ulkomaisessa rangaistuslaitoksessa. Käytännössä tämän selvittäminen voi olla vaikeaa jo noudatettaessa nykyisin voimassa olevaa 14 päivän minimiaikaa.

Sakon muuntorangaistuksen yhteydessä ehdonalaiseen vapauttamiseen liittyviä kysymyksiä ei ole tarpeen selvittää, koska ehdonalaista vapauttamista ei tapahdu, vaan muuntorangaistus suoritetaan kokonaan. Sen sijaan hallinnolliset seikat on otettu huomioon säädettäessä yhdyskuntapalvelun sijasta tuomittavasta vankeusrangaistuksesta. Vaikka yhdyskuntapalvelun sijasta tuomittavan vankeusrangaistuksen vähimmäismäärä on neljä päivää, ehdonalainen vapauttaminen tapahtuu yleisten säännösten mukaan ja sen vähimmäisaika on 14 päivää (HE 62/1990 vp).

6 §. *Ehdonalainen vapauttaminen yhteisestä vankeusrangaistuksesta.* Kun syytetty tuomitaan samalla kertaa useammasta rikoksesta vankeuteen, hänelle määrätään näistä rikoksista yhteinen rangaistus 7 luvun mukaisesti. Niihin eri rikoksiin, joiden perusteella yhteinen rangaistus määrätään, saattaa vaikuttaa eri vapauttamisperuste. Jokin rikoksista on saatettu esimerkiksi tehdä alle 21-vuotiaana ja jokin tätä vanhempana.

Yhteinen rangaistus on kokonaisuus, josta eri rikosten perusteella määräytyvät osuudet

eivät erotu. Jos ehdonalaisen vapauttamisen määräosat haluttaisiin ottaa kunkin rikoksen osalta erikseen huomioon, tämä voisi tapahtua vain tuomioistuimessa. Tällöin tuomioistuintuimille tulisi laatia erityissäännökset, joiden perusteella niiden tulisi ratkaista vapauttamisaika yhteistä rangaistusta määrätessään. Tähän ratkaisuun olisi voitava hakea muutosta.

Järjestelmästä muodostuisi erittäin morimutkainen ja tuomioistuinresursseja kuluttava. Se myös merkitsisi 1990-luvulla käyttöön otetun yhtenäisrangaistusjärjestelmän osittaista purkamista ja yhtenäisrangaistusjärjestelmällä saavutettujen etujen menettämistä näiltä osin. Kyseisistä syistä ehdotetaan, että yhteisestä vankeusrangaistuksesta ehdonalainen vapauttaminen tapahtuu yhden määräosan mukaan.

Määräosaa valittaessa on kaksi vaihtoehtoa. Vaihtoehtoina ovat vangin kannalta edullinen säännös, jossa ehdonalainen vapauttaminen määräytyisi lievimmän yhteistä rangaistusta koskevan määräosan mukaisesti tai ankara säännös, jossa sovellettaisiin ankarinta määräosaa.

Joissakin tilanteissa ankarimman määräosan soveltaminen voi johtaa vangin kannalta epäedullisiin tuloksiin. Kun yhteinen rangaistus käsittää useita alle 21-vuotiaana tehtyjä rikoksia, rikoksenteikijä vapautuisi ikäluokkaa koskevan määräosan mukaisesti. Jos kuitenkin yhteiseen rangaistukseen sisältyy yksi yli 21-vuotiaana tehty rikos, rikoksenteikijän ehdonalainen vapauttaminen ei enää tapahtuisi nuoria koskevan säännöksen perusteella. Vaikka rikos olisi melko vähäinen, sen vaikutus suoritettavan laitossajan pituuteen voi olla ajallisesti merkittävä, koska sen vuoksi 2/3 määräosa saattaisi tulla sovellettavaksi koko yhteiseen rangaistukseen.

Rikosseuraamusvirasto on eräissä tapauksissa soveltanut yhteisiin rangaistuksiin oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräyksen (9/011/1995) mukaisia aikaistamisperusteita, joita on käytetty kohtuullistamissäännöksinä.

Alimman määräosan soveltaminen poistaisi esitetyn ongelman. Toisaalta alimman määräosan soveltamista ei voitaisi pitää asianmukaisena esimerkiksi silloin, kun yhteisessä rangaistuksessa yksi alle 21-vuotiaana tehty

rikos riittäisi alentamaan yli 21-vuotiaana tehdyn rikossarjan määröosan kahdesta kolmasosasta puoleen.

Tämän vuoksi pykälässä ehdotetaan, että yhteiseen vankeusrangaistukseen sovellettaisiin sitä määröosaa, joka rikosten perusteella määräytyvistä, 5 §:n 2 momentissa tarkoitettuista eri määröosista on ankarin. Koska vankeinhoito-osaston määräyksen mukaista kohtuullistamissäännöstä ei ehdoteta kirjattavaksi lakiin, sen soveltaminen ei olisi mahdollista. Perustelut kohtuullistamissäännöksen poistamiselle esitetään 7 §:n yhteydessä.

Lisäksi 11 ja 12 §:ssä säädettäisiin erikseen koko rangaistuksen suorittamisesta vankeissa ja siihen mahdollisesti liittyvästä ehdonalaisesta vapauttamisesta.

7 §. Ehdonalainen vapauttaminen yhteenlasketusta vankeusrangaistuksesta. Ehdotetun 1 momentin mukaan yhteenlaskettua vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun hän on suorittanut rangaistuksesta ajan, joka saadaan laskemalla yhteen kustakin yhteenlaskettavasta rangaistuksesta suoritettava aika siihen vaikuttavan 5 §:n 2 momentin, 11 §:n 1 momentin tai 12 §:n 1 momentin määröosan mukaan.

Ehdotus merkitsisi vallitsevan käytännön muuttamista. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräyksen (9/011/1995) mukaan yhteenlaskettavasta vankeusrangaistuksesta vapautetaan ankarimman siihen vaikuttavan vapauttamisperusteiden mukaisesti.

Ehdotusta valmisteltaessa on tarkasteltu kolmea vaihtoehtoa, jotka voivat tulla kysymykseen yhteenlasketun rangaistuksen vapauttamisperusteesta päätettäessä. Nämä vaihtoehdot ovat: 1) kaikkiin yhteenlaskettaviin rangaistuksiin sovelletaan vangin kannalta edullisinta vaihtoehtoa, 2) kuhunkin rangaistukseen sovelletaan sitä koskevaa määröosaa tai 3) kaikkiin rangaistuksiin sovelletaan ankarinta määröosaa.

Esitetyistä vaihtoehdoista ensimmäinen voidaan sulkea pois samoilla perusteilla kuin yhteisen rangaistuksen kohdalla. Sitä sovellettaessa esimerkiksi yhteenlaskettavista alle 21-vuotiaana ja yli 21-vuotiaana tuomituista rangaistuksista tuomittu saisi lievennyksen myös yli 21-vuotiaana tehdyistä rikoksista.

Näin ollen valinta tapahtuu jäljelle jäävien

vaihtoehtojen välillä. Yhteenlasketuissa rangaistuksissa vallitsevaa käytäntöä eli ankarimman määröosan soveltamista on arvosteltu muun muassa siksi, että laitossajan pituus määräytyy sinänsä satunnaisen seikan eli sen perusteella, että rangaistukset tulevat samalla kertaa täytäntöön pantaviksi. Jos ne pantaisiin täytäntöön erikseen, niihin sovellettaisiin kuhunkin eri määröosaa.

Esimerkiksi tapauksessa, jossa 1/2 määröosalla vankeusrangaistusta suorittavalle tulee täytäntöön pantavaksi uusi, vähäisestä rikoksesta 2/3 määröosalla suoritettava rangaistus, hän vapautuu yhteenlaskettavista rangaistuksista 2/3 määröosan perusteella. Erikseen täytäntöön panttaessa hän suorittaisi ensimmäisestä tuomiosta puolet, uudesta kaksi kolmasosaa.

Rangaistusten yhteenlaskemiseen liittyvien epäkohtien poistamiseksi oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräyksessä (9/011/1995) on kohtuullistamissäännös, jonka perusteella ehdonalaisesta vapauttamista on aikaistettu. Aikaistaminen voi tapahtua muun muassa silloin, jos: 1) vanki ei ollut rikoksen tekohetkellä täyttänyt 21 vuotta eikä ole syyllistynyt törkeään väkivalta- tai huumausainerikokseen ja täytäntöön pantavaksi ei ole tulossa uusia rangaistuksia; 2) merkittävä osa täytäntöön pantavina olevista uusista rangaistuksista on tuomittu rikoksista, joihin vanki on syyllistynyt ennen ensimmäistä rangaistuskauttaan tai 3) ensikertaisen vangin suoritettavaksi tulee rangaistus, jonka johdosta hänen kertaisuutensa muuttuu, ja perusajankohtana vapauttaminen olisi rangaistusten suhteelliset osuudet huomioon ottaen kohtuutonta.

Tämä kohtuullistamissäännös on säädöstoiltaan ongelmallinen. Koska kysymys on välittömästi rangaistuksen pituuteen vaikuttavasta päätöksenteosta, sen perusteista tulisi säätää lailla.

Nykyistä yhteenlaskukäytäntöä on rikosojärjestelmän ja vankeinhoidon tavoitteiden kannalta vaikea perustella. Rikoksenteikijän kannattaa esimerkiksi muutoksenhaun kautta pyrkiä vaikuttamaan siihen, että uusi tuomio ei tulisi täytäntöön pantavaksi yhtä aikaa hänen suoritettavanaan olevan rangaistuksen kanssa. Tämä johtaa tarpeettomiin muutoksenhakuihin. Lisäksi olisi vankein-

hoidollisesti mielekästä, että rangaistukset suoritettaisiin samalla kertaa eikä järjestelmä sisältäisi säännöksiä, jotka estävät tätä tavoitetta.

Näistä syistä 7 §:ssä ehdotetaan, että kuhunkin yhteenlaskettavaan rangaistukseen sovelletaan siihen vaikuttavaa määräosaa. Perusteluna ovat yhdenmukaiseen kohteluun ja vankeinhoidollisiin tavoitteisiin liittyvät syyt. Säännös merkitsisi myös sitä, että tarvetta nykyisenkaltaiseen yhteenlaskun kohtuullistamiseen ei olisi, eikä tätä koskevista aikaistamisperusteista säädettäisi laissa. Rangaistusten täytäntöönpanoa ehdotettu säännös ilmeisesti kuormittaisi jonkin verran nykyistä enemmän.

Yhteenlaskusäännös merkitsisi sitä, että jos yhteenlaskettavaksi tulisi esimerkiksi neljä kuukautta vankeutta rikoksesta, joka on tehty alle 21-vuotiaana ja kuusi kuukautta rikoksesta, johon sovellettaisiin 2/3 määräosaa, suoritettava aika olisi kuusi kuukautta ($1/2 \times 4 \text{ kk} + 2/3 \times 6 \text{ kk}$). Yhteenlaskettavaksi voisi tulla myös yhden vuoden vankeustuomio, johon sovelletaan 2/3 määräosaa ja kuuden vuoden tuomio sellaisesta 11 §:ssä tarkoitusta rikoksesta, joka määrätään suoritettavaksi kokonaan rangaistuslaitoksessa. Rangaistuksista suoritettava aika olisi tällöin kuusi vuotta kahdeksan kuukautta ($2/3 \times 1 \text{ v.} + 6 \text{ v.}$).

8 §. *Valvottu koevapaus.* Pykälän 1 momentin mukaan vangin yhteiskuntaan sijoittamisen edistämiseksi hänet voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista.

Koევapaudelle ehdotettu kuuden kuukauden enimmäispituus vastaisi nykyistä aikaistamiskäytäntöä, jonka koევapaus osaltaan korvaa. Tosin aikaistamiset ovat poikkeuksellisesti saattaneet olla yli vuodenkin pituisia, mitä mahdollisuutta koევapaudessa ei olisi. Ehdotettu kuuden kuukauden yläraja vastaisi myös kansainvälistä käytäntöä esimerkiksi elektronisessa valvonnassa ja muissa koევapauden kaltaisissa järjestelmissä.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin valvottuun koევapauden edellytyksistä. Valvottuun koევapauden edellytyksenä olisi, että 1) koევapaus perustuu vankeuslain 4 luvun 6 §:n mukaiseen rangaistusajan suunnitelmaan; 2)

vangin rangaistusaikaisesta käyttäytymisestä, hänen henkilöstään ja rikollisuudestaan saatujen tietojen perusteella koევapauden ehtojen noudattamista voidaan pitää todennäköisenä; 3) vanki sitoutuu olemaan käyttämättä päihteitä ja dopingaineita ja sitoutuu vankeuslain 16 luvun 7 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päihteettömyyden valvontaan; 4) vanki sitoutuu noudattamaan yhteydenpitovelvoitetta ja muita vankilan ulkopuolella liikkumiseen ja toimintaan osallistumiseen liittyviä kirjallisia ehtoja; 5) koევapauden ehtojen noudattamista voidaan soveltuvin tavoin valvoa; ja 6) vanki suostuu siihen, että vankeinhoitoviranomaiset ovat tarpeellisessa määrin yhteydessä viranomaisiin, yksityisiin yhteisöihin ja henkilöihin koევapauden edellytysten selvittämistä taikka ehtojen noudattamista koskevista asioissa.

Valvottuun koევapauden edellytyksiä koskevat säännökset vastaisivat sisällöllisesti vankeuslain 8 luvun 10 §:n säännöksiä, jotka koskevat siviilityölupaa, opintolupaa, sijoitusta ulkopuoliseen laitokseen ja valvottua ulkopuolista toimintaa.

Valvottua koევapautta koskevien säännösten eräänä tarkoituksena olisi korvata nykyiset ehdonalaisen vapauttamisen aikaistamista koskevat säännökset. Ehdonalaisen vapauttamisen aikaistaminen perustuu RTL 2 luvun 13 §:n 3 momenttiin (137/2001), jonka mukaan ehdonalaisen vapauteen päästämistä päättää Rikosseuraamusvirasto tai sen ohjeiden mukaan vankilan johtaja. Aikaistamisperusteet sisältyvät oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräykseen (9/011/95).

Aikaistamisperusteet liittyvät toisaalta rangaistusten yhteenlaskemiseen, toisaalta sosiaalisiin, terveydellisiin, koulutuksellisiin ja muihin vastaaviin seikkoihin. Rangaistusten yhteenlaskemiseen liittyviä aikaistamisperusteita käsitellään 7 §:n yhteydessä. Niiden lisäksi aikaistaminen voi tapahtua seuraavista syistä: 1) vangin vapautumissuunnitelmaan liittyy olennaisen tärkeitä jatkotoimenpiteitä, joiden toteuttamisen perusajankohtana vapauttaminen tekisi mahdottomaksi ja tämä aiheuttaisi vangille olosuhteet huomioon ottaen kohtuutonta haittaa; 2) vanki on vakavasti sairas tai vapauttamisen aikaistaminen on muuten perusteltua vangin terveydenhuoltoon tai kuntoutukseen liittyvien syiden

vuoksi taikka kysymyksessä on naisvängin vapauttaminen synnytyksen johdosta; 3) aikaistaminen on perusteltua erittäin tärkeistä perhe- ja sosiaalisista syistä. Erityisistä syistä aikaistaminen voi tapahtua myös muulla perusteella.

Valvottu koevapaus kattaisi nämä aikaistamisperusteet. Kyseiset tilanteet ovat yleensä sellaisia, jotka voitaisiin ottaa hyvissä ajoin huomioon vankeuslain 4 luvun 6 §:n mukaista rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa. Poikkeuksellisesti esimerkiksi vangin terveys- tai perhesyyt voivat olla ennalta arvaamattomia. Koska rangaistusajan suunnitelma voidaan ottaa aina uudelleen käsiteltäväksi, tällaisista syistä suunnitelmaa voitaisiin joustavasti myös muuttaa. Näin ollen pykälän 2 momentin 1 kohdassa esitetty edellytys, jonka mukaan koevapauden tulee perustua rangaistusajan suunnitelmaan, kattaisi myös mainitut tilanteet.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin valvotun koevapauden peruuttamisesta ja menettelystä ehtoja rikottaessa. Jos valvotun koevapauden edellytykset eivät enää päätöksen tekemisen jälkeen täyty, koevapaus peruutettaisiin. Jos vanki rikkoo hänelle asetettuja 2 momentin 3 ja 4 kohdan ehtoja, vangille annettaisiin kirjallinen varoitus tai koevapaus peruutettaisiin määräajaksi, enintään kuukaudeksi taikka kokonaan. Näin meneteltäisiin myös, jos vanki tekisi vankilan ulkopuolella rikoksen 5 momentissa tarkoitettulla tavalla.

Pykälän 3 momentti korjaisi erään nykyisen aikaistamisjärjestelmän epäkohdan. Kun ehdonalaista vapautumista aikaistetaan, sen perusteena olevat syyt, esimerkiksi perhesyyt saattavat muuttua olennaisesti niin, että aikaistamisperustetta ei enää myöhemmässä vaiheessa ole. Vastaavasti silloin, kun aikaistaminen tapahtuu opiskelun vuoksi, opiskelun keskeyttämisen vuoksi aikaistamista ei voida peruuttaa. Muuttuneesta tilanteesta huolimatta aikaistamista ei nykyisin voida ottaa uudelleen harkittavaksi.

Kun lupaehtoja rikotaan, valvotun koevapauden järjestelmä eroasi vankeuslain 8 luvun 11 §:ssä mukaisesta luvan tai sijoituksen peruuttamisesta. Jos lupaehtoja rikotaan vankeuslain 8 luvun 11 §:ssä tarkoitettulla tavalla, vangille voitaisiin määrätä vankeuslain 15

luvun 4 §:ssä säädetty kurinpitorangeistus.

Sen sijaan valvotussa koevapaudessa vangille voidaan antaa varoitus tai koevapaus peruutettaisiin määräajaksi, enintään kuukaudeksi taikka kokonaan. Syynä eroon on se, että vankeuslain tarkoittamien lupien aikana vanki on välittömän valvonnan alaisena aina, kun hän on vankilassa tai sijoituslaitoksessa. Esimerkiksi laitokseen luvulta palatessaan hän voi olla päihtynyt, johon voidaan välittömästi puuttua myös kurinpidollisesti. Valvotun koevapauden aikana vastaavaa yhteyttä vankilaan ei olisi, vaan valvonta tapahtuisi vankilan ulkopuolella. Näihin tilanteisiin vankiloiden kurinpitojärjestelmä soveltuu huonosti, minkä vuoksi ehdotetaan, että lupaehtojen rikkomisen sanktiona ovat varoitus ja luvan peruuttaminen määräajaksi tai kokonaan. Valvotussa koevapaudessa peruuttamisen merkitys olisi poikkeuksellisen suuri, koska se merkitsisi paluuta koevapaudesta vankilaan.

Pykälän 4 momentin mukaan rangaistusajaksi ei luettaisi aikaa sen vuorokauden alusta, jolloin vanki rikkoo 2 momentin 4 kohdan perusteella asetettua yhteydenpitovelvoitetta, sen vuorokauden loppuun, jolloin yhteydenpito jatkuu tai hänet otetaan kiinni rangaistuslaitokseen palauttamista varten. Koska valvotun koevapauden keskeinen osa on vangille määrätty yhteydenpitovelvoite, valvottua koevapautta katsottaisiin rikotun silloin, kun vanki lopettaa yhteydenpidon. Tästä eteenpäin koevapauden aikaa ei laskettaisi suoritetuksi rangaistusajaksi siihen päivään asti, jolloin vangin yhteydenpito jatkuu tai hänet otetaan kiinni rangaistuslaitokseen toimittamista varten. Säännös vastaisi perusajatukseltaan ehdotetun vankeuslain 3 luvun 7 §:n säännöstä rangaistusajaksi lukemisesta ottaen huomioon ne muutokset, jotka johtuvat valvotun koevapauden erityisluonteesta.

Jos vanki tekee rikoksen vankilan ulkopuolella, siitä ilmoitetaan poliisille esitutkinnan suorittamista varten. Asiasta ehdotetaan viittaussäännöstä pykälän 5 momenttiin.

Säännöksen 6 momentissa olisi viittaussäännös, jonka mukaan muutoksenhausta valvottua koevapautta koskevassa asiassa säädetään vankeuslain 20 luvussa.

9 §. *Ehdonalaisen vapauttamisen lykkäminen.* Pykälässä säädettäisiin ehdonalaisen

vapauttamisen lykkäämisperusteista. Ehdotettu säännös vastaa nykyistä käytäntöä, joka on kirjattu oikeusministeriön vankeinhoito-osaston määräykseen (2/011/2000).

Pykälän 1 momentissa ehdotetaan, että ehdonalaista vapauttamista voidaan vangin suostumuksella lykätä, jos täytäntöönpannaksi on tulossa uusia vankeusrangaistuksia tai sakon muuntorangaistuksia taikka vanki haluaa muusta perustellusta syystä vapauttamisensa lykkäämistä.

Perusteluna ehdotukselle ovat vankeinhoidolliset seikat. Rangaistusten täytäntöönpanon keskeytyksetön jatkaminen on vangin kannalta edullista jo käytännön syistä, koska esimerkiksi asunnon järjestäminen lyhyeksi ajaksi rangaistusten suorittamisen välillä voi olla hankalaa. Vangin kannalta mielekästä on myös se, että lykkäämisen ansiosta rangaistukset tulevat samalla kertaa loppuun suoritetuiksi. Vankeinhoidollisesti keskeytyksetön rangaistusten suorittaminen mahdollistaa pitkäjänteisemmän ja suunnitelmallisemmän toiminnan kuin se, että rangaistukset suoritetaan lyhyissä erillisissä jaksoissa.

Ehdotus liittyy osaltaan 7 §:n vankeusrangaistusten yhteenlaskua koskevaan säännöksen. Ehdotettu yhteenlaskusäännös poistaisi keskeisen rangaistusten lykkäämiseen liittyvän epäkohdan. Kun rangaistusta lykätään uuden vankeusrangaistuksen vuoksi, nykyisen käytännön mukaan yhteenlaskettaviin rangaistuksiin sovelletaan ankarinta määräosaa. Jos vangin suoritettavana on rangaistus, josta vapauttaminen tapahtuu 1/2 määräosalla, ja uudesta rangaistuksesta määräosa on 2/3, lykkääminen on hänen etunsa vastaista. Sen sijaan uusi yhteenlaskua koskeva säännös loisi aikaisempaa paremman pohjan myös ehdonalaisten vapauttamisen lykkäämiselle.

Kun ehdonalaisten vapauttamisen lykkääminen liittyy uusien rangaistusten täytäntöönpanoon, aloitteentekijänä voisi olla vanki tai vankilan henkilökunta.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin myös tilanteesta, jossa vanki haluaa muusta perustellusta syystä vapauttamisensa lykkäystä. Käytännössä nämä tilanteet ovat olleet harvinaisia.

Ehdotetussa 1 momentissa ei rajoitettaisi lykkäyksen pituutta. Käytännössä lykkäykset

toisen rangaistuksen täytäntöönpanon vuoksi ovat yleensä enintään kuukauden pituisia, eikä vallitsevaa käytäntöä ole tarkoitus muuttaa.

Pykälän 2 momentin mukaan ehdonalaista vapauttamista voitaisiin lykätä ilman vangin suostumusta, jos vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapaututtuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi.

Ehdotuksessa tarkoitettu rangaistusaikainen käytös voi olla rangaistavaksi säädettyä. Tyypillisiä rikoksia, jotka voisivat antaa viitteitä vangin vaarallisuudesta vapauttamisen jälkeen, ovat väkivaltarikokset tai väkivallalla uhkaaminen. Merkitystä ei olisi sillä, onko rikos tehty rangaistuslaitoksessa vai sen ulkopuolella, jos se vain on tehty ennen ehdonalaisten vapauttamisen säännönmukaista ajankohtaa.

Käytöksen ei kuitenkaan tarvitse olla rangaistavaa. Joissakin tapauksissa esimerkiksi uhkaukset eivät ehkä täytä rikoksen tunnusmerkistöjä, mutta niiden lukuisuus saattaa olla merkki vaaran läsnäolosta. Voi olla myös niin, että uhkailusta ei ole saatavissa rikostuomion perusteeksi riittävää näyttöä, mutta toisten vankien tai muiden uhatuksi itsensä kokevien käyttäytyminen viittaa vahvasti väkivallan vaaran olemassa oloon.

Pykälän 3 momentin mukaan ilman vangin suostumusta tapahtuva ehdonalaisten vapauttamisen lykkäämistä koskeva päätös on otettava uudelleen harkittavaksi väliajoin, joiden pituus on enintään kuusi kuukautta.

Säännös määrittäisi ilman vangin suostumusta tapahtuvan ehdonalaisten vapauttamisen lykkäämispäätöksen enimmäisajan, jonka kuluessa päätös olisi tehtävä uudelleen. Lykkäämisen jatkaminen edellyttäisi tätä koskevaa uutta päätöstä. Ehdonalaisten vapauttamisen lykkääminen olisi tarkoitettu poikkeukselliseksi menettelyksi vangin vapauttamisvaiheessa. Kyseinen aika mahdollistaisi esimerkiksi sen, että äkillisessä tapauksessa voitaisiin selvittää vangin vapautumishetkellä mielenterveyden hoidon tarve.

Ehdonalaisten vapauttamisen lykkäämis-mahdollisuus tehostaa osaltaan vankeuslain

19 luvun 4 §:n säännöstä, jossa säädetään poistumisluvasta ja vapauttamisesta ilmoittamisesta asianomistajalle tai muulle henkilölle.

Pykälän 4 momentissa olisi viittaussäännös, jonka mukaan muutoksenhausta ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämistä koskevaan päätökseen säädetään vankeuslain 20 luvussa.

10 §. *Ehdonalainen vapauttaminen elinkautisesta vankeudesta.* Pykälän 1 momentin mukaan elinkautiseen vankeuteen tuomittu voitaisiin päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan hänen suoritettuaan rangaistuksesta kaksitoista vuotta. Kahtakymmentä yhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen tuomittu vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan hänen suoritettuaan rangaistuksesta kymmenen vuotta.

Ehdotettu ratkaisu, jonka mukaan elinkautisvangin aikaisin mahdollinen ehdonalaiseen vapauteen päästämisen ajankohta olisi 12 vuotta, vastaisi vuoden 1889 rikoslain akuperäistä säännöstä, jota sovellettiin vuoteen 1931 asti.

Säännöksellä pyrittäisiin vaikuttamaan erääseen elinkautiseen vankeusrangaistukseen liittyvään epäkohtaan. Elinkautisessa vankeudessa ongelmana on, että tuomion päättymisajankohta ei ole tiedossa, koska se riippuu armahduksesta. Vanki ja vankeinhoitoviranomaiset eivät voi luotettavasti suunnitella tulevaisuutta vapauttamisen jälkeen. Tämä on ristiriidassa vankeuslain 1 luvun 2 §:n mukaisen vankeuden täytäntöönpanon tavoitteen kanssa, koska tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. Ehdotettu 12 vuoden määräaika kertoisi selkeästi sen, milloin kysymys ehdonalaisesta vapauttamisesta voisi tulla ajankohtaiseksi. Se vastaisi myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjauksia ja eräitä ulkomaisia lainsäädäntöratkaisuja, joita esitellään yleisperustelujen jaksossa 3.11.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin elinkautisvangin vapauttamiseen liittyvästä harkinnasta. Harkittaessa kysymystä elinkautisvangin ehdonalaiseen vapauteen päästämistä kiinnitettäisiin huomiota elinkau-

tiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun, tuomitun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen sekä 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin seikkoihin. Vapauttamisharkinnassa tulisi ottaa huomioon vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitetun rangaistusajan suunnitelman noudattaminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin.

Elinkautisvangin ehdonalaista vapauttamista harkittaessa kiinnitettäisiin huomiota vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun. Elinkautiseen vankeuteen voidaan tuomita joukkotuhonnasta, törkeästä maanpetoksesta, törkeästä vakoilusta, törkeästä valtiopetoksesta ja murhasta. Kaikki elinkautista rangaistusta suorittavat on tällä hetkellä tuomittu murhasta.

Murhaan syyllistyneistä elinkautisvankeista osa on rikoksentekijöitä, joiden elämässä henkirikos on ollut poikkeuksellisessa elämäntilanteessa tehty ainutkertainen teko. Koska elinkautiseen vankeuteen sisältyvät 2 §:n 3 momentin mukaan kaikki tuomitut rangaistukset, on myös mahdollista, että rangaistukseen sisältyy runsaasti muita rikoksia, mahdollisesti myös useita henkirikoksia. Näin ollen vapauttamisharkintaan vaikuttaisi se, millaisia rikoksia ja kuinka paljon elinkautiseen vankeusrangaistukseen alun perin sisältyy.

Vapauttamisharkinnassa kiinnitettäisiin huomiota myös tuomitun myöhempään rikollisuuteen. Tämä tarkoittaisi esimerkiksi tilanteita, joissa rikollinen toiminta jatkuu rangaistusaikana. Nämä rikokset eivät muutoin vaikuttaisi rangaistukseen, koska elinkautiseen vankeuteen sisältyvät 4 §:n 4 momentin mukaan kaikki tuomitut rangaistukset.

Lisäksi vapauttamisharkinnassa kiinnitettäisiin huomiota 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin seikkoihin. Tällöin vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta olisi olemassa ilmeinen vaara, että hän vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen.

Vapauttamisharkinnassa esimerkiksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen voidaan ottaa huomioon elinkautiseen vankeuteen johtanutta rikosta, myöhempää vankila-aikaista rikollisuutta ja va-

pauuttamisajankohdan tilannetta arvioitaessa.

Vapauttamisharkinnassa tulisi ottaa huomioon rangaistusajan suunnitelman noudattaminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin. Elinkautisvanki voisi hyvällä vankeusajan käyttäytymisellä ja tunnollisella rangaistusajan suunnitelman noudattamisella vaikuttaa ehdonalaiseen vapauttamiseensa. Tällöin alkuperäistä rikosta ja myöhempää rikollisuutta arvioitaessa voidaan esimerkiksi ottaa huomioon vankeusajalla ilmenevät myönteiset kehityspiirteet. Toisaalta piittämättömyys rangaistusajan suunnitelmasta voi vaikuttaa vapauttamisharkintaan, vaikka alkuperäinen rikos tai myöhempi rikollisuus ei olisi poikkeuksellista.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että elinkautisesta vankeudesta vapautettaessa vanki voidaan määrätä valvottuun koevapauteen. Koevapaus voisi pituudeltaan olla enintään kuusi kuukautta. Koska koevapaus täytäntöönpanossa rinnastuisi rangaistuslaitosajan, koevapaus voisi aikaisimmillaan alkaa silloin, kun elinkautista vankeutta on suoritettu vankilassa yksitoista vuotta kuusi kuukautta. Kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen tuomittulla aikaisin valvotun koevapauden alkamisajankohta olisi yhdeksän vuotta kuusi kuukautta.

Valvotun koevapauden tarkoituksena olisi edistää elinkautisvankien yhteiskuntaan sijoittumista. Valvottuun koevapauteen sovellettaisiin yleisiä valvotun koevapauden säännöksiä. Jos valvotun koevapauden edellytykset muuttuvat tai vanki rikkoo koevapauden ehtoja, koevapaus voitaisiin peruuttaa tai antaa varoitus. Samoin meneteltäisiin, jos vanki tekisi vankilan ulkopuolella rikoksen 8 §:n 5 momentissa tarkoitetulla tavalla. Poikkeuksellista olisi kuitenkin vankeuslain 21 luvun 2 §:n 3 momentin mukaisesti se, että elinkautisvangin koevapauden peruuttamisesta ja koevapauden rikkomisen muista seuraamuksista päättäisi Rikosseuraamusvirasto.

Jos Rikosseuraamusvirasto katsoo, että koevapauden aikana tapahtuneen rikoksen vuoksi 2 momentissa tarkoitettua vapauttamista on harkittava uudelleen, sen olisi saatettava asia Helsingin hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi. Tämä tulisi kysymykseen ennen muuta rikoksissa, jotka johtaisivat eh-

dottomaan vankeusrangaistukseen.

Tällöin elinkautisvangin rangaistusaika vankilassa jatkuisi asian käsittelyajan. Hovioikeus toteaisi, ovatko edellytykset ehdonalaistelle vapauttamiselle yhä olemassa. Jos valvotun koevapauden aikana tai muutoin elinkautisen vankeuden aikana tehty uusi rikos tulee ilmi vasta sen jälkeen, kun ehdonalaistaminen on tapahtunut, se käsitellään tavanomaisessa rikosoikeudenkäynnissä, koska tietoa siitä ei ole voitu ottaa huomioon vapauttamisharkinnassa.

Pykälän 4 momentissa olisi viittaussäännös, jonka mukaan asian käsittelystä Helsingin hovioikeudessa säädettäisiin pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa.

11 §. *Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa.* Koko rangaistusajan suorittamista vankilassa koskevalla säännöksellä on tarkoitus korvata nykyinen pakkolaitos. Merkittävin muutos olisi se, että päätöksenteko siirtyisi vankilaoikeudelta yleiselle tuomioistuimelle. Tämän ratkaisun perustelut on esitetty edellä yleisperusteluissa kohdassa 3.9.

Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuin voisi syyttäjän vaatimuksesta päättää, että rikoksentehtäjä vapautuu vankilasta vasta hänen suoritettuaan tuomitun rangaistusajan kokonaan.

Ensimmäisenä edellytyksenä päätökselle olisi se, että rikoksentehtäjä tuomitaan määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen 1 momentin 1 kohdassa mainitusta rikoksesta.

Luettelo niistä rikoksista, joista tuomittava rangaistus voisi tulla kokonaan vankilassa suoritettavaksi, olisi laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla tyhjentävä. Luetellut rikokset ovat murha, tappo, surma, törkeä pahoinpitely, törkeä raiskaus, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä ryöstö, törkeä tuhotyö, törkeä sodankäyntirikos, törkeä ihmisoikeuksien loukkaaminen poikkeuksellisissa oloissa, joukkotuhonta, ihmisryöstö, panttivangin ottaminen, törkeä terveyden vaarantaminen, ydinräjähdetrikos, kaappaus ja terroristisessa tarkoituksessa tehty rikos. Säännös koskisi myös yritystä tai osallisuutta kyseisiin tekoihin.

Murhasta ja joukkotuhonnasta tuomittaviin säännöistä voitaisiin soveltaa vain silloin, kun

rangaistukseksi ei tuomita elinkautista vankeusrangaistusta. Muuhun kuin elinkautiseen rangaistukseen on mahdollista päätyä lähinnä silloin, kun teko on jäänyt yritykseksi tai tekijä on ollut täyttä ymmärrystä vailla.

Pykälän 1 momentin 1 kohdassa koko rangaistuksen suorittamisen edellytyksenä olevien rikosten luettelo on laajempi kuin vallitseva pakkolaitoskäytäntö. Pakkolaitokseen eristetyt ovat pääsääntöisesti syyllistyneet henkirikoksiin ja muita rikoksia esiintyy vain satunnaisesti. Tarkoituksena ei ole olennaisesti muuttaa vallitsevaa käytäntöä.

Lueteltujen rikosten lisäksi koko rangaistuksen suorittamisen edellytyksenä olisi, että rikoksentehtäjä tuomitaan vähintään kolmen vuoden rangaistukseen. Tämä vastaa nykyistä käytäntöä, koska erityisesti henkirikoksissa rangaistusaika on yleensä huomattavasti pitempi ja alle kolmen vuoden rangaistukset ovat pakkolaitokseen eristetyillä poikkeuksellisia.

Ehdotetun 1 momentin 2 kohdan mukaan koko rangaistusajan suorittamisen toisena edellytyksenä olisi, että rikoksentehtäjä on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistynyt 1 kohdassa mainittuun rikokseen tai 1 kohdassa mainittu rikos on tehty kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta koko rangaistusaikaa vankilassa tai elinkautista vankeutta.

Silloin kun koko rangaistusta suorittava vapautuisi 12 §:n 1 momentin mukaisesti suorittettuaan rangaistuksesta 5/6, kolmen vuoden määräaika sovellettaisiin samalla tavoin kuin koko rangaistusajan laitoksessa suorittavaan.

Pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaan edellytyksenä koko rangaistuksen suorittamiselle vankilassa olisi lisäksi, että rikoksentehtäjää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Tämä merkitsi sitä, että edellytykseksi koko rangaistuksen suorittamiselle säädettäisiin mielentilatutkimus ja tähän liittyvä vaarallisuusarvio. Edellytys johtuisi ennen muuta siitä, että yleiseltä tuomioistuimelta puuttuu sellainen psykiatrinen asiantuntemus, jota vankilaoikeudessa edustaa psykiatrian asian-

tuntijajäsen. Lisäksi mielentilatutkimus olisi tarpeellinen siksi, että pakkolaitokseen määrättyillä esiintyy poikkeuksellisen runsaasti vakavia mielenterveyden häiriöitä. Vuosina 1980-2000 pakkolaitokseen eristetyistä 13 prosentilla (7/53) rangaistuksen täytäntöönpano keskeytettiin ja heidät sijoitettiin mielisairaalaan hoitoon.

Ehdotettu 11 § edellyttäisi aina, että rikoksentehtäjä tuomitaan tuomittavana olevasta rikoksesta määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden vankeuteen. Kun useasta rikoksesta määrätään määräaikainen yhteinen rangaistus, on lakiehdotuksen 11 §:n 2 momentin mukaan koko rangaistusajan suorittamista koskevan päätöksen edellytyksenä, että ainakin yksi rikoksista on 1 momentissa mainittu rikos.

12 §. *Uusi käsittely tuomioistuimessa.* Koko rangaistusajan suorittamiseen johtavat rangaistukset ovat pitkiä. Lakiehdotuksen 11 §:n soveltaminen edellyttää, että tuomitun vankeusrangaistuksen tulee olla vähintään kolmen vuoden pituinen. Koko rangaistusajan suorittamiseen johtaneet perusteet voivat siten rangaistusajan kuluessa muuttua. Tästä syystä lakiehdotuksen 12 §:ssä säädettäisiin mahdollisuudesta päästää koko rangaistusaikaa vankilassa suorittamaan määrätty ehdonalaan vapautteen hänen suorittettuaan rangaistuksesta viisi kuudesosaa, jos häntä ei enää ole pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Kuten ehdotetussa 5 §:n 2 momentissa, tässäkin pykälässä käytetään sanamuotoa ”päästetään” ehdonalaan vapautteen. Toisin kuin 5 §:n 2 momentissa, tähän ei liity rajausta ”ellei 9 §:stä muuta johdu”. Syynä on se, että 9 §:n 2 momentissa tarkoitettu, vastoin vangin suostumusta vaarallisuusperusteella tapahtuva ehdonalaan vapauttaminen lykääminen ei 12 §:n 1 momentin mukaisessa tilanteessa olisi mahdollinen, koska tuomioistuin nimenomaisesti toteaa, että vankia ei enää ole pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle tai terveydelle. Sen sijaan tässäkin tapauksessa vangin ehdonalaista vapauttamista voitaisiin vangin suostumuksella lykätä 9 §:n säännösten mukaisesti.

Vaarallisuusarvion harkinta-ajankohdan suhteen ehdotus merkitsee muutosta aikaisempaan tilanteeseen. Ennen vuotta 1971 ky-

symys eristämisestä tuli yleensä harkittavaksi rangaistusajan loppupuolella. Hallituksen esityksessä (HE 176/1970 vp) korostettiin lopullisen ratkaisun viipymisen haittoja. Tällöin päädyttiin järjestelmään, josta säädetään vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetun lain 7 §:ssä (303/1971). Vaarallisuusarvio tehdään rangaistuksen alkuvaiheessa.

Perusteluna pykälän 1 momentin ehdotukselle on vaarallisuusarvioinnin nykyisen käytännön ongelmallisuus. Vaarallisuusarvio tehdään rangaistuksen alkuvaiheessa, jolloin vapauttamisajankohtaan on yleensä vuosia aikaa. Tällöin ei voida arvioida rangaistusajana mahdollisesti tapahtuvia muutoksia ja niiden vaikutuksia. Sen sijaan ehdotetussa järjestelmässä tuomittu määrättäisiin 11 §:ssä tarkoitettun käsittelyn yhteydessä suorittamaan koko rangaistus vankilassa, mutta sen jälkeen olisi mahdollista, että suotuisan henkilökohtaisen kehityksen ansiosta ehdonalaan vapauttaminen voisi tapahtua 12 §:n mukaisesti.

Säännös vastaisi ehdotetun vankeuslain 1 luvun 2 §:n ajattelutapaa, jonka mukaan vankia pyritään eri tavoin kannustamaan rikoksettomaan elämäntapaan. Lisäksi järjestelmä noudattaisi Euroopan ihmisoikeussopimuksen periaatteita, joita on käsitelty yleisperustelujen jaksossa 3.10. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan rangaistuksen perusteena oleva, vaarallisuuden kaltainen mahdollisesti muuttuva seikka tulee määrääjain tutkia ja järjestelmän tulisi voida ottaa huomioon myös siinä tapahtuvat myönteiset muutokset. Tässä yhteydessä voidaan vielä todeta, että Ruotsin eristämisyjärjestelmän uudistamista koskevassa komiteanmietinnössä on myös ehdotettu mahdollisuutta vapautua ehdonalaisesti (SOU 2002:3).

Pykälän 1 momentin mukaan ehdonalaan vapauttaminen voisi tapahtua aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt viisi vuotta. Tämä tarkoittaisi, että esimerkiksi 11 §:n mukaan neljäksi vuodeksi tuomittu suorittaisi koko neljän vuoden rangaistuksen vankilassa ilman mahdollisuutta uuteen käsittelyyn. Uuden käsittelyn mahdollisuus olisi vasta silloin, kun rangaistus olisi pitempi kuin viisi vuotta.

Syynä tähän olisi toisaalta se, että olennai-

sia käyttäytymismuutoksia ei voida olettaa tapahtuvan kovin lyhyessä ajassa. Lisäksi merkitystä on tuomioistuimenmenettelyyn liittyvillä seikoilla. Koko rangaistuksen suorittamista koskevassa asiassa haetaan yleensä muutosta. Jos viiden vuoden alarajaa ei olisi, saatettaisiin joutua tilanteisiin, joissa koko rangaistusta koskeva tuomio ei olisi vielä lainvoimainen silloin, kun uusi käsittely voitaisiin panna vireille.

Pykälän 2 momentissa ehdotetaan, että ennen ehdonalaista vapauttamista vanki voidaan määrätä valvottuun koevapauteen. Säännös vastaisi elinkautisvankeja koskevaa 10 §:n 3 momenttia.

Pykälän 3 momentissa olisi säännös koko rangaistusta vankilassa suorittavan pakollisesta sijoittamisesta valvottuun koevapauteen laitostajan lopussa. Jollei koko rangaistusajaa suorittamaan määrättyä päästetä ehdonalaan vapauteen, hänet sijoitetaan valvottuun koevapauteen kolme kuukautta ennen vapauttamista. Tässäkin tapauksessa koevapaus voidaan 8 §:n 3 momentissa tarkoitettulla tavalla peruuttaa tai antaa varoitus. Rangaistusajan päättymistä ei kuitenkaan voida lykätä siitä ajankohdasta, jolloin koko rangaistus vankilassa on suoritettu. Sen sijaan koevapausaikana tehdystä rikoksesta seuraava uusi rangaistus saattaa käytännössä jatkaa vankila-aikaa.

Pakollisen valvotun koevapauden perusteluna ovat yhteiskuntaan sijoittumisen edistäminen ja valvonnalliset syyt. Koko rangaistusta suorittavien rangaistukset ovat yleensä kaikkein pisimpiä määräaikaista rangaistuksia. Pitkään vankilassa olleiden yhteiskuntaan uudelleen sijoittuminen on poikkeuksellisen vaikeaa, koska eristäminen heikentää vankin valmiuksia toimia laitoksen ulkopuolella sekä hänen sosiaalisia siteitään ja tukiverkostojaan. Tämän vuoksi koko rangaistusta suorittavien yhteiskuntaan sijoittuminen vaatii erityistä huomiota.

Toisaalta etenkin niitä koko rangaistusta vankilassa suorittavia, joita ei vapauteta ehdonalaisesti 12 §:n mukaisessa uudessa käsittelyssä, voidaan pitää turvallisuusriskinä. Tästä syystä vapauttamisvaiheen tulee myös valvonnallisista syistä olla tarkasti suunniteltu ja kontrolloitu.

Ehdotuksen tarkoituksena olisi taata riittä-

vän pitkä ja valvottu siirtymä koko rangaistuksen vankilassa suorittamisesta vapauteen.

Pykälän 4 momentissa olisi viittaussäännös, jonka mukaan asian käsittelystä Helsingin hovioikeudessa säädettäisiin pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa.

13 §. *Ehdonalaisen vapauden koeaika.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että kun tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen, alkaa koeaika, joka on vapauttamishetkellä jäljellä olevan jäännösrangaistuksen pituinen. Koeajan pituus on kuitenkin enintään kolme vuotta.

Pykälän 1 momentissa ehdotettu enimmäisaika vastaa voimassa olevaa RTL 2 luvun 17 §:n 2 momenttia. Sen mukaan ehdonalaisesti vapautetun koeaika on vapauttamishetkellä jäljellä olevan osan eli jäännösrangaistuksen pituinen, kuitenkin enintään kolme vuotta.

Voimassa olevassa laissa ei ole säädetty elinkautisesta vankeudesta armahdettujen koeajasta. Armahduspäätöksissä on kuitenkin yleensä määrätty kolmen vuoden koeaika. Ehdotetussa 2 momentissa vallitseva käytäntö esitetään kirjattavaksi lakiin. Sen mukaan elinkautisesta vankeudesta ehdonalaiseen vapauteen päästetyn koeaika olisi kolme vuotta. Vastaavasti myös jäännösrangaistus olisi kolme vuotta.

Pakkolaitosvangeilla koeaika on vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetun lain 16 §:n 1 momentin (303/1971) mukaan yleensä kaksi vuotta, jota voidaan pidentää tai lyhentää vuodella.

Vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetun lain 16 §:ssä on nykyisin erityissäännös, jonka mukaan koeaikana tehtyyn, vankeusrangaistukseen johtavaan rikokseen kohdistuu korotettu rangaistusuhka. Järjestely on monimutkainen ja vähän käytetty. Siksi ehdotetaan, että jos koko rangaistuksen vankilassa suorittanut tekee 14 §:n 1 momentissa tarkoitetun rikoksen kolmen vuoden aikana siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta koko rangaistusajaa vankilassa, tämä on rangaistuksen koventamisperuste. Toisin kuin vapauduttaessa ehdonalaisesti elinkautisesta vankeudesta, jäännösrangaistusta ei tässä tapauksessa ole, koska koko rangaistusaja on suoritettu vankilassa.

Koventamisperusteista säädetään 6 luvun 5 §:ssä. Koska kysymys olisi koko rangaistusta vankilassa suorittavaan liittyvästä harvinaisesta erityistapauksesta, olisi mielekästä, että koventamisperusteesta säädettäisiin samassa yhteydessä kuin muutoin koko rangaistuksen suorittamisesta vankilassa.

Sen sijaan 12 §:n 1 momentissa tarkoitettua uudessa käsittelyssä ehdonalaisesti vapautetuilla jäännösrangaistus ja koeaika määräytyisivät yleisten säännösten mukaisesti.

14 §. *Jäännösrangaistuksen määrääminen täytäntöön pantavaksi.* Jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevat säännökset ehdotetaan uudistettavaksi niin, että jäännösrangaistusta täytäntöön pantaessa noudatettaisiin periaatteessa samoja säännöksiä kuin ehdollista vankeutta täytäntöön pantaessa.

Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuimien voisi määrätä jäännösrangaistuksen pantavaksi täytäntöön, jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä.

Täytäntöön pantavasta jäännösrangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomitavasta rangaistuksesta määrätään yhteinen vankeusrangaistus muista rikoksista samalla kertaa tuomittavien vankeusrangaistusten kanssa noudattamalla, mitä rikoslain 7 luvussa säädetään.

Nykyisestä yhden kuukauden säännöstä poiketen täytäntöön pantava jäännösrangaistus olisi suhteessa edeltäneestä rangaistuksesta suorittamatta olevaan osaan.

Pykälän 2 momentin mukaan jäännösrangaistus voitaisiin jättää määräämättä täytäntöön pantavaksi erityisesti silloin, jos: 1) suuri osa koeajasta on suoritettu ennen kuin 1 momentissa tarkoitettu rikos on tapahtunut, 2) jäännösrangaistus on lyhyt, 3) koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittava rangaistus on lyhyt tai 4) tekijälle koeajalla tehdystä rikoksesta johtuvan tai tuomiosta aiheutuvan muun seurauksen vuoksi yhteinen rangaistus johtaisi kohtuuttomaan lopputulokseen.

Määrättäessä jäännösrangaistusta täytäntöön pantavaksi on vaarana sanktiokumulatio. Tämä tarkoittaa sitä, että sama peruste – rikoksen uusiminen – voi koventaa rangaistusta samanaikaisesti monella eri tavoin. Tä-

mä ei vastaa rikosoikeusjärjestelmän peruseriaatteita.

Tästä syystä pykälän 2 momentin 4 kohdassa olisi erityissäännös asiasta. Esimerkkeinä tilanteista, joissa sanktiokumulaation vaara on olemassa, ovat muun muassa:

1) kun tekijän aikaisempi rikollisuus on 6 luvun 9 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla vaikuttanut siihen, että koeajalla tehdystä rikoksesta tuomitaan ehdoton eikä ehdollinen vankeusrangaistus;

2) kun tekijän aikaisempi rikollisuus vaikuttaa koventamisperusteena 6 luvun 5 §:n 5 momentissa tarkoitettulla tavalla;

3) kun tekijän aikaisempi rikollisuus on vaikuttanut rangaistuksen mittaamiseen ilman, että 6 luvun 5 §:n 5 momenttia on sovellettu;

4) kun tekijän aikaisempi rikollisuus on syynä 11 §:ssä tarkoitettun koko rangaistuksen suorittamiseen vankilassa;

5) kun koeaika on pitkä, ja tekijä sen kuluessa lähenee tilannetta, jossa uudesta vankeustuomiosta suoritettava määräosa olisi 1/2. Näin esimerkiksi ennen kolmen vuoden koeajan päättymistä tehty rikos voisi johtaa sekä jäännösrangaistuksen jonkinasteiseen täytäntöönpanoon että 2/3 määröosan soveltamiseen ja toisaalta kolmen vuoden koeajan jälkeen tehty teko 1/2 määröosaan.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että jäännösrangaistuksesta voitaisiin panna täytäntöön vain osa. Tämä vastaisi ehdollista vankeutta koskevaa rikoslain 2 b luvun 5 §:n 2 momentin säännöstä (520/2001).

Jäännösrangaistuksesta voitaisiin panna täytäntöön vain osa esimerkiksi silloin, kun jäännösrangaistusta ei voida 2 momentin perusteella jättää täysin määräämättä täytäntöön pantavaksi, mutta tällainen tilanne on lähellä.

Jos tuomioistuimien määrää osan jäännösrangaistusta täytäntöön pantavaksi, ehdonalaisten vapaus jatkuisi entisiin koeajoihin.

Pykälän 4 momentin mukaan silloin, kun tuomioistuimien määrää jäännösrangaistuksen täytäntöön pantavaksi, sen olisi ilmoitettava täytäntöön pantavan jäännösrangaistuksen tai sen osan tarkka ajallinen pituus.

Jäännösrangaistuksen täytäntöönpanosta silloin, kun ehdonalaisten vapauden valvontavollisuuksia rikotaan, säädettäisiin ehdonalaisten vapauden valvonnasta annetun

lain 11 §:ssä.

6 luku. Rangaistuksen määräämisestä

15 §. *Vangin tai tutkintavangin kurinpito -rangaistuksen vähentäminen.* Vastaavalla tavalla kuin 2 luvun 13 §:ssä, ehdo tetaan 6 luvun 15 §:ään lisättäväksi sana tutkintavanki.

Voimaantulo- ja siirtymäsäännös. Perustuslain 8 § sisältää taannehtivan rikoslain kiellon. Vastaavasti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kappale kieltää tuomitsemasta rikoksesta tekoheikellä sovellettavissa ollutta lakia ankarampaa rangaistusta. Edelleen kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 15 artiklan 1 kappale sisältää nimenomaisen maininnan lievemmän lain periaatteesta.

Ennen lain voimaantuloa täytäntöön pantavaksi määrätty jäännösrangaistus, joka tulee täytäntöön pantavaksi lain voimaantulon jälkeen, olisi RTL:n mukaisesti jäännösrangaistuksen pituinen, kuitenkin enintään yksi kuukausi. Pakkolaitosvanki suorittaisi koko jäännösrangaistuksen. Jäännösrangaistuksen pituudesta olisi tarpeen säätää siirtymäsäännöksessä, koska tuomioistuimien ei RTL:n mukaan määrää suoritettavan jäännösrangaistuksen tarkkaa pituutta, vaikka se käytännössä on ollut enintään yksi kuukausi tai pakkolaitosvangeilla jäännösrangaistuksen pituinen.

Yhteenlaskettua vankeusrangaistusta koskevat säännökset lieventävät nykykäytäntöä, koska jokainen rangaistus suoritetaan omalla määröosallaan sen sijaan, että koko rangaistukseen sovellettaisiin ankarinta määröosaa. Koska olisi taannehtivasti vaikea selvittää, keitä vankeja uusi säännös koskisi, hallinnolliset syyt puoltavat sitä, että säännöksiä sovellettaisiin täytäntöön pantavaksi tuleviin uusiin rangaistuksiin. Lievempää säännöstä sovellettaisiin vain sellaisiin tilanteisiin, joissa uusi yhteenlaskettava rangaistus on tullut täytäntöön pantavaksi lain voimaan tulon jälkeen.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on lausunnossaan (PeVL 27/2001 vp) todennut, että lievemmän lain periaate koskee rikoksesta tuomittavaa rangaistusta, mutta ei menettelylliseksi luonnehdittavia seikkoja. Yhteenlaskettua rangaistusta koskevat säännökset kuuluvat menettelyllisiin seikkoihin.

Vankiin, joka lain voimaan tullessa on tuomittu kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta tai vankiin, joka rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana ei ole suorittanut vankeusrangaistusta, sovellettaisiin uuden lain säännöksiä. Tämä koski yksittäisiä ja yhteisiä, ei yhteenlaskettavia rangaistuksia.

Kyseinen säännös lieventäisi niiden nuorten rikoksentehtäjäiden kohtelua, jotka ovat uusijoita ja suorittavat alle kuuden kuukauden tai yli neljän vuoden vankeusrangaistusta. Heillä ehdonalaisen vapauttamisen määräosa laskisi kahdesta kolmasosasta puoleen. Koska tähän ryhmään kuuluvia vankeja on vähän eikä heidän selvittämiseensä liittyisi yhteenlasketun rangaistuksen kaltaisia ongelmia, heihin voitaisiin soveltaa uusia lievempiä säännöksiä.

Ehdonalaisen vapauttamisen uudet säännökset ankaroittaisivat niiden nuorisovankilaan määrättyjen vankien kohtelua, jotka nykyisin vapautuvat 1/3 määräosalla. Heitä on vankiloissa varsin runsaasti. Taannehtivan rikoslain kiellosta kuitenkin seuraa, että näiden vankien pitäisi edelleen vapautua vanhojen säännösten mukaan. Tämä olisi myös hallinnollisesti mielekästä, koska rangaistusaikoja ei tarvitsisi laskea uudelleen.

Elinkautisvankeihin sovellettaisiin lain voimaan tullessa uusia säännöksiä. Toisaalta mahdollisuus tasavallan presidentin armahdukseen edelleen jää.

Vankiin, joka lain voimaan tullessa olisi eristettynä pakkolaitokseen, sovellettaisiin koko rangaistuksen suorittamista vankilassa koskevia säännöksiä. Myös pakkolaitosvanki voisi vapautua 5/6 määräosalla.

Koska kysymystä jäännösrangaistuksesta ei ole mahdollista saattaa uuden lain mukaiseen tuomioistuinkäsittelyyn, jäännösrangaistus määräytyisi vanhan lain mukaisesti. Näin olleen 5/6 määräosa laskettaisiin täytäntöönpan-tavan rangaistuksen ja jäännösrangaistuksen summasta.

Jos lain voimaan tullessa pakkolaitosasian käsittely olisi kesken niin, että asia on vankilaoikeuden ratkaistavana, sen käsittely jatkuisi ehdotetun lain mukaisesti, jos vankilaoikeus ei olisi tehnyt päätöstä lain tullessa voimaan. Asia käsiteltäisiin siinä tuomioistuimessa, jonka tuomio on saanut lainvoiman vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetun lain 7 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Tällöin käsiteltäisiin vain kysymys vaarallisuudesta uuden lain edellyttämällä tavalla. Vankilaoikeuden käsiteltävänä oleva nuorisovangin asia siirtyisi vastaavasti uuden lain piiriin.

Ennen lain voimaantuloa voitaisiin ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

1.2. Laki pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä

1 §. *Hakemus.* Pykälässä säädettäisiin asian vireilletulosta ja sitä koskevan hakemuksen sisällöstä. Elinkautiseen vankeuteen tuomitun tai koko rangaistuksen vankilassa suorittamaan määrätyn ehdonalaista vapauttamista koskeva asia käsiteltäisiin Helsingin hovioikeudessa, jossa se tulisi vireille vangin hakemuksella.

Hakemuksen keskeisenä sisältönä olisi pyyntö ehdonalaisesta vapauttamisesta. Lain 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua asiassa tarpeellista selvitystä ei hakemuksessa edellytetä. Koska 1 §:n 2 momentin mukaan Rikosseuraamusvirasto antaisi hakemuksesta lausunnon, vanki voi yleensä antaa tarpeellisen selvityksen vasta sen jälkeen, kun hän on saanut tiedoksi Rikosseuraamusviraston lausunnon ja siihen liitetyn selvityksen.

Ehdotuksen mukaan pitkäaikaisvankien vapauttamista koskevassa asiassa asianosaisia olisivat vanki ja Rikosseuraamusvirasto. Virallinen syyttäjä ja asianomistaja eivät olisi asianosaisia eivätkä siten voisi osallistua menettelyyn.

Pykälän 2 momentin mukaan Rikosseuraamusviraston olisi hakemuksen johdosta annettava lausunto hovioikeudelle. Lausunnossaan Rikosseuraamusviraston olisi otettava kantaa siihen, täytyvätkö laissa säädetyt vapauttamisen edellytykset. Rikosseuraamusviraston olisi lausuttava, puoltaako vai vastustaako se rikoslain 2 c luvun 10 tai

12 §:ssä tarkoitettua vapauttamista. Rikosseuraamusviraston lausuntoon olisi liitettävä asian ratkaisemiseksi tarpeellinen vankia koskeva selvitys, johon kuuluisivat selvitys vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitettun rangaistusajan suunnitelman toteutumisesta ja noudattamisesta, vankilan johtajan lausunto ja muut selvitykset vastaavalla tavalla kuin nykyisin elinkautisvankien armahdusasioissa. Lisäksi Rikosseuraamusviraston olisi otettava kantaa siihen, tulisiko vanki määrätä edellä mainituissa rikoslain 2 c luvun pykälissä tarkoitettuun valvottuun koevapauteen.

Rikosseuraamusviraston lausuntoon liitteen sovellettaisiin viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia (621/1999). Lausunto ja liitteet ovat lain 24 §:n 1 momentin 28 kohdan mukaisesti salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja.

Jotta pitkäaikaisvangit olisivat yhdenvertaisessa asemassa ehdonalaisessa vapauttamisessa, vangin terveydentila, aloitteellisuus ja muut henkilökohtaiset seikat ja ominaisuudet eivät saisi olla vapauttamiskäsittelyn käynnistämisen esteenä. Siksi ehdotetun 3 momentin mukaan myös Rikosseuraamusvirasto voisi tehdä hakemuksen ehdonalaisesta vapauttamisesta. Tällainen olisi mahdollista esimerkiksi vankeuslain 10 luvun 3 §:ssä tarkoitettussa tilanteessa, jossa vanki on vapautettu vankilasta laitoksen ulkopuolella tapahtuvaa hoitoa varten. Koska rangaistusajan katsotaan kuluvan vankilan ulkopuolisen hoidon aikana, määräaikaiseen rangaistukseen tuomitun vangin rangaistus päättyy tavanomaiseen aikaan. Sen sijaan elinkautisvangin rangaistus ei pääty ilman vangin hakemusta. Vangin vakava sairaus, vamma tai erikoishoitoa vaativa tila saattaa kuitenkin muodostaa esteen sille, että vanki ei omin toimenpitein kykene hoitamaan vapauttamista. Sama tilanne saattaa toteutua vankilassa silloin, kun vanki on hoidettava vankeinhoitolaitoksen terveydenhuollon yksiköissä. Myös vangin korkea ikä voi olla tekijä, jonka vuoksi vapauttamisasian hoitaminen on vankille vaikeaa.

Viranomaisaloitteisen menettelyn tarkoituksena olisi osaltaan vähentää armahdusmenettelyn käyttöä. Armahdusmenettely ei edellytä vangin omaa hakemusta, vaan sen voi käynnistää muukin taho. Jotta pitkäaikais-

vankien vapauttamismenettelystä muodostuisi mahdollisimman yhdenmukaista, myös tässä tapauksessa tulisi olla mahdollista, että menettely käynnistyy viranomaisaloitteisesti.

Pykälän 3 momentissa tarkoitettu hakemus vastaisi käytännössä sisällöltään ja liitteiltään 2 momentissa tarkoitettua Rikosseuraamusviraston lausuntoa.

Ehdotetun pykälän 4 momentin mukaan Rikosseuraamusviraston olisi annettava 2 momentissa tarkoitettu lausunto ja 3 momentissa tarkoitettu hakemus liitteineen vangille tiedoksi. Rikosseuraamusviraston tulisi toimittaa tämä tiedoksianto viipymättä sen jälkeen, kun lausunto tai hakemus on toimitettu hovioikeuteen. Säännöksen tarkoituksena on nopeuttaa vangin tiedoksisaantia lausunnon tai hakemuksen keskeisestä sisällöstä.

2 §. *Asian valmistelun aloittaminen.* Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi 1 §:ssä tarkoitettua hakemuksen määräajoista. Pykälän 1 momentti mukaan asian valmistelu hovioikeudessa alkaisi, kun hakemus saapuisi hovioikeuteen, kuitenkin aikaisintaan kaksi vuotta ennen mahdollista vapauttamisajankohtaa.

Aikaisimmasta mahdollisesta vapauttamisajankohdasta säädetään elinkautiseen vankeuteen tuomitun osalta ehdotetussa rikoslain 2 c luvun 10 §:ssä. Mainitun pykälän mukaan elinkautiseen vankeuteen tuomittu voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan hänen suoritettuaan rangaistuksesta kaksitoista vuotta. Kahtakymmentä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen tuomittu voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan hänen suoritettuaan rangaistuksesta kymmenen vuotta.

Koko rangaistuksen suorittamaan määrätyn vangin aikaisimmasta mahdollisesta vapauttamisajankohdasta säädetään puolestaan ehdotetussa rikoslain 2 c luvun 12 §:ssä. Sanottu pykälän 1 momentin mukaan koko rangaistusajaa suorittamaan määrätty päästetään ehdonalaiseen vapauteen hänen suoritettuaan rangaistuksesta viisi kuudesosaa, jos häntä ei enää ole pidettävä erittäin vaarallisenä toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Ehdonalainen vapauttaminen voisi kuitenkin tapahtua aikaisintaan, kun vankilassaoloaika on kertynyt viisi vuotta.

Koska 11 §:n säännöksen mukaan ennen

lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen edellyttämiin toimiin, hakemus voitaisiin tehdä ennen lain voimaantuloa. Helsingin hovioikeus ja Rikosseuraamusvirasto voisivat vastaavasti suorittaa ehdonalaisen vapauttamisen käsittelyä valmistelevia toimia.

Erityisesti lain voimaantulovaiheessa ja silloin, kun vanki ei tee hakemusta määräajan puitteissa vaan myöhemmin, voidaan joutua tilanteisiin, joissa Rikosseuraamusviraston lausunnon ja tuomioistuinkäsittelyn vaatiman ajan vuoksi vapauttaminen ei olisi mahdollista aikaisimpana laissa säädettyä ajankohtana. Tällöin tuomioistuin harkintansa mukaan voisi määrätä vapauttamisajankohdan esimerkiksi puoli vuotta aikaisinta laissa säädettyä ajankohtaa myöhemmäksi. Näissä tilanteissa korostuisi myös 3 §:n 4 momentin mukainen käsittelyn kiireellisyysvaatimus.

Jos vankia ei päästetä ehdonalaiseen vapautteen, 2 momentin mukaan asia voitaisiin saattaa hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi kahden vuoden väliajoin. Ehdotuksen mukaan uusi hakemus voitaisiin tehdä niin, että sen valmistelu voitaisiin aloittaa kahden vuoden kuluttua edellisen valmistelun aloittamisesta.

Pykälän 1 ja 2 momentin mukaisen kahden vuoden määräajan tarkoituksena on antaa eri osapuolille riittävästi aikaa asian käsittelyyn ja mahdollisen vapauttamisen valmisteluun.

Jos hakemus toimitetaan hovioikeudelle hieman ennen kahden vuoden määräaikaa, se voidaan ottaa valmisteltavaksi määräajan alkaessa. Kuitenkin tapauksessa, jossa esimerkiksi elinkautisvanki jättää hakemuksen rangaistuksen alkuvaiheessa, valmistelulle ei sen perusteella ole edellytyksiä. Hakemuksen valmistelun kannalta on keskeistä, että rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettujen seikkojen tarkastelulle voidaan saada riittävä pohja.

3 §. *Asian käsittely Helsingin hovioikeudessa.* Pykälässä säädetäisiin asian käsittelystä hovioikeudessa. Pykälän 1 momentin mukaan vangilla olisi mahdollisuus esittää asiassa tarpeellista selvitystä. Vanki voisi esittää näkökohtansa joko kirjallisesti tai asiassa mahdollisesti järjestettävässä suullisessa käsittelyssä. Hovioikeuden olisi kuultava vankia rikosseuraamusviraston lausunnon tai hakemuksen vuoksi, jolloin vanki voisi esit-

tää näkökohtansa.

Pykälän 2 momentin mukaan hovioikeudella olisi oikeus myös oma-aloitteisesti hankkia asiassa selvitystä. Hovioikeus päättää asiantuntijalausunnan hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta taikka kirjallisen todisteen tai muun asiakirjan esittämisestä. Hovioikeuden on varattava vangille ja Rikosseuraamusvirastolle tilaisuus tulla kuulluksi tämän selvityksen johdosta. Kuuleminen voisi tältäkin osin tapahtua kirjallisesti tai asiassa järjestettävässä suullisessa käsittelyssä.

Lisäksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n 4 momentissa säädetäisiin, että koko rangaistuksen suorittamaan määrätyn vapauttamista koskevan asian käsittelyyn hovioikeuden on aina pyydettävä lausunto siitä, onko koko rangaistusaikaa suorittavaa enää pidettävä erittäin vaarallisenä toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Tämä ei edellyttäisi uutta mielentilatutkimusta, ainoastaan vaarallisuusarviota.

Pykälän 3 momentin mukaan asiassa olisi järjestettävä suullinen käsittely, jos vanki sitä vaatii, ja muutoinkin, ellei se ole selvästi tarpeetonta. Vangin vaatimuksesta suullinen käsittely olisi aina järjestettävä. Koska kysymys on vangin kannalta merkittävästä asiasta, jonka hovioikeus ratkaisee ensimmäisenä oikeusasteena, vangin oikeusturva edellyttää, että hänellä on niin halutessaan oikeus saada asia suullisesti käsiteltyksi. Suullinen käsittely olisi pääsääntöisesti toimitettava niissäkin tapauksissa, joissa vanki ei ole sitä vaatinut. Tällöin suullinen käsittely saataisiin jättää toimittamatta vain, jos sen toimittaminen olisi selvästi tarpeetonta. Pelkästään kirjallinen menettely tulisi kysymykseen lähinnä tilanteissa, jossa Rikosseuraamusviraston hakemus ja kirjallinen selvitys puoltaa vapauttamista ja hovioikeus asettuu tälle kannalle eikä vanki vaadi suullista käsittelyä.

Asiassa järjestettävä suullinen käsittely ei ole luonteeltaan pääkäsittely eikä siihen sovelleta oikeudenkäymiskaaren 26 luvun säännöksiä pääkäsittelyn toimittamisesta hovioikeudessa. Suullisen käsittelyn tarkoituksena on täydentää asiassa esitettyä kirjallista oikeudenkäyntiaineistoa, joten istunnossa ei noudateta rikosasian pääkäsittelylle ominaisia säännöksiä laillisesta oikeudenkäyntiaineistosta. Sen sijaan suullinen käsittely on

tarkoitettu asianosaisten, todistajien ja muiden henkilöiden henkilökohtaista ja suullista kuulemistä varten ja siksi esimerkiksi kirjelmien lukeminen ei tule kyseeseen.

Suulliseen käsittelyyn olisi kutsuttava vanki ja Rikosseuraamusviraston edustaja. Mikäli hovioikeus ei pidä vangin henkilökohtaista kuulemistä tarpeellisena, vanki voidaan ehdotuksen mukaan kutsua käsittelyyn uhalla, että asia voidaan hänen poissaolostaan huolimatta ratkaista. Koska Rikosseuraamusvirasto edustaisi asiassa julkista valtaa, viraston edustajan olisi oltava käsittelyssä läsnä.

Suullisessa käsittelyssä voitaisiin kuulla vankia, Rikosseuraamusviraston edustajaa, todistajaa tai muuta henkilöä ja ottaa vastaan muuta selvitystä. Ehdotuksen 10 §:n viittaussäännöksen nojalla todistelun osalta noudatettaisiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä.

Suullisen käsittelyn tarkoituksena on täydentää asiassa esitettyä kirjallista oikeudenkäyntiaineistoa, joka viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 27 ja 28 kohdan mukaisesti on yleensä salaista. Suullista käsittelyä koskisivat oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain (945/1984) säännökset muun muassa harkinnanvaraisesta suljetusta käsittelystä ja oikeudenkäyntiaineiston julkisuudesta.

Pykälän 4 momentin nojalla asia olisi käsiteltävä kiireellisenä. Kiireellisyysvaatimus johtuu ennen muuta siitä, että vanki voidaan rikoslain 2 c luvun 10 §:n 3 momentin tai 12 §:n 2 momentin nojalla määrätä mainitun luvun 8 §:ssä tarkoitettuun valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. Jotta koevapauteen sijoittaminen voitaisiin toteuttaa hallitusti, asia tulee saada käsiteltyä selvästi aikaisemmin kuin kuusi kuukautta ennen tätä vapauttamisajankohtaa.

4 §. *Oikeudenkäyntiaineisto.* Pykälässä säädettäisiin asian ratkaisemisessa huomioon otettavasta oikeudenkäyntiaineistosta. Mikäli asiassa ei järjestettäisi suullista käsittelyä, asia ratkaistaisiin asianosaisten esittämän tai hovioikeuden hankkiman kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Jos asiassa järjestettäisiin suullinen käsittely, asiaa ratkaistaessa otettaisiin huomioon sekä kirjallinen että suullisessa käsittelyssä esitetty oi-

keudenkäyntiaineisto. Asiassa järjestettävä suullinen käsittely ei siis olisi luonteeltaan pääkäsittely eikä asiaa ratkaistaessa huomioon otettava oikeudenkäyntiaineisto rajoittuisi pelkästään suullisessa käsittelyssä esitettyyn aineistoon. Tämän vuoksi asia myös ratkaistaisiin esittelystä silloinkin, kun siinä järjestetään suullinen käsittely.

Hovioikeuden tulisi asiaa valmistellessaan pyrkiä siihen, että asia olisi ratkaistavissa heti suullisen käsittelyn jälkeen. Asian kiireellisyden vuoksi on tarkoituksenmukaista, että kaikki asiassa tarpeellinen selvitys esitetään viimeistään suullisessa käsittelyssä, jossa asianosaisia voidaan esitetyn selvityksen johdosta myös kuulla. Suullisen käsittelyn jälkeen selvitystä voitaisiin esittää tai hankkia vain erityisestä syystä. Tämän asianosaisten suullisen käsittelyn jälkeen esittämän tai tuomioistuimen omasta aloitteestaan hankkiman selvityksen huomioonottaminen luonnollisesti edellyttää, että asianosaisille varataan mahdollisuus tulla kuulluksi mainitun selvityksen johdosta.

5 §. *Oikeusapu.* Pykälässä säädettäisiin vangille myönnettävästä oikeusavusta. Vangille voitaisiin pykälän 1 momentin mukaan asiaa käsiteltäessä myöntää oikeusapua niin kuin oikeusapulaissa (257/2002) säädetään. Vastaava säännös on voimassa olevassa laissa vankilaoikeudessa käsiteltävien asioiden osalta (laki vaarallisten rikosnenuusijain eristämisestä 8 §:n 2 momentti).

Oikeusapulain 1 §:n säännöksestä poiketen oikeusavun myöntämisestä päättäisi tuomioistuin eikä oikeusaputoimisto. Vangin ei myöskään tarvitsisi esittää oikeusapulain 10 §:n 1 momentissa tarkoitettua selvitystä taloudellisista olosuhteistaan.

Pykälän 2 momentin mukaan Rikosseuraamusviraston nimeämästä todistelusta aiheutuneet kustannukset maksettaisiin valtion varoista siten kuin valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetussa laissa (666/1972) säädetään. Myös muusta kuin Rikosseuraamusviraston nimeämästä todistelusta aiheutuneet kustannukset tulisivat yleensä valtion varoista maksettaviksi. Sanotun lain 1 §:n 1 momentin mukaan todistelukustannukset maksetaan valtion varoista silloin, kun todistajaa kuullaan tuomioistuimen omasta aloitteesta. Ehdotetun pykälän 1 momentin

nojalla oikeusapua saavan vangin nimeämistä todistelusta aiheutuneet kustannukset maksettaisiin valtion varoista oikeusapulain säännösten nojalla.

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta koskevia säännöksiä ei sovellettaisi. Vankia ei myöskään velvoitettaisi korvaamaan valtion varoista maksettua todistelukustannuksia takaisin valtiolle.

6 §. *Hovioikeuden päätösvaltaisuus.* Pykälän 1 momentin mukaan hovioikeus olisi päätösvaltainen kolmijäsenisenä. Jos erimielisyyttä ilmenisi, päätettäisiin asia noudattaen, mitä äänestämistä rikosasioissa säädetään.

Ehdotetun pykälän 2 momentin nojalla yksi jäsen voisi kuitenkin ratkaista oikeusavun myöntämistä ja avustajan määräämistä koskevan asian.

7 §. *Hovioikeuden tuomio.* Mikäli hovioikeus päättäisi päästää tuomitun ehdonalaan vapauteen, tuomiossa olisi pykälän 1 momentin mukaan määrättävä vapauttamispäivä sekä lausuttava mahdollisesta koepaudesta.

Vaikka ehdotuksessa tarkoitettu suullinen käsittely ei ole pääkäsittely, tuomion antamiseen on perusteltua soveltaa vastaavia säännöksiä kuin mitä tuomion antamisesta pääkäsittelyn jälkeen on säädetty. Sen vuoksi tuomio olisi pykälän 2 momentin mukaan annettava 30 päivän kuluessa suullisen käsittelyn päättymispäivästä. Erityisestä syystä sen voisi antaa myöhemmin, kuitenkin niin pian kuin mahdollista.

Päätösneuvottelu olisi pidettävä viimeistään suullisen käsittelyn päättymistä seuraavana arkipäivänä. Tätä säännöstä ei sovellettaisi niissä 4 §:n 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa, joissa selvitystä esitetään tai hankitaan erityisestä syystä vielä suullisen käsittelyn jälkeen.

Pykälän 3 momentin viittaussäännöksen nojalla tuomiosta olisi lisäksi soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 24 luvussa hovioikeuden ratkaisusta säädetään. Tuomion sisällön osalta noudatettaisiin siten soveltuvin osin mainitun luvun 15 §:n säännöstä.

8 §. *Muutoksenhaku.* Pykälä koskisi muutoksenhakua hovioikeuden pääasiassa antamaan tuomioon tai 6 §:n 2 momentissa tarkoitettua oikeusavun myöntämistä tai avus-

tajan määräämistä koskevassa asiassa antamaan päätökseen. Hovioikeuden tuomioon tai päätökseen saisi hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta valittamalla vain, jos korkein oikeus myöntäisi valitusluvan. Tämä olisi poikkeus oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 2 §:n säännöksestä, jonka mukaan asiassa, jonka hovioikeus on ratkaissut ensimmäisenä oikeusasteena, haetaan muutosta valituslupaa pyytämättä.

Vangin lisäksi myös Rikosseuraamusvirastolla olisi oikeus hakea valituslupaa, koska se toimisi asiassa julkisen vallan edustajana.

Oikeudenkäymiskaaren säännökset muutoksenhausta hovioikeuden ensimmäisenä oikeusasteena käsittelemässä asiassa koskevat asioita, joihin haetaan muutosta valituslupaa pyytämättä. Sen vuoksi ehdotetaan säädettäväksi, että asian käsittelyssä korkeimmassa oikeudessa noudatetaan, mitä muutoksenhausta hovioikeuden toisena oikeusasteena käsittelemistä asioista säädetään.

9 §. *Ehdonalaisen vapauttamisen täytäntöönpanokiello.* Kun Rikosseuraamusvirasto saattaa ehdonalaista vapauttamista koskevan asian rikoslain 2 c luvun 10 §:n 3 momentissa tai 12 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla Helsingin hovioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi, hovioikeus voi kieltää ehdonalaista vapauttamista koskevan päätöksen täytäntöönpanon uuden käsittelyn ajaksi.

10 §. *Täydentävät säännökset.* Pykälään ehdotetaan otettavaksi viittaussäännös, jonka mukaan asian käsittelyssä noudatettaisiin lisäksi oikeudenkäymiskaaren säännöksiä rikosasioiden käsittelystä käräjäoikeudessa, ellei ehdotetussa laissa toisin säädetä. Siten sovellettaviksi tulisivat ennen muuta tuomarin esteellisyyttä koskeva oikeudenkäymiskaaren 13 luku, järjestyksenpitoa koskevat 14 luvun säännökset, oikeudenkäyntiasiamiestä koskeva 15 luku ja todistelua koskeva 17 luku. Sen sijaan esimerkiksi 21 luvun säännökset oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta koskevat ainoastaan riita-asioita eikä niitä siten sovellettaisi. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain säännökset eivät tulisi tämän viittaussäännöksen nojalla sovellettaviksi.

11 §. *Voimaantulo.* Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan osana vankeusrangaistusta koskevan lainsäädännön kokonaisuudistusta.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

1.3. **Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta**

1 §. *Valvonnan tarkoitus.* Valvonnan tarkoituksena olisi lisätä yleistä turvallisuutta tukemalla valvottavaa, edistämällä hänen sosiaalista selviytymistään ja estämällä häntä tekemästä uusia rikoksia.

2 §. *Valvonnan täytäntöönpanosta huolehtiminen.* Valvonnan täytäntöönpanosta huolehtisivat nykyiseen tapaan Rikosseuraamusvirasto ja Kriminaalihoitolaitos.

3 §. *Valvoja.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että valvojana toimisi Kriminaalihoitolaitoksen virkamies.

Erityisestä syystä valvojan avuksi voitaisiin määrätä muu Kriminaalihoitolaitoksen sopivaksi katsoma henkilö. Tällä tarkoitetaan Kriminaalihoitolaitoksen ulkopuolisia yksityisvalvoja.

Rangaistukseen tuomittujen yhdenvertaisuus edellyttää, että valvonnan sisältöön ei saa merkittävällä tavalla vaikuttaa se, kuuluuko valvoja Kriminaalihoitolaitoksen organisaatioon vai ei. Tämä edellyttää, että ulkopuolisille valvojille on järjestettävä valvontaan liittyvä koulutus ja ohjaus.

Koska yksityisvalvojat suorittavat tehtävänsä oman työaikansa ulkopuolella, heille olisi myös maksettava asianmukainen palkio ja korvaus kuluista. Heihin sovellettaisiin myös kielilakia, tapaturmavakuutuslakia ja rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä.

Pykälän 3 momentin mukaan valvojan apuna saisi toimia henkilö, jolla on tehtävän hoitamiseen soveltuvaa sosiaali-, nuorisoi- tai kasvatusalan koulutusta ja kokemusta. Tehtävään voitaisiin erityisestä syystä määrätä muukin siihen sopiva henkilö. Tämä vastaisi nuorisorangaistuksesta annetun lain 10 §:n 3 momentin (/) säännöstä valvojan apuna toimivasta henkilöstä.

4 §. *Valvontaan asettaminen.* Ehdonalaiseen vapauteen päästettävä asetetaan valvontaan, jos koeaika on yli yhden vuoden, rikos on tehty alle 21-vuotiaana tai vanki itse sitä pyytää.

Ehdotus lisäisi valvottavien määrää nyky-

sestä. Vallitsevan käytännön mukaan ehdonalaiseen vapauteen päästettävä, jonka jäännösrangaistus on pitempi kuin yksi vuosi kuusi kuukautta, määrätään valvontaan. Lisäksi valvontaan määrätään nuoret ja valvontaan pääsemistä pyytävät vangit sekä erityisestä syystä myös muut.

Koska aikaisemmasta jäännösrangaistusten yhteenlaskujärjestelmästä luovuttaisiin, pitkä jäännösrangaistus kertoisi siitä, että rikosentekijä vapautuu suorittamasta pitkää rangaistusta. Samasta syystä valvontaa kohdistuisi niihin, jotka ovat syyllistyneet vakaviin rikoksiin.

Valvontaan asettamisesta päättäisi vankeuslain 21 luvun 2 §:n 1 momentin mukaisesti vankilan johtaja.

5 §. *Valvonnan sisältö.* Pykälän 1 momentin mukaan valvonnan tarkoituksena olisi parantaa valvottavan kykyä kantaa vastuuta ja toimia yhteiskunnassa hyväksyttävällä tavalla. Valvonta sisältäisi valvojan ja valvottavan säännöllisiä tapaamisia, joiden avulla voidaan seurata valvottavan olosuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia. Valvontaan voisi sisältyä myös sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä tai ohjelmia.

Valvonnan sisällöstä säädetään tällä hetkellä ehdonalaisesti vapautetun vangin valvonnasta annetulla asetuksella (279/1931). Sääntelyn sijaintia asetuksessa ei voida pitää hyväksyttävänä. Valvonta on osa tuomittua vankeusrangaistusta. Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Siksi valvonnan sisältöä koskeva säännös ehdotetaan otettavaksi lakiin.

Pykälän 2 momentin mukainen valvontataamisten sisältö vastaisi pitkälti sitä sisältöä, joka valvonnalla nykyisin on. Valvonnan tarkoituksena olisi käsitellä erityisesti rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä ja edistää valvottavan yhteyksiä viranomaisiin, tukitoimiin, -palveluihin ja muihin tarpeellisiin tahoihin.

Pykälän 3 momentin mukaan valvonnan sisältö määritettäisiin yksityiskohtaisesti valvontasuunnitelmassa. Kriminaalihoitolaitoksen on valvontasuunnitelma laadittava valvottavan tarpeiden mukaan ennen valvontaan asetetun vapautumista siten, että suunnitelma voidaan ottaa käyttöön valvonnan al-

kaessa. Valvontasuunnitelmaa voitaisiin tarvittaessa muuttaa tai täydentää.

Valvontasuunnitelma kytkettäisiin 4 momentin mukaisesti vankeusajan suunnitelmaan. Suunnitelmaa laadittaessa olisi tarpeellisessa määrin oltava yhteistyössä sijoittajayksikön, vankilan, vangin koti- tai asuin-kunnan sekä muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa.

6 §. *Valvottavan velvollisuudet.* Tällä hetkellä ehdonalaiseen vapauteen päästetyn velvollisuuksista säädetään rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 3 luvun 14 a §:n 1 momentissa (203/1966), joka monilta osiltaan on vanhentunut.

Ehdotuksen mukaan valvottavan tulisi osallistua valvontasuunnitelman laadintaan, olla valvojan yhteydessä ja antaa hänelle olosuhteita koskevat valvonnan kannalta tarpeelliset tiedot ja sekä ilmoitettava niiden olennaisista muutoksista.

Lisäksi 3 momentin mukaan valvottavan olisi noudatettava valvonnan toteuttamiseksi tarpeellisia määräyksiä.

Pykälän 4 momentissa olisi kielto olla valvontatapaamisessa alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen.

Pykälän 5 momentissa säädettäisiin valvottavalle valvonnan alkaessa ilmoitettavista seikoista. Valvottavalle olisi ilmoitettava, että valvontatapaamisten laiminlyönti ja 4 momentin mukaisen päihteettömyysvaatimuksen rikkominen voivat johtaa noutoon ja 11 §:ssä tarkoitettu törkeän valvontavelvollisuuden rikkominen ehdonalaisen vapauden menetykseen.

7 §. *Valvojan tehtävät.* Valvojan tehtävistä säädetään tällä hetkellä ehdonalaisesti vapautetun vangin valvonnasta annetun asetuksen 3 ja 4 §:ssä. Ehdotuksessa valvojan tehtävänkuvasta uudistettaisiin kielellisesti nykykäytäntöä vastaavaksi.

Valvojan olisi perehdyttävä valvottavan olosuhteisiin, hankittavat valvonnan kannalta tarpeelliset tiedot ja huolehdittava, että valvontatapaamisten tarkoitus toteutuu. Valvojan olisi kohdeltava valvottavaa asianmukaisesti ja hänelle olisi pyrittävä luomaan luottamuksellinen suhde.

Pykälän 2 momentin mukaan valvonnan tulisi tapahtua niin, ettei valvottava joudu sen vuoksi huomion kohteeksi ja ettei valvonta

muutoinkaan tarpeettomasti vaikeuta valvottavan elämää.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin lain 3 §:n 2 momentissa tarkoitettujen yksityisvalvojan tehtävistä. Heidän tulisi edellä mainittujen tehtävien lisäksi noudattaa Kriminaalihuoltolaitoksen antamia määräyksiä ja ohjeita sekä ilmoittaa Kriminaalihuoltolaitokselle valvottavan velvollisuuksien ja valvontasuunnitelman rikkomisesta.

8 §. *Päihteiden käytön valvonta.* Ehdotettu uusi pykälä sisältäisi säännökset ehdonalaisen vapauden valvonnassa olevan henkilön päihteiden käytön valvonnasta. Voimassa olevassa laissa ei ole säännöksiä päihtymystilan toteamisesta. Sääntely vastaisi keskeisiltä osin päihteiden käytön valvontaa yhdyskuntapalvelussa koskevia uusia säännöksiä (66/2003).

Jos on ulkonaisista merkeistä päätellen todennäköistä, että valvottava on valvontatapaamisessa alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen, päihtymystila todettaisiin siten, että valvoja tai muu Kriminaalihuoltolaitoksen virkamies kirjaa nämä havainnot.

Päihtymystilan todennäköisyys olisi todettavissa ulkonaisista merkeistä, kuten henkilön silmistä, liikkumisen epävarmuudesta ja puheen epäselvyydestä.

Lähtökohtana olisi, että päihtymystilaa koskevat havainnot tekee ja kirjaa valvoja tai Kriminaalihuoltolaitoksen virkamies. Käytännössä syntyy tilanteita, joissa yksityisvalvoja joutuu toteamaan päihtymystilan, jos esimerkiksi Kriminaalihuoltolaitoksen virkamies ei ehdi paikalle riittävän ajoissa ennen kuin valvottava poistuu sieltä.

Ehdotettu pykälä sisältäisi myös puhalluskokeen suorittamiseen velvoittavan säännöksen. Jos on syytä epäillä, että valvottava on päihdyttänyt itsensä alkoholilla, hänet voitaisiin velvoittaa suorittamaan puhalluskoe. Kyse olisi alkometrillä suoritettavasta kokeesta. Kokeen ottaisi Kriminaalihuoltolaitoksen virkamies. Jos valvottava kieltäytyy puhalluskokeen suorittamisesta, kieltäytyminen ei sinänsä olisi osoitus päihtymystilasta, mutta yhdessä muiden päihtymystilahavaintojen kanssa se voisi vaikuttaa päihtymystilaa koskevaan kokonaisarviointiin.

9 §. *Nouto valvontatapaamiseen.* Pykälän 1

momentissa säädettäisiin, että ilman valvojan tiedossa olevaa hyväksyttävää syytä valvontatapaamiseen saapumatta jäänyt tai tapaamisessa 6 §:n 4 momentin tarkoitetulla tavalla päihtyneenä oleva voitaisiin noutaa seuraavaan valvontatapaamiseen. Poliisin olisi annettava virka-apua, jollei noutoa ole pidettävä selvästi epätarkoituksenmukaisena.

Valvojan tietoon saattaa ennen valvontatapaamista tulla valvottavan kautta tai muutoin seikka, jonka merkitystä hyväksyttävänä syynä valvoja joutuu arvioimaan. Mitään erityisen painavaa, lailliseen esteeseen rinnastettavaa syytä ei hyväksyttävältä poissaololta edellytettäisi. Syyn tulisi olla sellainen, että sen vuoksi valvottavalta ei voida kohtuudella edellyttää saapumista tapaamiseen. Esimerkiksi lähiomaisen sairastuminen, työpaikka-haastattelu taikka työhön tai opiskeluun liittyvä kiireellinen läsnäolopakko saattavat olla syitä, jotka oikeuttavat jättämään valvontatapaamisen väliin. Syyn ilmettyä valvottavan on mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ennen tapaamista ilmoitettava siitä valvojalle.

Nouto seuraavaan valvontatapaamiseen olisi aina harkinnanvarainen. Noudon käyttäminen saattaa olla liian ankaraa esimerkiksi ensimmäisen laiminlyönnin tapahtuessa. Toisaalta noudon käyttö saattaa olla perusteltua, kun valvontaan määrätty on etukäteen antanut ymmärtää suhtautuvansa välinpitämättömästi tai kielteisesti valvontaan liittyvien velvollisuuksien täyttämiseen. Noudon epäonnistussa sitä voitaisiin käyttää uudelleen valvojan määräämää uutta tapaamista varten.

Kun valvottava jää saapumatta tapaamiseen ilman valvojan tiedossa olevaa hyväksyttävää syytä ja kun tilanteen harkitsemisen perusteella päädytään noudon pyytämiseen, valvoja määrää uuden tapaamisen, johon valvottava noudetaan. Jotta valvottavan mahdollisuudet välttää noutoa vähenisivät, uuden ajankohdan soveltuvuutta valvottavalle ei kysyttäisi ja siitä ei muutenkaan ilmoitettaisi hänelle. Valvoja voisi määrätä noutoon liittyvän tapaamisen riippumatta siitä, miten tulevia tapaamisia on jo muuten ehditty määrätä. Uuden ajankohdan määräämisen yhteydessä valvojan tulisi kuitenkin ottaa huomioon tietonsa valvottavan ajankäytöstä. Nouto tulisi suorittaa sellaiseen aikaan, että siitä aiheutuu mahdollisimman vähän haittaa val-

vottavalle.

Poliisilla olisi noutoa koskeva harkintavaltta. Poliisin olisi annettava virka-apua, jollei noutoa ole pidettävä selvästi epätarkoituksenmukaisena.

Pykälän 2 momentin mukaan noudosta päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies Kriminaalihuoltolaitoksen pyynnöstä. Pyyntö tarkemmasta sisällöstä säädettäisiin lakiehdotuksen 14 §:n nojalla valtioneuvoston asetuksella. Pyyntö voitaisiin toimittaa valvottavan asuin- tai oleskelupaikkakunnan mukaan määräytyvälle poliisilaitokselle kaikilla niillä tavoilla, joilla asiakirja voidaan toimittaa.

Pyynnön esittäisi Kriminaalihuoltolaitos myös silloin, kun valvojana on sen ulkopuolinen henkilö. Valvojan olisi saatettava asia Kriminaalihuoltolaitoksen käsiteltäväksi. Tällä tavoin noutokäytännön yhtenäisyys voitaisiin varmistaa.

Noudosta päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Pakkokeinolain 1 luvun 6 §:ssä säädetään siitä, ketkä ovat pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä.

Noudettavaksi määrätty saataisiin kuusi tuntia ennen 1 momentissa tarkoitettua valvontatapaamista ottaa kiinni ja säilöön. Nouto olisi suoritettava niin, ettei valvottava joudu sen vuoksi tarpeettomasti huomion kohteeksi. Valvottavaa ei saisi pitää kiinni ja säilössä kauemmin kuin valvontatapaamiseen noutaminen edellyttää.

10 §. *Valvontamääräysten rikkominen.* Jos valvottava ilman hyväksyttävää syytä laiminlyö hänelle 6 §:n mukaan kuuluvan velvollisuuden noudattamisen tai muutoin vakavasti rikkoo valvontamääräyksiä ja noutoon ei 9 §:n nojalla ryhdytä, Kriminaalihuoltolaitoksen on annettava hänelle kirjallinen varoitus. Ennen varoituksen antamista valvottavalle olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Pykälän mukaiseen menettelyyn voitaisiin turvautua, kun laiminlyönti tapahtuu ilman hyväksyttävää syytä. Jos valvojan tietoon tulee esimerkiksi valvottavan sairaus valvontatapaamisen esteenä, valvontaa tulisi jatkaa normaalisti laiminlyönnistä huolimatta. Toisaalta valvottavan menettelyä arvioitaessa olisi otettava huomioon se, että hänen myös tulisi etukäteen ilmoittaa valvojalle hänen tiedossaan olevasta esteestä.

11 §. *Törkeä valvontavelvollisuuksien rikominen.* Nykyisin rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 14 a §:n 2 momentissa (137/2001) säädetään, että tuomioistuimien käyttörikkomuksen vuoksi julistaa ehdonalaisen vapauden menetetyksi. Menettelystä säädetään saman lain 15, 15 a, 15 b ja 15 c §:ssä.

Ehdotuksen mukaan ehdonalainen vapaus voitaisiin edelleen menettää, mutta menettelyä ehdotetaan yksinkertaistettavaksi. Tällöin noudatettaisiin soveltuvin osin menettelyä, jota noudatetaan yhdyskuntapalvelusta annetun lain 8 §:n (66/2003) mukaisessa törkeässä velvollisuuksien rikkomisessa.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että jos valvottava ei noudon jälkeen noudata yhteydenpitovelvoitetta tai syyllistyy muutoin törkeästi 6 §:ssä mainittujen velvollisuuksiensa rikkomiseen, Kriminaalihoitolaitoksen olisi ilmoitettava asiasta viralliselle syyttäjälle.

Jos virallisen syyttäjän arvion mukaan osa jäännösrangaistusta tulisi panna täytäntöön törkeän valvontavelvollisuuksien rikkomisen vuoksi, hänen olisi esitettävä tätä koskeva vaatimus tuomioistuimelle pykälän 2 momentin mukaisesti. Tuomioistuimien olisi se, joka on ensimmäisenä oikeusasteena ratkaissut ehdottomaan vankeuteen johtaneen rikosasian tai jonka tuomiopiirissä valvottava asuu tai vakinaisesti oleskelee.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että jos tuomioistuimien katsoo valvottavan rikkomineen törkeästi valvontavelvollisuutta, se voi panna jäännösrangaistusta täytäntöön ehdottomana vankeusrangaistuksena, jonka vähimmäisaika on neljä päivää ja enimmäisaika 14 päivää.

12 §. *Valvonnan lakkauttaminen.* Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi, että jos valvontajan kestänyt vähintään kuusi kuukautta on käynyt ilmeiseksi, ettei valvonnan jatkaminen ole tarpeen, Kriminaalihoitolaitos voi valvojan esityksestä lakkauttaa valvonnan. Valvonta on tarpeeton, jos esimerkiksi valvottavan hyvän käyttäytymisen ja vakiintuneiden elinolosuhteiden perusteella on selvää, että valvonta ei ole tarpeen 1 §:ssä säädetyn valvonnan tarkoituksen toteuttamiseksi.

Pykälä vastaa asiallisesti nykyistä rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 14 a §:n 3 momenttia.

13 §. *Matkakustannukset.* Pykälän mukaan Kriminaalihoitolaitos maksaisi valvontapaamisiin liittyvät valvottavan kohtuulliset matkakustannukset.

14 §. *Tarkemmat säännökset.* Valvontaan liittyvistä asiakirjoista säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Näitä olisivat esimerkiksi 9 §:n perusteluissa mainittu noutopyyntö poliisille. Valvonnan yhteydessä tulee laadittavaksi myös muita asiakirjoja, jotka liittyvät muun muassa valvojan määräämiseen, kirjalliseen varoitukseen ja valvonnan lakkauttamiseen.

15 §. *Voimaantulo.* Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan osana vankeusrangaistusta koskevan lainsäädännön kokonaisuudistusta. Ennen voimaantuloa voitaisiin ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

1.4. Oikeudenkäymiskaari

17 luku. Todistelusta

45 §. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:ään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 ja 4 momentti. Pykälän 3 momentin mukaan syytetyn mielentila olisi määrättävä tutkittavaksi, ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös koko rangaistusajan suorittamisesta. Tuomioistuimen olisi samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Pykälän 4 momentin mukaan rikoslain 2 c luvun 12 §:ssä tarkoitettua koko rangaistusajan vankilassa suorittamisen uutta käsittelyä varten olisi Helsingin hovioikeuden pyydettyä lausunto siitä, onko koko rangaistusajaa suorittavaa enää pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Tämä ei edellyttäisi uutta mielentilatutkimusta, vaan lausuntoa niistä seikoista, joiden perusteella tuomittua on aikanaan pidetty vaarallisena.

Mielentilatutkimuksen ja uuden vaarallisuusarvion tarvetta on perusteltu rikoslain 2 c luvun 11 ja 12 pykälien yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Lain voimaantulosäännöksen mukaan sen

edellyttämiin toimiin voitaisiin ryhtyä ennen voimaantuloa. Helsingin hovioikeus voisi pyytää 4 momentin mukaisen lausunnon ennen lain voimaan tuloa.

1.5. Laki rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta

1 §. Rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta annettun lain (894/1946) 1 pykälän 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi se, että lakia sovellettaisiin myös henkilöön, joka suorittaa ehdonalaisen vapauden valvontaan sisältyviä tehtäviä tai ohjelmia.

2. Tarkemmat säännökset ja määrykset

Ehdotetussa laissa ehdonalaisen vapauden valvonnasta olisi asetuksen antovaltuutuksen sisältävä pykälä, jonka nojalla lain soveltamisen kannalta tarpeellisista asioista voidaan antaa tarkemmat säännökset valtioneuvoston asetuksella.

3. Voimaantulo

Ehdotetut lait liittyvät läheisesti vankeuslakia, tutkintavankeuslakia ja vankeinhoitolaitoksen organisaation uudistamista koskevaan lakiehdotukseen. Tämän vuoksi ehdotetut lait tulisi saattaa voimaan samaan aikaan mainittujen lakien kanssa. Lakien voimaantuloajankohtaa arvioitaessa tulee kuitenkin ottaa huomioon myös lakien voimaantulon aiheuttama henkilöstön koulutustarve. Näillä perusteilla ehdotetaan, että lait tulisivat voimaan 1

päivänä tammikuuta 2006.

4. Sääntämisyjärjestys

Tasavallan presidentin armahdusoikeudesta säädetään perustuslain 105 §:ssä. Ehdotuksella ei puututtaisi tähän sääntelyyn. Elin-kautisvankien ehdonalaisesta vapauttamisesta huolimatta presidentin armahdusoikeus säilyisi myös näissä tapauksissa.

Ehdotuksessa lähdetään siitä, että ehdonalaisessa vapauttamisessa 18-20-vuotiaiden erityiskohtelulle on perusteita ilman, että kysymyksessä olisi perustuslaissa kielletty ikäyrjintä. Alle 21-vuotiaana rikoksen tehneiden erityiskohtelu on perusteltavissa pyrkimyksellä välttää nuorten syrjäytymistä. Vankeusrangaistus merkitsee nuorelle vakavaa syrjäytymisuhkaa, minkä vuoksi erityiskohtelu on perusteltua 18-20-vuotiailla myös silloin, kun kysymys on vankilassa suoritettavan rangaistuksen pituudesta. Rangaistusjärjestelmän sisäisen johdonmukaisuuden kannalta olisi lisäksi ongelmallista, että alaikäisiin kohdistetaan runsaasti erityiskohtelua ja toimenpiteitä, mutta nämä päättyisivät täysi-ikäisyysrajaan. Näin jyrkkä muutos ei vastaisi nuorten ikä- ja kehitysvaiheissa todellisuudessa tapahtuvia muutoksia.

Ehdonalainen vapauttaminen yhteenlasketusta rangaistuksesta tapahtuisi ehdotetun rikoslain 2 c luvun 7 §:n mukaisesti. Siirtymäsäännöksessä ehdotetaan, ettei menettelyä sovellettaisi taannehtivasti, vaikka se eräissä tapauksissa lyhentäisi rangaistusaikaa. Menettely koskisi vain rangaistuksia, jotka tulevat täytäntöön pantavaksi lain voimaan tulon jälkeen.

*Lakiehdotukset***1.****Laki****rikoslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun rikoslain (39/1889) 2 luvun 2 §, sellaisena kuin se on laissa 697/1991,
muutetaan 2 luvun 13 § ja 6 luvun 15 §, sellaisina kuin ne ovat, 2 luvun 13 § laeissa 352/1990 ja 515/2003 ja 6 luvun 15 § laissa 515/2003, sekä
lisätään lakiin uusi 2 c luku seuraavasti:

2 luku

Rangaistuksista

13 §

Jos vanki tai tutkintavanki tekee vankilassa tai muutoin vankeinhoitolaitoksen virkamiehen valvonnan alaisena ollessaan rikoksen, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko, siitä voidaan määrätä kurinpitorangeistus siten kuin vankeuslain (/) 15 luvussa ja tutkintavankeuslain (/) 10 luvussa säädetään. Jos rikoksesta on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakko, rikoksesta on tehtävä ilmoitus poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle.

Jos vanki tai tutkintavanki tekee rikoksen vankilan ulkopuolella, asiasta on tehtävä ilmoitus poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle.

2 c luku

Vankeudesta**Yleissäännökset**

1 §

Vankeuden sisältö

Vankeusrangaistuksen sisältönä on vapauden menetys tai rajoittaminen. Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta säädetään vankeuslaissa.

2 §

Vankeuden pituus

Vankeutta tuomitaan määräajaksi tai elinkaudeksi.

Määräaikaista vankeusrangaistusta tuomitaan vähintään neljätoista päivää ja enintään kaksitoista vuotta tai yhteistä rangaistusta 7 luvun mukaan määrättäessä viisitoista vuotta.

3 §

Vankeusrangaistuksen aikayksiköt

Vankeuteen tuomittaessa ajan yksikköinä käytetään vuosia, kuukausia ja päiviä. Kolmea kuukautta lyhyempi rangaistus tuomiin päivinä.

4 §

Vankeusrangaistusten yhteenlaskeminen

Jos tuomitun on samalla kertaa suoritettava useita määräaikaisia vankeusrangaistuksia, joista ei muodosteta yhteistä vankeusrangaistusta, ne on vankilassa laskettava yhteen.

Määräaikaisen vankeusrangaistuksen yhteenlaskettu aika ei saa olla pitempi kuin kaksikymmentä vuotta.

Jos määräaikaista vankeusrangaistusta suorittava vanki tai tutkintavanki syyllistyy 11 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuun rikokseen, tuomioistuin voi virallisen syyttäjän vaatimuksesta määrätä, että rangaistuksia yhteenlaskettaessa ei sovelleta 2 momenttia.

Elinkautinen vankeusrangaistus käsittää kaikki vankeusrangaistukset, sakon muutorangaistukset ja arestirangaistukset.

Ehdonalainen vapauttaminen

5 §

Ehdonalaisen vapauttamisen määritelmä ja määräytyminen

Ehdonalainen vapauttaminen tarkoittaa ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangin päästämistä suorittamaan loppuosa rangaistuksesta vapaudessa. Ehdonalaisen vapauden valvonnan täytäntöönpanosta säädetään ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetussa laissa (/).

Määräaikaista vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonlaiseen vapauteen, jollei 9 §:stä muuta johdu, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa. Kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta tuomittu tai vanki, joka i-

kosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana ei ole suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa, päästetään ehdonlaiseen vapauteen, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet. Lain 6 luvun 13 §:n mukainen vapaudenmenetyksia vähennetään edellä mainituista määräosista ja 12 §:n 1 momentissa tarkoitettua määrää osasta.

Ehdonlaiseen vapauteen päästäminen on mahdollista, kun vankeusrangaistuksesta on suoritettu 14 päivää.

6 §

Ehdonalainen vapauttaminen yhteisestä vankeusrangaistuksesta

Jos yhteistä vankeusrangaistusta suorittavan eri rikokset johtaisivat 5 §:n 2 momentissa tarkoitettujen eri määräosien soveltamiseen, hänet päästetään ehdonlaiseen vapauteen, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa.

7 §

Ehdonalainen vapauttaminen yhteenlasketusta vankeusrangaistuksesta

Yhteenlaskettua vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonlaiseen vapauteen, kun hän on suorittanut rangaistuksesta ajan, joka saadaan laskemalla yhteen kustakin yhteenlaskettavasta rangaistuksesta suoritettava aika siihen vaikuttavan 5 §:n 2 momentissa, 11 §:n 1 momentissa tai 12 §:n 1 momentissa tarkoitettun määrääosan mukaan.

8 §

Valvottu koevapaus

Vangin yhteiskuntaan sijoittumisen edistämiseksi hänet voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista.

Valvottu koevapauden edellytyksenä on, että:

1) koevapaus perustuu vankeuslain 4 luvun 6 §:n mukaiseen rangaistusajan suunnitelmaan;

2) vangin rangaistusajasta käyttäytymisestä, hänen henkilöstään ja rikollisuudesta saatujen tietojen perusteella koevapauden ehtojen noudattamista voidaan pitää todennäköisenä;

3) vanki sitoutuu olemaan käyttämättä päihteitä ja dopingaineita ja sitoutuu vankeuslain 16 luvun 7 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päihteettömyyden valvontaan;

4) vanki sitoutuu noudattamaan yhteydenpitovelvoitetta ja muita laitoksen ulkopuolella liikkumiseen ja toimintaan osallistumiseen liittyviä välttämättömiä kirjallisia ehtoja;

5) koevapauden ehtojen noudattamista voidaan soveltuvin tavoin valvoa; ja

6) vanki suostuu siihen, että vankeinhoitoviranomaiset ovat tarpeellisessa määrin yhteydessä viranomaisiin, yksityisiin yhteisöihin ja henkilöihin koevapauden edellytysten selvittämistä taikka ehtojen noudattamista koskevissa asioissa.

Jos valvotun koevapauden edellytykset eivät enää päätöksen tekemisen jälkeen täyty, koevapaus peruutetaan. Jos vanki rikkoo 2 momentin 3 tai 4 kohdan ehtoja, vangille annetaan varoitus tai koevapaus peruutetaan enintään kuukauden määräajaksi taikka kokonaan. Näin menetellään myös 5 momentissa tarkoitettussa tilantessa.

Rangaistusajaksi ei lueta aikaa sen vuorokauden alusta, jolloin vanki rikkoo 2 momentin 4 kohdan perusteella asetettua yhteydenpitovelvoitetta, sen vuorokauden loppuun, jolloin yhteydenpito jatkuu tai hänet otetaan kiinni vankilaan palauttamista varten.

Jos vanki tekee vankilan ulkopuolella rikoksen, noudatetaan, mitä 2 luvun 13 §:n 2 momentissa säädetään.

Muutoksenhausta 3 momentissa tarkoitettuun päätökseen säädetään vankeuslain 20 luvussa.

9 §

Ehdonalaisten vapauttamisen lykkääminen

Vangin ehdonalaista vapauttamista voidaan vangin suostumuksella lykätä, jos täytännöllisyyden on tulossa uusia vankeusrangaistuksia tai sakon muuntorangaistuksia taikka vanki haluaa muusta perustellusta syystä vapauttamisensa lykkäämistä.

Ehdonalaista vapauttamista voidaan lykätä ilman vangin suostumusta, jos vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi.

Lykkäämistä koskeva 2 momentin mukainen päätös on otettava uudelleen harkittavaksi väliajoin, joiden pituus on enintään kuusi kuukautta.

Muutoksenhausta ehdonalaisten vapauttamisen lykkäämistä koskevaan päätökseen säädetään vankeuslain 20 luvussa.

10 §

Ehdonalaisten vapauttamisen elinkautisesta vankeudesta

Elinkautiseen vankeuteen tuomittu voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan hänen suoritettuaan rangaistuksesta kaksitoista vuotta Kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen tuomittu vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan hänen suoritettuaan rangaistuksesta kymmenen vuotta.

Harkittaessa kysymystä ehdonalaisten vapauttamisesta kiinnitetään huomiota elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen tai rikosten laatuun, tuomitun mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen sekä 9 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin seikkoihin. Vapauttamisharkinnassa tulee ottaa huomioon vankeuslain 4 luvun 6 §:ssä tarkoitettua rangaistusajan suunnitelman noudattaminen ja vankila-aikainen käyttäytyminen muutenkin.

Elinkautisesta vankeudesta ehdonalaisesti vapautettaessa vanki voidaan määrätä valvotun koevapauden. Jos Rikosseuraamusvirasto katsoo, että koevapauden aikana tapahtuneen rikoksen vuoksi 2 momentissa tarkoitettua vapauttamista on harkittava uudelleen, sen on saatettava asia Helsingin hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi.

Asian käsittelystä Helsingin hovioikeudessa säädetään pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa (/).

11 §

Koko rangaistuksen suorittaminen vankilassa

Tuomioistuimien voi rangaistukseen tuomitsaan syyttäjän vaatimuksesta päättää, että tuomittu vapautuu vankilasta vasta hänen suorittettuaan tuomitun rangaistusajan kokonaan, jos:

1) rikoksentehtäjä tuomitaan määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, törkeästä raiskauksesta, törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhotyöstä, törkeästä sodankäyntirikoksesta, törkeästä ihmisoikeuksien loukkaamisesta poikkeuksellisissa oloissa, joukkotuhonnasta, ihmisryöstöstä, panttivangin ottamisesta, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähdერიkoksesta, kaappauksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta sellaiseen rikokseen;

2) rikoksentehtäjä on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syylistynyt 1 kohdassa mainittuun rikokseen taikka 1 kohdassa nimetty rikos on tehty kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta koko rangaistusaikaa vankilassa tai elinkautista vankeutta tai hänet on päästetty ehdonalaiseen vapauteen 12 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla; ja

3) rikoksentehtäjää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Milloin kahdesta tai useammasta rikoksesta tuomitaan määräaikainen yhteinen vankeusrangaistus, on 1 momentissa tarkoitettua päätöksen edellytyksenä, että ainakin yksi rikoksista on 1 momentissa mainittu rikos.

12 §

Uusi käsittely tuomioistuimessa

Koko rangaistusaikaa suorittamaan määrätty päästetään ehdonalaiseen vapauteen hänen suorittettuaan rangaistuksesta viisi kuudes-

osaa, jos häntä ei enää ole pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Ehdonalaista vapauttaminen voi tämän momentin mukaan tapahtua aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt viisi vuotta.

Ennen ehdonalaista vapauttamista vanki voidaan määrätä valvottuun koevapauteen. Jos Rikosseuraamusvirasto katsoo, että koevapauden aikana tapahtuneen rikoksen vuoksi 1 momentissa tarkoitettua vapauttamista on harkittava uudelleen, sen on saatettava asia Helsingin hovioikeuden uudelleen käsiteltäväksi.

Jollei koko rangaistusaikaa suorittamaan määrätty päästetty ehdonalaiseen vapauteen, hänet sijoitetaan valvottuun koevapauteen kolme kuukautta ennen vapauttamista.

Asian käsittelystä Helsingin hovioikeudessa säädetään pitkäaikaisten vapauttamismenettelystä annetussa laissa.

13 §

Ehdonalaisten vapauden koeaika

Kun tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen, alkaa koeaika, joka on vapauttamishetkellä jäljellä olevan jäännösrangaistuksen pituinen. Koeajan pituus on kuitenkin enintään kolme vuotta.

Elinkautisvangin ehdonalaisten vapauden koeaika ja jäännösrangaistus ovat kolme vuotta. Jos koko rangaistuksen vankilassa suorittanut tekee 14 §:n 1 momentissa tarkoitettua rikoksen kolmen vuoden aikana siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta koko rangaistusaikaa vankilassa, tämä on rangaistuksen koventamisperuste.

Ehdonalaisten vapauden valvonnan täytäntöönpanosta säädetään ehdonalaisten vapauden valvonnasta annetussa laissa.

14 §

Jäännösrangaistuksen määrääminen täytäntöön pantavaksi

Tuomioistuimien voi määrätä jäännösrangaistuksen pantavaksi täytäntöön, jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistui-

men harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. Tällöin täytäntöön pantavasta jäännösrangaistuksesta ja koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittavasta rangaistuksesta määrätään yhteinen ehdoton vankeusrangaistus muista rikoksista samalla kertaa tuomittavien vankeusrangaistusten kanssa noudattamalla, mitä 7 luvussa säädetään.

Jäännösrangaistus voidaan jättää määräämättä täytäntöön pantavaksi erityisesti silloin, jos:

1) suuri osa koeajasta on suoritettu ennen kuin I momentissa tarkoitettu rikos on tapahtunut;

2) jäännösrangaistus on lyhyt;

3) koeajalla tehdystä rikoksesta tuomittava rangaistus on lyhyt tai;

4) tekijälle koeajalla tehdystä rikoksesta johtuvan tai tuomiosta aiheutuvan muun seurauksen vuoksi yhteinen rangaistus johtaisi kohtuuttomaan lopputulokseen.

Tuomioistuimien voi myös määrätä jäännösrangaistuksen täytäntöön pantavaksi vain osaksi, jolloin ehdonalainen vapaus jatkuu entisiin koeajoihin.

Kun tuomioistuin määrää jäännösrangaistuksen pantavaksi täytäntöön, sen on ilmoitettava täytäntöön pantavan jäännösrangaistuksen tai sen osan pituus.

6 luku

Rangaistuksen määräämisestä

15 §

Vangin tai tutkintavangin kurinpitörangaistuksen vähentäminen

Vangille tai tutkintavangille voidaan määrätä vankilassa rikoksesta kurinpitörangaistus siten kuin *vankeuslain 15 luvussa* ja tutkinta-

vankeuslain 10 luvussa säädetään. Jos vanki tai tutkintavanki tuomioistuimessa tuomitaan rikoksesta, josta määrätyn kurinpitörangaistuksen hän on kokonaan tai osaksi suorittanut, on rangaistuksesta vähennettävä kohtuullinen määrä, jollei ole perusteltua aihetta jättää vähennystä tekemättä tai pitää suoritettua kurinpitörangaistusta täytenä rangaistuksen teosta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Ennen lain voimaantuloa täytäntöön pantavaksi määrätty jäännösrangaistus, joka tulee täytäntöön pantavaksi lain voimaantulon jälkeen, on jäännösrangaistuksen pituinen, kuitenkin enintään yksi kuukausi. Pakkolaitosvanki suorittaa koko jäännösrangaistuksen.

Yhteenlasketusta rangaistuksesta vapautetaan ehdonalaisesti tämän lain mukaisesti, jos yhteenlaskettava rangaistus tulee täytäntöön pantavaksi lain voimaantulon jälkeen.

Vankiin, joka lain voimaan tullessa on tuomittu kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta, sovelletaan tämän lain säännöksiä. Vanki, joka on määrätty suorittamaan rangaistustaan nuorisovankilassa, voi kuitenkin vapautua ehdonalaisesti suoritettuaan rangaistuksestaan yhden kolmanneksen.

Elinkautisvankeihin sovelletaan tämän lain säännöksiä.

Vankiin, joka tämän lain voimaan tullessa on eristettynä pakkolaitokseen, sovelletaan 12 §:n säännöksiä. Määräosa 5/6 lasketaan täytäntöön pantavasta rangaistuksesta ja jäännösrangaistuksesta.

Jos yleinen tuomioistuin on päättänyt, että rikoksentehtyjä voidaan eristää pakkolaitokseen ja vankilaoikeuden ratkaistavana on kysymys pakkolaitokseen eristämisestä, asian käsittelyä jatkaa sitä viimeksi käsitellyt yleinen tuomioistuin, jos vankilaoikeus ei ole tehnyt päätöstä lain tullessa voimaan.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

2.

Laki**pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Hakemus

Elinkautiseen vankeuteen tuomitun tai koko rangaistuksen rangaistuslaitoksessa suorittamaan määrätyn ehdonalaista vapauttamista koskeva asia käsitellään Helsingin hovioikeudessa, jossa se tulee vireille vangin hakemuksella.

Rikosseuraamusviraston on hakemuksen johdosta annettava lausunto hovioikeudelle. Lausunnossaan Rikosseuraamusviraston on todettava, puoltaako vai vastustaako se vapauttamista. Lausuntoon on liitettävä Rikosseuraamusviraston arvio vapauttamisen edellytyksistä ja muu vankia koskeva selvitys.

Vankeuslain (/) 10 luvun 3 §:ssä tarkoitetussa tilanteessa tai muusta erityisestä syystä Rikosseuraamusvirasto voi tehdä hakemuksen vangin vapauttamisesta.

Rikosseuraamusviraston on annettava 2 momentissa tarkoitettu lausunto ja 3 momentissa tarkoitettu hakemus liitteineen vangille tiedoksi.

2 §

Asian valmistelun aloittaminen

Asian valmistelu hovioikeudessa alkaa, kun 1 §:ssä tarkoitettu hakemus saapuu hovioikeuteen, kuitenkin aikaisintaan kaksi vuotta ennen mahdollista vapauttamisajankohtaa.

Jos vankia ei päästetä ehdonalaiseen vapauteen, asia voidaan saattaa hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi kahden vuoden väliajoin. Hovioikeudessa uusi käsittely voidaan aloittaa kahden vuoden kuluttua edellisen valmistelun aloittamisesta.

3 §

Asian käsittely Helsingin hovioikeudessa

Vanki voi esittää asiassa tarpeellista selvitystä. Hovioikeuden on kuultava vankia 1 §:n 2 momentissa tarkoitettua lausunnon ja 3 momentissa tarkoitettua hakemuksen johdosta.

Hovioikeus voi omasta aloitteestaan päättää asiantuntijalausunnan hankkimisesta, todistelun vastaanottamisesta taikka kirjallisen todisteen tai muun asiakirjan esittämisestä. Tuomioistuimen hankkiman selvityksen johdosta vangille ja Rikosseuraamusvirastolle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Asiassa on järjestettävä suullinen käsittely, jos vanki sitä vaatii, ja muutoinkin, jollei se ole selvästi tarpeetonta. Vanki ja rikosseuraamusviraston edustaja on kutsuttava suulliseen käsittelyyn. Suullisessa käsittelyssä voidaan kuulla vankia, Rikosseuraamusviraston edustajaa, todistajaa tai muuta henkilöä ja ottaa vastaan muuta selvitystä. Jos vanki ei saavu suulliseen käsittelyyn, asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta, jollei hovioikeus pidä hänen henkilökohtaista kuulemistaan tarpeellisena.

Asia on käsiteltävä kiireellisenä.

4 §

Oikeudenkäyntiaineisto

Asia ratkaistaan esittelystä asiassa esitetyn kirjallisen ja suullisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella.

Suullisen käsittelyn jälkeen asiassa voidaan esittää tai hankkia selvitystä vain erityisestä

syystä.

5 §

Oikeusapu

Vangille voidaan asiaa käsiteltäessä myöntää oikeusapua niin kuin oikeusapulaissa (257/2002) säädetään. Oikeusapulain 10 §:n 1 momentissa tarkoitettua selvitystä taloudellisista olosuhteista ei tarvitse esittää. Oikeusavun myöntämisestä päättää tuomioistuin.

Rikosseuraamusviraston nimeämästä todistelusta aiheutuneet kustannukset maksetaan valtion varoista siten kuin valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetussa laissa (666/1972) säädetään.

6 §

Hovioikeuden päätösvaltaisuus

Hovioikeus on päätösvaltainen kolmijäsenisenä. Jos erimielisyyttä ilmenee, päätetään asia noudattaen, mitä äänestämisestä rikosasioissa säädetään.

Yksi jäsen voi kuitenkin ratkaista oikeusavun myöntämistä ja avustajan määräämistä koskevan asian.

7 §

Hovioikeuden tuomio

Jos hovioikeus päättää päästää tuomitun ehdonalaiseen vapauteen, tuomiossa on määrättävä vapauttamispäivä sekä lausuttava mahdollisesta koevapaudesta.

Jos asiassa järjestetään suullinen käsittely, tuomio on annettava 30 päivän kuluessa suullisen käsittelyn päättymispäivästä. Jos ratkaisua ei voida erityisestä syystä antaa sanotussa määräajassa, se on annettava niin pian kuin mahdollista. Muissa kuin 4 §:n 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa päätösneuvottelu on kuitenkin pidettävä heti suullisen käsittelyn päätyttyä tai viimeistään seuraavana arkipäivänä.

Tuomiosta on lisäksi soveltuvin osin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 24 luvussa hovioikeuden ratkaisusta säädetään.

8 §

Muutoksenhaku

Hovioikeuden tuomioon tai päätökseen saa hakea muutosta korkeimmalta oikeudelta valittamalla, jos korkein oikeus oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n nojalla myöntää valitusluvan. Asian käsittelyssä korkeimmasa oikeudessa noudatetaan, mitä muutoksenhausta hovioikeuden toisena oikeusasteena käsittelemistä asioista säädetään.

9 §

Ehdonalaisen vapauttamisen täytäntöönpanokiello

Kun Rikosseuraamusvirasto saattaa ehdonalaista vapauttamista koskevan asian rikoslain 2 c luvun 10 §:n 3 momentissa tai 12 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla Helsingin hovioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi, hovioikeus voi kieltää ehdonalaista vapauttamista koskevan päätöksen täytäntöönpanon uuden käsittelyn ajaksi.

10 §

Täydentävät säännökset

Jollei tässä laissa toisin säädetä, asian käsittelyssä noudatetaan lisäksi oikeudenkäymiskaaren säännöksiä rikosasioiden käsittelystä käräjäoikeudessa.

11 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

3.

Laki**ehdonalaisen vapauden valvonnasta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Valvonnan tarkoitus

Valvonnan tarkoituksena on lisätä yleistä turvallisuutta tukemalla valvottavaa hänen sosiaalisen selviytymisensä edistämiseksi ja estämällä häntä tekemästä uusia rikoksia.

2 §

Valvonnan täytäntöönpanosta huolehtiminen

Rikosseuraamusvirasto ja Kriminaalihuoltolaitos huolehtivat valvonnan täytäntöönpanosta.

3 §

Valvoja

Valvojana toimii Kriminaalihuoltolaitoksen virkamies.

Erityisestä syystä valvojan avuksi voidaan määrätä muu Kriminaalihuoltolaitoksen sopivaksi katsoma henkilö, jolle voidaan maksaa valtion varoista palkkio ja kulukorvaus. Mainittuun henkilöön sovelletaan kielilakia (423/2003), tapaturmavakuutuslakia (608/1948) ja rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä.

Valvojan avuksi määrättyä henkilöä saa toimia henkilö, jolla on tehtävän hoitamiseen soveltuvaa sosiaali-, nuoriso- tai kasvatustalan koulutusta ja kokemusta. Tehtävään voidaan erityisestä syystä määrätä muukin siihen sopiva henkilö.

4 §

Valvontaan asettaminen

Ehdonlaiseen vapauteen päästettävä asetetaan valvontaan, jos:

- 1) koeaika on pitempi kuin yksi vuosi;
- 2) rikos on tehty alle 21-vuotiaana; tai
- 3) vanki itse sitä pyytää.

5 §

Valvonnan sisältö

Valvonta sisältää valvojan ja valvottavan säännöllisiä tapaamisia, joiden avulla seurataan valvottavan olosuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia ja joiden tarkoituksena on parantaa valvottavan kykyä kantaa vastuuta ja toimia yhteiskunnassa hyväksyttävällä tavalla. Valvontaan voi sisältyä myös sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä tai ohjelmia.

Valvontatapaamisissa käsitellään erityisesti rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä. Valvottavaa on myös avustettava yhteydenotoissa viranomaisiin ja muihin valvottavan elämäntilanteen järjestämisen kannalta tarpeellisiin tahoihin, ja hänet on ohjattava tarvittavien tukitoimien ja palveluiden pariin.

Valvonnan tarkempi sisältö ilmenee valvontasuunnitelmasta, joka Kriminaalihuoltolaitoksen on laadittava valvottavan tarpeiden mukaan ennen valvontaan asetetun vapautumista siten, että suunnitelma voidaan ottaa käyttöön valvonnan alkaessa. Valvontasuunnitelmaa voidaan tarvittaessa muuttaa tai täydentää.

Valvontasuunnitelma kytketään vankeusajan suunnitelmaan. Suunnitelmaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin oltava yhteistyössä sijoittajajyksikön, vankilan, vangin koti- tai asuinkunnan sekä muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa.

6 §

Valvottavan velvollisuudet

Valvottava on velvollinen osallistumaan valvontasuunnitelman laatimiseen ja pitämään yhteyttä valvojaan valvontasuunnitelmassa määrättyllä tavalla.

Valvottavan on valvontatapaamisten yhteydessä ja muutenkin valvojan pyynnöstä annettava valvojalle tarpeelliset yhteystiedot samoin kuin työhön, asumiseen, koulutukseen, opiskeluun ja taloudelliseen tilanteeseensa liittyvät sekä muut vastaavat olosuhteitaan koskevat valvonnan kannalta tarpeelliset tiedot. Valvottavan on oma-aloitteisesti ilmoitettava valvojalle mainituissa olosuhteissaan tapahtuneista olennaisista muutoksista.

Valvottavan on noudatettava valvojan antamia valvonnan toteuttamiseksi tarpeellisia määräyksiä.

Valvottava ei saa valvontatapaamisessa olla alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen.

Valvottavalle on valvonnan alkaessa ilmoitettava, että valvontatapaamisen laiminlyönti ja 4 momentissa säädetyn kiellon vastainen menettely voi johtaa noutoon ja 11 §:ssä tarkoitettu törkeä valvontavelvollisuuden rikkominen ehdonalaisen vapauden menetykseen.

7 §

Valvojan tehtävät

Valvojan on perehdyttävä valvottavan olosuhteisiin, hankittava valvonnan kannalta tarpeelliset tiedot muualtakin kuin valvottavalta ja muutenkin valmistauduttava valvontatapaamisiin niin, että niillä voidaan edistää valvonnan tarkoituksen saavuttamista. Valvojan on kohdeltava valvottavaa asianmukaisesti ja pyrittävä luomaan valvottavaan luot-

tamuksellinen suhde.

Valvojan on huolehdittava valvonnan suorittamisesta niin, että valvottava ei sen vuoksi joudu elinympäristössään huomion kohteeksi ja ettei valvonta muutenkaan tarpeettomasti vaikeuta valvottavan elämää.

Lain 3 §:n 2 momentissa tarkoitettun henkilön toimiessa valvojana tulee tämän lisäksi noudattaa Kriminaalihuoltolaitoksen hänelle valvonnan täytäntöönpanoa varten antamia määräyksiä ja ohjeita sekä ilmoittaa Kriminaalihuoltolaitokselle valvottavan velvollisuuksien ja valvontasuunnitelmaan liittyvien määräysten rikkomisesta.

8 §

Päihteiden käytön valvonta

Jos valvottava on valvontatapaamisessa ulkoisista merkeistä päätellen todennäköisesti alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen, valvojan tai muun Kriminaalilaitoksen virkamiehen on kirjattava päihtymystilaa koskevat havainnot. Jos päihtymystilan epäillään johtuvan alkoholista, Kriminaalihuoltolaitoksen virkamies voi velvoittaa valvottavan suorittamaan puhalluskokeen.

9 §

Nouto valvontatapaamiseen

Jos valvottava ilman valvojan tiedossa olevaa hyväksyttävää syytä jättää saapumatta valvontatapaamiseen taikka menettelee valvontatapaamisessa 6 §:n 4 momentissa säädetyn kiellon vastaisesti, valvottava voidaan noutaa valvojan erikseen määräämään seuraavaan tapaamiseen. Poliisin on annettava noudon toteuttamiseksi virka-apua, jollei noutotoimenpiteitä ole pidettävä selvästi epä-tarkoituksenmukaisena.

Noudosta päättää pidättämiseen oikeutettu poliisimies Kriminaalihuoltolaitoksen pyynnöstä. Noudettavaksi määrätty saadaan enintään kuusi tuntia ennen 1 momentissa tarkoitettua valvontatapaamista ottaa kiinni ja säilöön. Nouto on pyrittävä suorittamaan niin, ettei valvottava sen vuoksi joudu tarpeettomasti huomion kohteeksi. Valvottavaa ei saa

pitää kiinni tai säilössä kauempaa kuin valvontatapaamiseen noutamien edellyttää.

10 §

Valvontamääräysten rikkominen

Jos valvottava ilman hyväksyttävää syytä laiminlyö hänelle 6 §:n mukaan kuuluvan velvollisuuden noudattamisen tai muutoin vakavasti rikkoo valvontamääräyksiä ja noutoon ei 9 §:n nojalla ryhdytä, Kriminaali- huoltolaitoksen on annettava hänelle kirjallinen varoitus. Ennen varoituksen antamista on valvottavalle varattava tilaisuus tulla kuuluksi.

11 §

Törkeä valvontavelvollisuuksien rikkominen

Mikäli valvottava ei noudon jälkeen noudata yhteydenpitovelvoitetta tai syyllistyy muutoin törkeästi 6 §:ssä mainittujen valvontavelvollisuuksien rikkomiseen, on Kriminaali- huoltolaitoksen viipymättä ilmoitettava asiasta viralliselle syyttäjälle.

Jos virallinen syyttäjä arvioi, että osa jäännösrangaistusta olisi pantava täytäntöön törkeän valvontavelvollisuuksien rikkomisen vuoksi, hänen on esitettävä tätä koskeva vaatimus viipymättä sille tuomioistuimelle, joka on ratkaissut ehdottomaan vankeuteen johtaneen rikosasian ensimmäisenä oikeusasteena taikka jonka tuomiopiirissä valvottava asuu tai vakinaisesti oleskelee.

Jos tuomioistuin katsoo valvottavan rikkoen törkeästi valvontavelvollisuutta 1 momentissa tarkoitettulla tavalla, se voi tällä perusteella panna jäännösrangaistusta täytäntöön vähintään neljä ja enintään 14 päivää.

12 §

Valvonnan lakkauttaminen

Jos valvonta-ajan kestänyt vähintään kuusi kuukautta on käynyt ilmeiseksi, ettei valvonnan jatkaminen ole tarpeen, Kriminaali- huoltolaitos voi valvojan esityksestä lakkauttaa valvonnan.

13 §

Matkakustannukset

Kriminaali- huoltolaitos maksaa valvontatapaamisiin liittyvät valvottavan kohtuulliset matkakustannukset.

14 §

Tarkemmat säännökset

Valvonnan järjestämisestä 3 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla, valvontaan liittyvistä asiakirjoista, valvontamääräysten tai valvontavelvollisuuksien rikkomisesta ja matkakustannusten korvaamisesta säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

15 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

4.

Laki**oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 571/1948 ja 494/1969, uusi 3 ja 4 momentti seuraavasti:

17 luku
Todistelusta
 45 §

Rikoslain 2 c luvun 12 §:ssä tarkoitettua koko rangaistusajan vankilassa suorittamisen uutta käsittelyä varten on Helsingin hovioikeuden pyydettävä lausunto siitä, onko koko rangaistusaikaa suorittavaa enää pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös koko rangaistusajan suorittamisesta vankilassa, syytetyn mielentila on määrättävä tutkittavaksi. Tuomioistuin on samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
 ta 20 .

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

5.

Laki**eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta 30 päivänä joulukuuta 1946 annetun lain (894/1946) 1 §:n momentti, sellaisena kuin se on laissa 1063/1996, seuraavasti:

1 §

Tätä lakia sovelletaan myös henkilöön, joka laitoksessa pitämisen sijasta on määrätty tai sijoitettu työhön laitoksen ulkopuolelle taikka suorittaa yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää.

Lakia sovelletaan lisäksi henkilöön, joka suorittaa ehdonalaisen vapauden valvontaan sisältyviä tehtäviä tai ohjelmia.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20__.

6.**Laki****nuorista rikoksentekijöistä annetun lain eräiden säännösten kumoamisesta.**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Täten kumotaan nuorista rikoksentekijöistä 31 päivänä toukokuuta 1940 annetun lain (262/1940) 14, 15, 15 a, 16, 20, 26 ja 27 §, sellaisina kuin niistä ovat 15 § laeissa 618/1974 ja 263/2002, 15 a ja 26 § mainitussa laissa 618/1974, 20 § laissa 350/1990 ja

27 § laeissa 323/1983, 584/1995 ja 522/2001.

2 §

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20__.

7.

Laki

vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetun lain kumoamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §	2 §
Tällä lailla kumotaan vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä 9 päivänä heinäkuuta 1953 annettu laki (317/1953) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.	Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20_____ .

Helsingissä 14 päivänä joulukuuta 2004

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Johannes Koskinen*

1.

Laki**rikoslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun rikoslain (39/1889) 2 luvun 2 §, sellaisena kuin se on laissa 697/1991,

muutetaan 2 luvun 13 § ja 6 luvun 15 §, sellaisina kuin ne ovat, 2 luvun 13 § laeissa 352/1990 ja 515/2003 ja 6 luvun 15 § laissa 515/2003, sekä *lisätään* lakiin uusi 2 c luku seuraavasti:

Voimassa oleva laki

2 luku

Rangaistuksista

2 §

Vankeutta tuomitaan joko elinkaudeksi tai määräajaksi. Määräaikaista vankeusrangaistusta tuomitaan vähintään neljatoista päivää ja enintään kaksitoista vuotta tai yhteistä rangaistusta 7 luvun mukaan määrättäessä viisitoista vuotta.

Kolmea kuukautta lyhyempi vankeusrangaistus tuomitaan täysin päivin. Muu määräaikainen vankeusrangaistus tuomitaan täysin kuukausin ja päivin, täysin kuukausin tai vuosin taikka täysin vuosin ja kuukausin sekä yhteistä rangaistusta määrättäessä myös täysin vuosin, kuukausin ja päivin.

Ehdotus

2 c luku

Vankeudesta

2 §

Vankeuden pituus

Vankeutta tuomitaan määräajaksi tai elinkaudeksi.

Määräaikaista vankeusrangaistusta tuomitaan vähintään neljatoista päivää ja enintään kaksitoista vuotta tai yhteistä rangaistusta 7 luvun mukaan määrättäessä viisitoista vuotta.

3 §

Vankeusrangaistuksen aikayksiköt

Vankeuteen tuomittaessa ajan yksikköinä käytetään *vuosia, kuukausia ja päiviä*. Kolmea kuukautta lyhyempi rangaistus tuomitaan päivinä.

2 luku

Rangaistuksista

13 §

Jos rangaistusvanki tekee rangaistuslaitoksessa tai muuten ollessaan vankilan viranomaisen valvonnan alaisena rikoksen, josta yleisen lain mukaan tulevan seuraamuksen katsotaan olevan sakkoa, siitä on laitoksessa määrättävä kurinpitorangaistus niin kuin erikseen säädetään. Jos katsotaan, että rikoksesta seuraa ankarampi kuin sakkorangaistus, rikoksentekijä on pantava siitä syytteen tuomioistuimessa.

 Milloin rangaistusvanki tekee rikoksen laitoksen ulkopuolella, hänet on siitä pantava syytteen tuomioistuimessa.

6 luku

Rangaistuksen määräämisestä

15 §

Rangaistusvankien kurinpitorangaistusten vähentäminen

Rangaistusvangille voidaan määrätä rangaistuslaitoksessa rikoksesta kurinpitorangaistus siten kuin siitä erikseen säädetään. Jos rangaistusvanki tuomioistuimessa tuomitaan rikoksesta, josta määrätyn kurinpitorangaistuksen hän on kokonaan tai osaksi suorittanut, on rangaistuksesta vähennettävä kohtuullinen määrä, jollei ole perusteltua aihetta jättää vähennystä tekemättä tai pitää suoritettua kurinpitorangaistusta täytenä rangaistuksena teosta.

2 luku

Rangaistuksista

13 §

Jos vanki tai tutkintavanki tekee vankilassa tai muutoin vankeinhoitolaitoksen virkamiehen valvonnan alaisena ollessaan rikoksen, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko, siitä voidaan määrätä kurinpitorangaistus siten kuin vankeuslain (/) 15 luvussa ja tutkintavankeuslain (/) 10 luvussa säädetään. Jos rikoksesta on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakko, rikoksesta on tehtävä ilmoitus poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle.

Jos vanki tai tutkintavanki tekee rikoksen vankilan ulkopuolella, asiasta on tehtävä ilmoitus poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle.

6 luku

Rangaistuksen määräämisestä

15 §

Vangin tai tutkintavangin kurinpitorangaistuksen vähentäminen

Vangille tai tutkintavangille voidaan määrätä vankilassa rikoksesta kurinpitorangaistus siten kuin vankeuslain 15 luvussa ja tutkintavankeuslain 10 luvussa säädetään. Jos vanki tai tutkintavanki tuomioistuimessa tuomitaan rikoksesta, josta määrätyn kurinpitorangaistuksen hän on kokonaan tai osaksi suorittanut, on rangaistuksesta vähennettävä kohtuullinen määrä, jollei ole perusteltua aihetta jättää vähennystä tekemättä tai pitää suoritettua kurinpitorangaistusta täytenä rangaistuksen teosta.

4.

Laki**oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 571/1948 ja 494/1969, uusi 3 ja 4 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

17 luku

17 luku

Todistelusta

Todistelusta

45 §

45 §

(uusi)

Ennen kuin tehdään rikoslain 2 c luvun 11 §:ssä tarkoitettu päätös koko rangaistusajan suorittamisesta vankilassa, syytetyn mielentila on määrättävä tutkittavaksi. Tuomioistuimen on samalla pyydettävä lausunto siitä, onko syytettyä pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Rikoslain 2 c luvun 12 §:ssä tarkoitettua koko rangaistusajan vankilassa suorittamisen uutta käsittelyä varten on Helsingin hovioikeuden pyydettävä lausunto siitä, onko koko rangaistusaikaa suorittavaa enää pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä sen täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

5.

Laki**eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta annetun lain 1 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan eräisiin rangaistus-, huolto- ja hoitolaitoksiin otettujen henkilöiden tapaturmakorvauksesta 30 päivänä joulukuuta 1946 annetun lain (894/1946) 1 §:n 2 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1063/1996, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 §

1 §

Tätä lakia sovelletaan myös henkilöön, joka laitoksessa pitämisen sijasta on määrätty tai sijoitettu työhön laitoksen ulkopuolelle taikka suorittaa yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää.

Tätä lakia sovelletaan myös henkilöön, joka laitoksessa pitämisen sijasta on määrätty tai sijoitettu työhön laitoksen ulkopuolelle taikka suorittaa yhdyskuntapalveluun tai nuorisopalveluun kuuluvaa työtä tai tehtävää. *Lakia sovelletaan lisäksi henkilöön, joka suorittaa ehdonalaisen vapauden valvontaan sisältyviä tehtäviä tai ohjelmia.*

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .